MAGYARORSZÁG

A PÁRISI NEMZETKÖZI KIÁLLITÁSON

—— 1900 ——

KÉPZŐMŰVÉSZETI
IPARMŰVÉSZETI ≡
TÖRTÉNELMI ≡ ≡
ÉS OKTATÁSÜGYI
≡ ≡ CSOPORTOK

5317 — 1909.

151
F 5 I.

10.

MAGYARORSZÁG

A PÁRISI NEMZETKÖZI KIÁLLITÁSON

—— 1900 ——

KÉPZŐMŰVÉSZETI
IPARMŰVÉSZETI ≡
TÖRTÉNELMI ≡ ≡
ÉS OKTATÁSÜGYI
≡ ≡ CSOPORTOK

24988

Diner Dénes J.:

Magyar képzőművészeti kiállítás

MIKOR az a kitüntető feladat jutott részemül, hogy ebbe a nagyszabású munkába a magyar képzőművészetnek a párisi világkiállításon való szerepléséről írjak, előbb azzal a kérdéssel kellett tisztába jönnöm, hogy milyenféle legyen az a jelentés, hogy olyannak is jellemezze művészetünket, a milyennek tíz esztendő óta mutatkozik, de úgy is, a hogy a párisi világkiállításon millió és millió nézőnek bemutattatott. Talán az lett volna a legegyszerűbb, ha az egyes kiállító művészeket kritikailag méltattam és itt reprodukált műveik alá képmagyarázatot írtam volna. Hanem az efajta munkát hiábavalónak tartottam. Hiszen évek hosszú sora óta minden egyes kiállítás alkalmából seregestül írják a kritikákat művészeinkről és bemutatott műveikről. Nem tehettem volna egyebet, mint hogy megismétlem, noha megváltozott formában, azt a mit mások is, magam is már egyszer megírtak. Ezzel azonban édes kevéssel járultam volna a magyar művészet jellemzéséhez. Más utat kellett tehát választanom.

Ha meg akarjuk tudni, hogy milyen a művészetünk és hová igyekszik, merre tart, hol tart: jó lesz előbb azt megállapítani, hogy honnan származott. Nos, éppen azt akarom e helyütt röviden vázolni, hogy hogyan *lett* a művészetünk s miféle összefüggésben volt és van az általános és a bennünket foglalkoztató, nálunk támadt szellemi áramlatokkal? Erről akarok számot adni, a mennyire módomban volt áttekinthetni a kitűztem kört.

*

Ugyanabban az esztendőben, a melyben visszahódítottuk alkotmányos életünk számára a mi magyar nyelvünket és vele nemzeti kulturéletünk számára elkerülhetetlenül szükséges alapot teremtettünk, megalakult az első magyar művészet-egyesület. A magyar művészet ápolásáról még akkor természetesen nem lehetett szó, az egyesület tehát egyelőre azt a czélt tűzte maga elé, hogy a művészet iránt lehetőleg érdeklődést, szeretetet fejleszszen. Elsőnek azt cselekedte, hogy Krafft Péter bécsi festőnél két képet rendelt a Nemzeti Múzeum számára. Az egyiknek „Zrinyi kirohanása Szigetvárból", a másiknak „I. Ferencz magyar királylyá koronáztatása" volt a tárgya. Jellemző dolog volt ez a megrendelés nemcsak arra a korra, de még a reája következő ötven esztendőre is.

Azzal nem igen törődtek, hogy milyen a művészet. Csak éppen arra ügyeltek, hogy a nemzeti ügyet szolgálja. Különben érthető dolog is, hogy az olyan nemzetben, a melynek küzdenie kell még a léte jogáért is, a l'art pour l'art elvet valló fölfogás nem igen érvényesülhet. Mégis különös dolog, hogy akkortájt nálunk nemcsak a festészetben, hanem a poézisben is egyedül jogos mű-

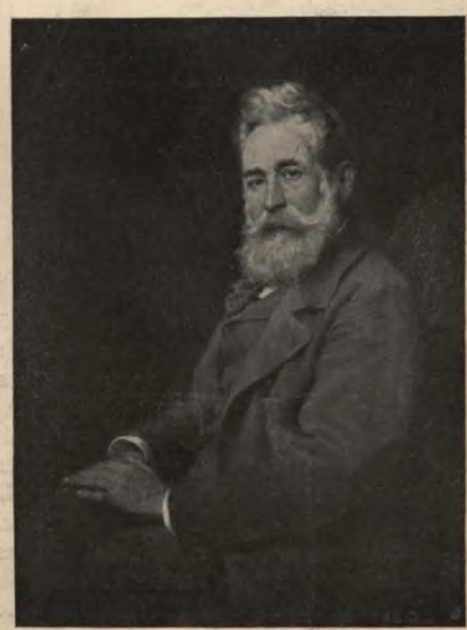

BALLÓ EDE: Lotz Károly arczképe.

irányban éppen a romantizmust tartották, a mely pedig úgyszólván kitalálta a l'art pour l'art elvet. A tiszta művészeti elveknek a politikával való összeboronálása dolgában különben nem állunk egymagunkban. Az Ifjú Németország is, a német romantikus iskolának ez a hajtása, majd pedig később Hugó Viktor ugyancsak a hazafiságot fogadta lelkébe a nostalgie de l'exotique helyébe. Hanem az már pusztán a mi dicsőségünk volt, hogy a politika bekerült a festészetbe is. Mert Schwind Mór, a mikor belemélyedt a német regevilágba, nem politikai momentumoknak hódolt, hanem csak a maga germán érzésmélységével opponált a latin faj formalismusa ellen. Eugène Delacroix is, a franczia romantika festő-vezére, egyetlen egy képét kivéve, tartózkodott mindenféle politikai vonatkozástól, míg Delaroche, a maga nyugodt, jóravaló aranyközépút szellemével csak történelmi anekdotákat festett, vagy legjobb esetben a franczia vagy angol történelmi évkönyvekhez illusztrációkat készített.

Nálunk mást láttunk. A festészetet attól a pillanattól fogva, hogy iránta érdeklődni kezdenek, egyrészt arra használják, hogy nagy idők nagy emlékeit fölidézzék vele, másrészt arra, hogy hajbókoljanak a napi politika előtt. Ez magyarázza meg azt is, hogy miért rendelték meg azt a két képet Krafft Péternél. A mikor később magyar festőink is támadtak, őket is e szerint a tehetségük szerint ítélték és mérték meg. A régibb nemzedékek festői közül csakis azok verhettek nálunk gyökeret, a kik vagy hazafias történelmi képeket vagy politikai reprezentációs képeket festettek. Őket, élükön *Barabás* Miklóst, nagy magyarok gyanánt ünnepelték, míg annak a kornak két legjelentősebb művésze, a kik Magyarországnak nagyobb dicsőséget szereztek mint amazok, *Markó Károly* és *Brocky Károly* kénytelenek voltak a külföldön megtelepedni, mert idehaza nem jutott részük kellő elismerésben. A mikor Markó 1846-ban a képeiből idehaza kiállítást rendezett, ugyanaz a kritika, a melynek a történelmi képek színpadi pathosa ellen semmi kifogása se volt, az ő képeiről azt mondotta, hogy a természetet idealizálják és realismus nélkül szükölködnek. Bizonyára azért, mert az ő tájképein bibliai vagy mithologiai jelenetek játszódnak le, nem pedig hazafias küzdelmek. Markó művészi nagyságát csak a hatvanas években fedezték föl számunkra, Brocky művészetének és magyarságának tudatára pedig csak 1896-ban, a retrospektiv képkiállitáson jöttünk. Eleinte, a szabadságharcz előtti időkben, a műpártolás gyakorlatilag csakis arczképek

DEÁK-EBNER LAJOS: Nászmenet.

CSÓK ISTVÁN: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre".

rendelésében nyilvánult meg. A megrendelések javarésze Barabásnak és *Marastoni*-nak jutott. A sima, de jól megrajzolt arczokkal, a melyek inkább hasonlóságra mint jellemzetességre törekedtek, a két művész a bécsi Biedermeierékre emlékeztet. Az arczkép azidőtájt annyira eluralkodott, hogy még a politikai reprezentációs képek is, a milyen például Barabásnak „Lánczhid alapkőletétele", tömegarczképpé lesznek, a melyen kompozíczió, színezés, szellemi tartalom háttérbe szorulnak az ábrázolt személyeknek legelső sorban fontosnak tartott arczképhasonlósága mellett. Ebben a tekintetben Barabás Miklós az elsők legelső mestere volt. Korának, különösen pedig a szabadságharcznak, valóságos festő-Plutarchosa volt. Valamennyi lefestette alakra csakis úgy emlékezik a köztudat, a milyennek ő festette volt őket. A vonásaik jól kerültek az emlékezésbe, mert Barabásnak valamennyi arczképe „a megszólalásig hű volt." Igazságtalanok volnánk mégis, ha azt hinnők, hogy Barabás művészete csakis arra törekedett, hogy az arczot tökéletes virtuozitással, szinte fotografikus pontossággal lefesse és az anyagokat a csalódásig híven ábrázolja. Csakis az akkor uralkodó ízlésnek hódolt ezzel. Annak, a mely a művészetben többre becsülte a lelkiismeretességet mint a fantáziát, a külső kivitelt mint a belső fölfogást. Akinek valaha alkalma volt rá, hogy Barabásnak nagyvonalú, élesen jellemző rajzait vagy szinte impresszionisztikus színezésű és merész ecsetjárásról tanuskodó akvarelljeit láthassa, okvetetlenül el fogja ismerni róla, hogy nem amolyan filiszteusa volt a művészetnek és nem pusztán a Biedermeierék festője volt, hanem a kiválasztottak közül való művész volt, a kinek csakis a milieuje hiányzott, hogy a kitünők közé is kerüljön.

Az alkotmány visszaszerzése előtt.

A hazafias történelmi festmény tulajdonképen való uralma csakis a nagy márczius után kezdődött. A mikor az abszolutizmus megfosztott jelenünktől és el akarta venni a jövőben való reménykedésünket. Nem maradt egyebünk a multnál. Róla beszéltünk, róla emlékeztünk. De nem olyan álmadozással, a milyennel a német romantikusok a prózai, józan jelentől való féltükben a középkorba menekültek, hogy a régmultakat idézzék vissza a valóságba. Nem, a mi multban révedezésünk nem a reakciót szolgálta mint amaz: — bennünket a nemzeti küzdelemben való kitartásra buzdított. A régi harczokra,

MÁRK LAJOS: Kisértés.

VASZARY JÁNOS: Aranykor.

diadalokra, dicsőségre emlékezés csak olyan jóságos lepel volt, a mely mögött bátran tiltakozhattunk az idegen uralom ellen. Minden emlékezésünkön keresztülcsillámlott Széchényinek mélységes értelmű mondása, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz. Dehogy is multak visszaidézése volt a czélunk azzal a nagy emlékezéssel; ellenkezőleg: a jövőt akartuk vele fölidézni. Mint a hogy akkortájt minden historiai munka nyomtatott vezérczikk volt, festett politikai vezérczikk volt minden történelmi kép.

Annak az időnek minden festője vagy egészen neki szentelte magát a történelmi festésnek, vagy legalább áldozott neki. Technikai tudást, festői szellemet ehhez a kultushoz majdnem valamennyien Münchenben szereztek. Pilotytól, a ki ott 1855 óta korlátlanul uralkodott s a ki csakugy mint az egész világot, a magyarokat is bámulatba ejtette nagy elrendező művészetével. Színeinek ereje a megelőző korszak kartonművészete után még inkább szembetünő volt. És megbámultuk technikai tudását is annak az embernek, a ki egy-kettőre valóságos forradalmat keltett a német művészetben. Befolyása a magyar művészekre akkora volt, hogy még az olyan történelmi képfestőink is, a kik — mint Orlai Petrics Soma vagy Molnár József — részben Bécsben, részben pedig Kaulbachnál tanultak, e befolyás alá kerültek. Sőt még *Than Mór* is, Rahl-tanitvány létére, a ki allegorikus és mythologikus képeiben mindig hiven követi mesterét, müncheniné válik, mihelyt történelmi képet fest. Thannál különben, különösen kompozíczió dolgában, igen sokszor ráakadunk a franczia juste-milieu festés hatására, csak úgy mint akkori történelmi festőink legkiválóbbjánál Madarász Viktornál is, a ki különben Cogniet Leon-nak volt a tanitványa.

Öregebb festőink között egyedül *Lotz Károly* az, a ki a történelmi képfestés terén is nagy sikert aratott, bár teljesen távol maradt Piloty hatásától. Igaz azonban, hogy Lotz mester éppen a döntő, hatvanas esztendőkben már csak alig foglalkozott történelem-festéssel, hanem leginkább genre-képeket festett. Mikor Argyrus királyfi kalandjait ábrázoló képeit a Vigadó falára festette, nem historiai alapon állott. Különben sem felelt meg az ő renaissance-ért rajongó lelkének ez a romantikus középkori thema. Rá is hagyta a befejezését munkatársára Than Mórra. A nemzeti múzeum lépcsőházának díszitésénél se csábitotta semmi rá, hogy a Piloty nyomdokaiba lépjen. Csak éppen az Akadémia palotájának nagyterme számára festett freskoképeiben került eléje tisztán historiai tárgy. Hanem teljes énjét csakis az opera menyezetképében találta viszont. Ezen a képen annak a megértését demonstrálja, hogy a görögök nem iskolai sémákba beszoritott sablónok voltak, hanem az életben gyönyörködő, földi, realisztikus emberek; boldogságos földi valóságukban festette meg tehát az isteni görögök képzeleti alakjait. Ugyanezen a magasságon van minden azontúl festett falfestménye, a melyek közül az új igazságügyi-palotában és az új országházban levők a legnevezetesebbek. Lotz is tanitványa volt Rahlnak, hanem a tanitvány fölülmulta mesterét. Mert Rahl igen gyakran otromba a rajzban, a perspektiva dolgában pedig néha egyenesen érthetetlen, mig ellenben Lotz a rajzban mindig igaz és erővel teljes s azért mégis elegáns, a perspektivának pedig legnehezebb problemáit is, mint például az operaházi mennyezetképen, meglepő biztonsággal oldja meg. A fantáziája se egyszerű lenyomata a Rahl fantáziájának, hanem tisztább, nagyszerűbb és mindenképen eredetibb. Rahl befolyása leginkább a szinezésében érezhető, a mely tonus nélkül való, halavány, fakó, néha szinte szürke. Ez az oka annak, hogy különben mesteri genreképeihez csak nagy ritkán választott verőfényes világitást, mintha csak érezte volna, hogy az ő palettáján nem támadhatnak olyan fényhatások. Hanem a pusztának borus égboltját, szállingó, fölvert portól szürke levegőjét senki se tudta olyan mesterin megfesteni mint Lotz Károly. Ha képein a szinezést nem tekintjük, azt látjuk, hogy Lotz az ő hatvanas évekből származó genreképeiben olyan éles realisztikát, de egyúttal olyan benső hangulatot szólaltat meg, a milyent kortársai képein csak nagyritkán látunk, s a mely a maga teljes erejében a festészetben csak három évtizeddel később nyilvánult.

A történelmi képfestésnek túlsúlyánál fogva alkotmányunk visszaállításának korában a festészetnek egyéb ágaira természetesen nem nagyon vetettek ügyet. A tájképfestés leginkább *Markó Károly* hatalmas befolyása alatt állott. Ennél a nagy mesternél körülbelül ugyanazt látjuk, a mit Lotznál láttunk. Szokássá lett Markóról úgy megemlékezni, mint a ki összefüggésben van az ideális tájképfestés különböző mestereivel. Azt hiszem azonban, hogy ebben tévednek. Mert nem állott se Claude Lorrain, se Preller, de még Rottmann sem, a természettel olyan belső contactusban és nem érezték át a természetet olyan teljes, mélységes érzéssel mint Markó, a ki mindig realisztikus, sőt szinte naturalisz-

tikus s a ki csakis igazán meglevő tájékokat festett. Csak a színek dolgában tért el a természettől. A színezésbe beleönti a saját maga érzését, vágyakozását, a mely telides tele van verőfényes bukolikával. Csakis ennek a túlságosan meleg, néha szinte már édeses lágy színezésnek révén látszanak a képei ideálisoknak. De ha ezt nem tekintjük, Markó képei azt tanusítják, hogy mesterük már a harminczas esztendőkben a természetben és a természetért való érzésnek olyan akkordját ütötte meg, a mely csak sok évtizeddel később hangzott megint a maga teljes erejében. Többi régibb tájképfestőnk közül *Ligeti* Antal teljesen a mesterének, Markónak nyomdokaiban járt, csak úgy mint a mester fiai és *Komlóssy* Ferencz is, míg ellenben e kor többi tájképfestői, *Barabás, Brodszky, Gundelfinger, Ujházy, Telepy* és *Keleti* egészen az újjáébredt realismusnak hatása alatt állanak, a melynek különféle fokozatait talán legjobban az olyan nevekkel mint Gurlitt, Achenbach, Calame lehet jellemezni. E kornak még ma is tevékeny festőin, de különösen Telepyn és Keletin könnyen megláthatni, hogy nem a természetben levő hangulatra vetik a fősúlyt, hanem a külső formájára, a melyet nagy lelkiismeretességgel, legkisebb részletében is, megfigyelnek. Ezért tartják az érdekes kilátásokat, ormótlan hegyeket, erdőségeket, zuhatagokat az úgynevezett paysage intím-nél különbeknek s ezért tartják olyan nagyon becses dolognak a tiszta konturirozást és a pontos rajzbeli kivitelt.

Festészetünk többi ágának művelői, részint a renaissance hatása alatt állottak, mint például *Kovács, Heinrich* és *Szoldatics*, részint pedig Biedermeierék hatása alatt voltak, mint *Borsos, Tíkos*. Egynéhány közülük Waldmüller „nemesitett realismusának" hódolt, például *Zichy Mihály* és *Székely Bertalan* azokkal az ifjúkori műveikkel, a melyek a Nemzeti Múzeumban láthatók, vagy *Hahn, Molnár* és mások. Az arczképfestésben *Adler* és *Grosz* az Amerling nyomdokaiban jártak, míg *Brocky* kiment Angliába s ott ugyanabból a forrásból, Lawrence művészetéből, merített mint maga Amerling.

1867. ÓTA.

A művészetet a díadal után busásan megjutalmazták azokért a szolgálatokért, a melyeket a nemzeti ügynek tett. Alig hogy megszereztük az önmagunkkal rendelkezés jogát, alig hogy megvolt saját, felelős miniszteriumunk, a kormány rögtön fölvette programmjába a művészet istápolását. Erre a czélra a költségvetésbe egy bizonyos sommát vett föl. A művészek, ámbátor csak szerény méretekben, állami megrendeléseket, tehetséges fiatal művészek pedig ösztöndíjakat kaptak. 1870-ben az állam megvette az Esterházy-képtárat, a mely a Szépművészeti Múzeumnak magjául fog szolgálni, 1871-ben pedig Keleti Gusztáv tervezete alapján megalapitották a mintarajziskolát. De a társadalom is jobban igyekezett a művészetet gyámolitani. 1874-ben egyesült a régi Műegyesület az 1861-ben alakult „Országos Magyar Képzőművészeti Társulattal". Az új egyesület anyagilag is oly szépen fejlődött, hogy már 1877-ben saját hajlékába, az Andrássy-úti régi műcsarnokba, költözhetett. Az új otthonban rendszerint tavaszi és téli tárlatot s ha alkalma nyilott rá, időközben különleges kiállításokat rendezett.

A művészet azzal, hogy igy támogatták, szélesebb alapra tett szert. Mert egyrészt terjesztetett, fejlesztetett a műizlés, noha még mindig nem jutott el a társadalom minden rétegébe, de már is hivatalos velejárója lett az előkelőségnek és magasabb műveltségnek, másrészt pedig sűrűbb lett rá az alkalom, hogy a művész a maga munkáit értékesithesse, a minek folytán azután sok olyan fiatal ember, a ki tehetséget érzett magában, a képzőművészet terére csábittatott. És látjuk is a hetvenes években, hogy Magyarországnak gyéren bevetett művészeti talajából egyszerre csak egész sor fiatal művész nőtt ki.

Hanem mindez csak a művészet termelésének terjedelmére volt nagy befolyással, nem pedig művészetünknek szellemére és irányára is. A magyar művészet azután is, az alkotmány visszaállitása után is, még jó ideig München hatása alatt maradt. Sőt egyenesen akkor látszott a müncheni „kolorirozók" (igy nevezték el őket szineikre haragos ellenfeleik) tarka fényű napja teljes pompájában kiragyogni. Még pedig négy olyan művészben, a kik már aránylag fiatal korukban elismerést szereztek a művészetért akkortájt lelkesedő Németországban, a minek folytán idehaza rögtönösen vezetőkül és mesterekül fogadtattak el.

Ez a négy művész *Wagner Sándor, Liezen-Mayer Sándor, Székely Bertalan* és *Benczur Gyula*. Mind a négy hűségesen követi Piloty nyomdokait. Sok mindenféle változásra ügyet nem vetve, a franczia romantika pathetikus ködvilágában élnek, erős drámai cselekményeket, szép jelmezes alakokat, nehéz meleg szineket keresnek, legszivesebben a históriában mélyednek el, a részletek előadásában műtörténelmi hűségre igyekeznek és képüknek erősen barna tonust adnak. Csak Liezen-Mayer tért el valamelyest ettől a szabályzattól. Érzelgősebb és lágyabb a pózban és ennek megfelelően halványabb a tonusban. Ennek a két sajátságának köszönheti, hogy mint illusztrátor olyan nagyon kedvelt lett. A négy művészt Münchenben nagyban ünnepelték, a míre annál is inkább rászolgáltak, mert az ugyanolyan irányú művészek között ők voltak a legtehetségesebbek és legjelentékenyebbek. Wagnert, Liezen-Mayert és Benczurt az odavaló akadémia tanárokul szerződtette és Székelyt is, a ki már 1860-ban hazatért, néhány évvel azután, hogy haza jött, azzal bizták meg, hogy a müncheni nemzeti múzeum egyik nagy falí képét megfesse.

Arra persze idehaza nem tellett, hogy a négy mű-

BADITZ OTTÓ: Biró előtt.

vészt hazahozzák, de megvolt az igyekvés, hogy legalább a művészetükből juthasson részünk. A kormány éppen ezért pályázatot írt ki történelmi képekre. Ennek a pályázatnak köszönhetjük *Madarásznak*, *Székelynek* és *Benczurnak* Nemzeti Múzeumunkban levő nagy képeit. Azonfelül csak néhány évvel később az Országos Képzőművészeti Társaságnak művészetekért lelkesedő elnöke *Ipolyi Arnold* püspök nagyobb és minden esztendőben kiadandó díjat tüzött ki történelmi képekre. Ez a díj néhány érdekes történelmi festmény festésére buzdította a már említettem mestereket, de egyéb eredménye nem volt. Rácsábította ugyan a fiatalokat is a történelmi képfestésre, de sikert nem arattak vele. Ipolyi hiába buzdította művészeinket nemcsak díjakkal, hanem szóval és írásban is a történelmi képfestésre. Kinőni kezdtünk mi is a historismusból, hogy a jelen embereivé legyünk. Az archaeologiát kezdte kiszorítni a modern művészet, az emberek megelégelték a régieknek, a már voltnak, az elmultnak szünös-szüntelen ismétlését, a mely lassan-lassan puszta külsőséggé lett. Bensőségre, mélységre, igazságra kezdtek vágyakozni. A gondolkozásnak ez a változása, a mely akkor Franczíaországban a naturalismus és impressionismus hatása alatt, de már előbb Angliában a prerafaelismus befolyása alatt ment végbe, nálunk is érezhetővé vált, természetesen a magunk viszonyaihoz illő módon. Még nem akartunk megbarátkozni az új elvvel, a mely a l'art pour l'art-t hangoztatta, még nem tartottuk nemzeti ügyünket kellőkép biztosítottnak, még mindig szükségesnek láttuk, hogy a művészetet a szolgálatába fogjuk.

VERES ZOLTÁN: Toilette.

KARDOS GYULA: Érdekes olvasmány.

Más módot erre pedig nem ismertek, csak a történelmi festést. — A mi legjobban abból a beszédből tükröződik vissza, a melylyel Ipolyi püspök 1881 márciusában az „Országos Képzőművészeti Társulat" közgyűlését megnyitotta. Azt mondja benne, hogy még mindig az egyházi és történelmi festés „képezi sajátlag a valódi magasabb és monumentális és egyszersmind igazi népies és nemzeti művészetet". Hanem a tudós püspök már is sejtette a veszedelmet, a mely a művészet emez ágának kizárólagos művelésében rejlik, hogy t. i. a banalitást és a konvencionalismust neveli s ezért állást is foglal a nálunk akkor divott történelmi képfestés ellen, a mikor így folytatja beszédét: „Mert nem értjük többé a történeti festés alatt annak csupán amaz, egykor divatos, de már lejáróban levő nemét, mely csak a külsőségekben, legelébb a costumeben, a színes, dús és változékony csoportosításban, nem pedig a mérsékelt előadás mellett leginkább az esemény s alak jellemzésében és megragadó kifejezésében, annak hűségébe és valóságába helyezi erejét és feladatát."

Két évvel később hazahívták a münchení Piloty-iskola protagonistáját, Benczur Gyulát, hogy vezetőjévé legyen az állami mesteriskolának, a melyet Trefort Ágoston, a művészetekért lelkesedő közoktatási miniszter, azzal a czélzattal szervezett, hogy a mintarajziskolának magasabb művészi kiegészítést adjon. Ha azelőtt a tanítványok mindenfelől azért zarándokoltak Pilotyhoz, mert benne látták a technikai tudás netovábbját, Benczur meghivatásánál is a technikai tudásra való tekintet vezette az illetékes köröket. Jellemző erre az, a mit Pulszky Károly azidőben Benczurnak a Nemzeti Múzeumban levő „Bachansnő" czímű képéről írt. Azt mondja róla, hogy: „a mester e képen mutatja, hogy a művészet eszközei tökéletesen hatalmában vannak, hogy alkalmazásukban nem habozik. Azt, a mit festő tanithat, egészen tudja. Költői lendület, mély érzés nincsen a bachansnőn, de az a mi megvan — a bevégzettség — sokkal megnyugtatóbb a befolyásra nézve, melyet Benczur fiatal művészeinkre állásánál fogva gyakorolni hivatva leend."

Arról, hogy ezzel a vélekedésével Pulszky nem magában állott, bizonyságot tett Ipolyi püspöknek 1882. évi megnyitó beszéde, a mely a jelenvoltak általános helyeslése közben egészen magáévá tette ezt a kritikát.

Hanem azért Benczur meghivatása nem tudta a Piloty iskola uralmát továbbra is fentartani és nem tudott a történelmi festésbe új életet lehelni. Már 1885-ben Ipolyi püspök maga is kénytelen volt bevallani, hogy nincs már eredményük azoknak a díjaknak, a melyeket akár történelmi, akár egyházi képekre kitüznek.

Diner Dénes J.:

Magyar képzőművészeti kiállítás

A MAGYAR ÉLETKÉP.

Miközben a hivatalos művészet az alkotmány visszaállítása után még jó ideig a történelem talapzatán állott, környüskörül új, friss élet támadt. Magyarországnak jelenje volt megint olyan, a mely legjobbjainknak akaratát, tudását, gondolkozását és cselekvését úgy lekötötte, hogy már csakis ünnepi pillanatokban volt érkezésük a multtal való foglalkozásra. Új Magyarország épületén még nagyon sok volt az, a mi nem kész; úton-útfélen akkora igyekvéssel kellett a befejezésre törekednünk, hogy bármennyire lelkesedtünk is dicsőséges multunkért, egyszerre csak valamennyiünkön eluralkodott a jelent néző józanság, annál is inkább, mivelhogy a multnak azt a részét, a mely igazán a szivünkhöz nőtt, a szabadságharczot, csakis kerülgetni mertük.

A magyar föld, a mely addig csak szentséges szimbolumunk volt, hatalmi és létfaktorunkká lett. Már nem csak dicsőítettük, mint annak előtte, hanem kutattuk is, tanulmányoztuk is. Elmélyedtünk benne, bensőbbé

lett számunkra. És ugyanúgy jártunk a föld népével is. A paraszt már nem csak honfitársunk volt, hanem politikai faktorrá is lett. Egyetlen mandátumért folyó választási háború inkább érdekelt bennünket, mint a törökkel való legelkeseredettebb háborúság emléke, és bármelyik miniszterválság erősebben kapott a lelkületünkbe, mint a nagyfontosságú, de régen volt históriai események. Foglalkoztunk ugyan történelemmel is, sőt buzgóbban, behatóbban mint azelőtt, de nem azért, hogy hazafias drámákat, érzékeny regényeket, vagy díszesen elrendezett tarka képeket szedjünk belőle. Tudománynyá lett nálunk is a történelem, olyanná, a melyet már nem a fantázia szolgál, hanem a kritika mérlegel. Még a sovinisták se tagadták, hogy a magunk koráért való lelkesedéssel, szeretettel, sőt munkálkodással is ugyanakkora hazafiságot tanusíthatunk, mint a multért való rajongással. Művészeink pedig a maguk korában ugyanannyi szépet, érdekességet, poezist és ábrázolásra méltót kezdtek látni, mint azelőtt a multban.

TORNAI GYULA: Tam-Tam.

Ilyenformán nálunk is olyan új szellem támadt, a melynek szükségképen az volt a velejárója, hogy a történelmi festésnek feje fölé nőtt a realistikus jelenfestés, a melynek a magyar föld és a magyar népélet adott inspirációt. Másutt az átalakulás nagy és hosszú küzködéssel járt, nálunk szinte hihetetlen gyorsasággal történt. Alighogy jelentkezett a magyar genre-kép, már is úrrá lett. Az a siker, a melyet *Munkácsy* 1870-ben az ő „Siralomházban"-jával Párisban elért, eldöntötte a magyar realisztikus genregépnek díadalát a történelmi festés fölött. És ezzel a képpel vonult be a modernség a mi művészetünkbe. Munkácsy Mihály Knaus-nak tanítványa lévén, eleinte a falusi novella terén jár. De míg mestere a fősúlyt az anekdotikus élre veti és alakjait jellemzetes külsőségekkel halmozza el, hogy ilyformán nézőit mesetárgyára szinte erőszakosan figyelmeztesse: Munkácsy a psychologiai jellemzésre törekszik, kivált azután, hogy Düsseldorfból elkerülvén Párisban telepedik le. „Tépéscsinálói"-val Munkácsy már ízig-vérig a modern realismus emberének mutatkozik. Courbet és Ribot hatása alatt teljesen valóság-festővé lett. A képet már nem a nézőnek festi, alakjai már nem tolakodnak önmagukat magyarázva a közönség elé, hanem olyanok, mintha élnék a maguk életét. Ezért olyan közvetetlen a hatásuk. Munkácsy az ő első virágzásának műveivel a modern német realismus nagymesterével, Liebermann Miksával egy sorban, sőt talán fölötte is áll. A kire különben a hetvenes évek elején Párisban döntő befolyása volt. A néha kövér, aszfalttal átitatott színezést, a mely akkortájt Munkácsy képein csakúgy eluralkodott mint a Liebermannéin, nem német mestereiktől, hanem Courbettől tanulták. Németországban akkortájt az úgynevezett barna *generaltonus* járta. Nemcsak a Piloty-tanítványok, hanem még az úgynevezett realisták is képeiknek olyan meleg, barnán fénylő tónust igyekeztek adni, a milyen a régi mestereknek a galeriákban levő képein látható. Ezt a galeriatónust a régi mesterek igazi tónusának tartották, a míg később ki nem mutatták a régi mesterekről, hogy bizony sokkal világosabban festettek s hogy csak idők folyamán sötétedtek meg a verőfényes tónusaik.

Hanem Courbet, a ki megvetette Rafaelt és az egész cinquecento idealismusát, megvetette a barna galeria-tónust is, és Zurbaran és Ribera, legkivált pedig Caravaggio hatása alá menekült. Ennek a realisztikája és komor kolorítja, az úgynevezett „pincelyuk-tónus", megfelelt az ő lelkületének.

Azt, a mit Courbet kíméletlen daczossággal hirdetett a párisiaknak: a dolgokat belső lényegükben fölfogó komoly igazságot, — azt, a mit Manet a maga újfajta technikájával igyekezett előadni: a teljes leplezetlen valóságot — a franczíák íme most megtalálták, még pedig nem daczos forradalmi demonstráczióban, hanem a szájuk ízének megfelelően bemutatva. Érthető tehát, hogy nagy örömmel fogadták a fiatal művészt és hamarosan elkapkodták a képeit. Nagy dolgot mívelt és nagy sikerrel is mívelte: megszólaltatta a modern lelkületet, még pedig nem éles, szaggatott hangokon, hanem szelíd, harmonikus akkordokban.

Mívelhogy gyorsan dolgozott és vásárlója is bőségesen akadt, egymásután föstögette a képeit. Annak, hogy e gyors munkája közben nem mindig a saját inspirácziójáit követte, hanem a vásárlók és műkereskedők kívánságaihoz is alkalmazkodott, a minek folytán aztán nem egyugyanazon a magasságon állanak a képei: nem az volt az oka, hogy engedményeket akart tenni a divó ízlésnek, hanem csak az, hogy a lelkülete nem volt harczias. Nem a küzdők közül való volt: csak festő volt, egyéb semmi. Nem törődött elméletekkel, nem akart a régi helyébe újat ültetni, csakis festeni akart. Sokat és jól. Festett is rövid idő alatt egész sor legkülönbözőbb fajtájú képet. Idylleket, történeteket, pillanatnyi fölvételeket, tájképeket, a szerint, hogy valamínek a festésére alkalma, módja, megrendelése vagy valami ötlete volt. Mindig, minden munkájában pusztán csak festői volt, sohasem tévelygett puszta theoriák és problemák közt.

Ugyanígy volt a technikájával is. Első képeinek borongós nehéz a tónusuk; szinte belefulnak az aszfaltba. A düsseldorfiaknak és münchenieknek metallikus fényük daczára is fénytelen, tónus nélkül való színeihez képest persze világító és buja volt az ő színezése, de már a franczia akadémikusoknak világos zománcz-tónusai vagy Manetnek verőfényben fürdő színei mellett valóságos fekete-festés volt az ő festése. Alighogy Párisba érkezett, Munkácsy azonnal hibának ismerte föl ezt a maga sajátságát és nagy igyekvéssel rajta volt, hogy verőfényt

SZÉKELY FERENC GY. TÖRL. KÖZ-KÖNYVTÁR

és levegőt hozzon a képeibe. De nem ment el a szélső határig, nem lett sohasem plein-air-festővé, hanem csak arra törekszik, hogy a színei világosabbak és könnyebbek legyenek. A mi sikerült is neki már a „Zálogházban" című képén is, még inkább azonban a tájképein és később festett nagy képein.

De nem elégedett meg azzal, hogy mester legyen, föl akart jutni a tisztán emberi regiókból a tisztán szellemi regiókba is. Ebben az igyekvésében festette meg, szinte előkészítésképen, a „Milton"-t s azután ment előre, fölfelé és megalkotta óriás Krisztus-képeinek cziklusát. Bevallhatjuk magunknak, hogy csak Ikarusz-röpülés volt. Közel hozta az izzó naphoz, de oka lett a lebukásának is. E képek elsejének, a „Krisztus Pilátus előtt"-nek diadala szinte szertelen volt, de már azontúl minden újabb képével lefelé szegett az útja. A művész elvesztette a korával való összetartozást, elvesztette tehát lába alól a talajt. Ezekben a Krisztus-képekben még ugyan nyilvánulnak a mester ragyogó festői qualitásai, de már nem az érzületéből fakadnak, hanem a históriai tanulmányból. Annak a párisi hangulatnak a gyümölcsei, a mely akkortájt még mindig Renan erőtlen történelmi skepszisének bűbája alatt állott. Hiába akarnók ezt kegyeletesen megczáfolni: Munkácsy Krisztusa nem a katholikus egyház isten-fia, sem az evangeliumok emberfia, hanem szakasztott úgy mint Renannál, csak egy hatalmasan nagyszerű és lelkünket megindító, tragikus történetnek középpontja. Az ő képei híján vannak a régi Krisztus-képek naiv bensőségének és erős hitének, úgyszintén az újabbak pusztán emberi fölfogásának. Nem vallásos képek, hanem históriai festmények. A jelmeznek is, elrendezésnek is fölötte nagy szerep jutott bennük. Ezért néz rájuk idegenül a modern érzés is és nem lát bennük egyebet, mint legjobb esetben egy túlhaladott korszak utolsó kihangzását.

Hanem azért mégsem járja, mégis igazságtalanság, hogy ezeket a képeket — mint a hogy Muther teszi — puszta „operai gépészet"-nek nevezzék. Mint a hogy az sem járja, hogy ezért Doréval és azokkal, a kiknek a jelmez és az elrendezés a mindenségük volt, egy sorba helyezzék és mint vieux jeu-t egyszerűen félretegyék. Nemcsak a magyar művészetben, hanem az általános nagy művészetben is kiemelkedő, magasra nyúló bércz Munkácsy Mihály. Az volt, az marad a genre-képeiért, legkivált pedig a tájképeiért.

Idehaza, természetesen, a genreképeivel hatott legmélyebben. A mikor egyre fokozódó sikereinek híre hazaérkezett, a nyomában kettős öröm támadt. Örültünk annak is, hogy Munkácsy magyar ember, de örültünk annak is, sőt talán még jobban, hogy a magyar népéletet íme — mondjuk — művészetképessé tette. Attól a jelennek örvendő élettől, a mely akkor nálunk ébredezett, ösztökélve, és hazánkfiának párisi sikereitől lelkesítve, a művészet fiatalja-öregje a magyar népélet ábrázolására vetette magát. De már nem elégedtek meg, mint annak előtte, a betyár-romantikával, sem pedig a puszta lírájával, hanem keresőre indultak ki a nép közé, a faluba, hátha ott megtalálják azt az éltető forrást, a melyből regenerálható egész művészetünk!

SKUTECZKY DÖME: A mindennapi kenyér.

Míg azonban Munkácsy a nép között nem keresett egyebet, csak a valóságot, már ő nyomába lépők ott, a legkülönbözőbb territoriumon, csakis a maguk érzésének és eszejárásának tükörképeit ókumlálták. A mínek folytán, vagy két évtizeden át, a magyar népéletet nem művészetképessé, hanem szalonjáróvá tették. A parasztot nem munkája közben, nem dologtevő napokon, nem az igazi, valóságos élete közepette keresték föl, hanem vasárnap, ünnepnap, sátoros ünnepen. Nem figyelték meg naiv sajátságaiban, hanem beléje diktálták a nemeslelkűség és gonoszság, a gyűlölség és szerelem sablonos érzületeit, csakúgy, mint a hogy ezt az irodalom és művészet körébe befogadott minden egyéb társadalmi osztálylyal mivelni szokás. Éppen olyanformán fődöztük föl a parasztot és a népéletet, mint a hogy ez jóval azelőtt Németországban és Franczíaországban történt, a mikor ugyanis idealis ruhába bujtatták őket. Így keletkezett irodalmunkban a franczia és német parasztnovellával egyivású népszínmű, a melynek szereplői ünneplőben járnak s az érzéseiket kendőzik, a melyben nem szerepel se individualitás, se típus, s a mely csakhamar úgy elkopott, olyan lapossá lett, hogy már csak a külső jelei révén lehet ráismerni.

Diner Dénes J.: Magyar képzőművészeti kiállítás

És ugyanide sülyedt Munkácsy után a magyar genrekép. Az ő példaadásának alig volt foganatja. A hatvanas évek és az első nyolczvanas évek magyar genrefestői nem vetettek ügyet arra a küzdelemre, a melyet Courbet már végigküzdött, Manet pedig éppen befejezni készült. Liebermann és Leibl is csak kevesükre hatott. Legtöbbjük megmaradt Münchennek, tanuló idejük helyének és Düsseldorfnak bűvkörében. Még mindig a sujetre vetették a fősúlyt. Ezt látjuk régebbi festőink közül *Jankó János*-nál, ennél a geniális rajzolónál és karikaturistánál. Nagy szomorúsága volt neki, hogy a viszonyok parancsa folytán rajzolóvá kellett lennie, a mikor pedig még az élete árán is inkább festő szeretett volna lenni. Genreképei különben arról tanuskodnak, hogy figyelemreméltó volt mint festő is. Nem elégedett meg azzal, hogy a humorát, jóízű magyar humorát megszólaltatta bennük, hanem föl akart bennük emelkedni a drámaiságig. „Lakodalmas tragédiája" ennek a törekvésének tetőponját jelzi. A míg azonban humoros képeiben mindig ízig-vérig magyar, és ott, a hol az anekdotára veti a fősúlyt, mindig olyan jóízűen magyar anekdotát mond el, hogy a humorától meg nem látjuk a festésben

való gyöngeségét: nagy képeiben egészen a külföld hatását érezzük. A müncheni novellisták módjára valami olyan tréfás vagy tragikus paraszttörténetet beszél el bennük, a mely tulajdonképen teljesen nemzetközi, noha a benne szereplő alakoknak magyar a köntösük, lóháton járnak vagy magyar kocsin járnak. Az elbeszélésének módja pedig szakasztott a Waldmüller-iskola bécsi „ideális realismusé". Fakó színezése, pontos rajza is olyan.

Vastagh György is genreképeket festett, mielőtt szinte kizárólag az arczképfestésre adta magát. De nem a magyar, hanem a román népéletből vette tárgyait. Exotikus érdekességük folytán a hatvanas években Bécsben nagy elismerésben volt részük. Már *Greguss János* csak ritkán téved a népéletbe, hanem a bécsiek módjára a polgári családi élet apró jeleneteit festegeti. Ugyanazon a nyomon, a melyen Jankó János járt, jár — legalább a művészetük kezdetén — azoknak a magyar festőknek javarésze, a kik a hetvenes évek végén és a nyolczvanas évek elején a müncheni műtermekből kerültek ki. Vautier és Knaus vagy Gabl és Kurzbauer, de már ritkábban Defregger szellemében kultiválják a puszta és a falu magyar népéletét. Néha a főváros alacsonyabb és magasabb társadalmi köreinek életéből is elmondanak egy-egy történetet. Ezt az egész művészeti termelést az jellemzi, hogy több gondot fordít a sujetre, a mesére vagy anekdotára, mint a tulajdonkép való festői részre, úgy hogy bennük elrendezésnek is, rajznak is különb szerepe jut mint a színnek és a világitásnak. Mivelhogy azonban ezzel a genrefestéssel párhuzamosan a nyolczvanas évek végén a modernség is egyre nagyobb tért foglalt, a novellafestők a modernséggel való küzdelmükben arra igyekeztek, hogy mentül érdekfeszitőbb témákkal magukra vonják a közönség figyelmét. Ezzel azután egyre művészietlenebb régiókba jutottak, és végül már nem is festettek egyebet, csak hatásosan rendezett szinpadi jeleneteket és rémregényeket. Érthető dolog, hogy elvesztették ezzel minden jussukat a finom érzékű közönség becsülésére.

Még a hatvanas években volt, hogy *Ebner Lajos* megkezdte festői tevékenységét. Már Párisban lerázta magáról a Münchenben, az öreg Strahlenternél szerzett akadémikus merevséget, Szolnokon pedig megtanult belepillantani a magyar falusi életbe. A franczíák közt megtanulta ugyan, hogy minden szint és minden alakot jól megnézzen, de elleste egyúttal a régibb nemzedék simaságát és elrendezését is. A népet nem hétköznap, nem munkaközben, nem intim mindennapiságában, nem a nyomorúságában keresi fel, hanem akkor, a mikor ünnepet tart, lakodalmat ül, a mikor proczessziót jár, de legkivált akkor, a mikor ujonczozzák. Ez a téma neki is, másoknak is legkedvesebb témája. És nem keres a német falusi novellisták módjára valami históriát, nem törődik az egyes szereplők jellemzetességével mint például Knaus, nem vet ügyet, mint a hogy Munkácsy olyan gyakran teszi, a sujet psychologiájára. Az összbenyomást nézi és csak rája törekszik. Ezért komponálja a képeit akkora gonddal, ezért rendezi el az alakjait, a tárgyakat, sőt még a szineket is bizonyos festői hatások szerint, és ezért elegyit a képeibe mindig valamelyes idillikus-bukolikus elemeket.

KARLOVSZKY BERTALAN: Női arczkép.

A falu ifjának-öregének tereferéje *Aggházy Gyula* kedves dominiuma. Tanulmányait részint Münchenben Wagner vezetése alatt, részint Párisban a Munkácsyé alatt végezte. És ámbátor a falun játszódnak le genreképei, az alakjai még se közönséges mindennapi parasztok. Az ő parasztjai, parasztasszonyai tudják, hogy a városi úri nép előtt a kiállitásba kerülnek, össze is szedik magukat, hogy becsületet valljanak. Legjobb ruhájukba öltözködnek, sokatmondó szem- és arczjátékot produkálnak, és szép csoportokba rendezik el magukat, hogy a nézőnek kedve teljék bennük. Azzal nem elégszik meg Aggházy, hogy az ilyen csoportnak festői hatását ábrázolja, hanem megrajzolja nagy szorgossággal, éles határozottsággal a konturjait s azután kifesti őket.

Badítz Ottó, a ki három esztendeig Dietznél tanult s azután — mielőtt hazajött — néhány esztendeig Münchenben a maga szakálára festegetett, eleinte szintén a német falusi novella hatása alatt állott. Még nem is kimondottan magyar témákat választ, hanem inkább olyan általános tárgyúakat, a milyen az itt reprodukált „A biró előtt" czimű vagy az „Angyalcsináló"-é, a melyben szakasztott úgy, mint a hogy Kurzbauer híres és a maga korában tipikus „Utolért szökevények" czimű képében tette, a polgári körök életéből vett drámát paraszt milieuvel elegyesen mond el. Abból a korból való genreképeit csakugy, mint az ugyanazon korbeli német irodalmat, jellemzi a nyárspolgári romantismus vagy az olyan fajtájú humor, a milyent például „A falu rosszá"-ban látunk. Hanem csakis a sujet dolgában állott Badítz a német parasztnovella bűvkörében, szin és fény dolgában már fölülmulta ennek a témának mestereit. Itt reprodukált képének, hangulatos, finom, álmatag

ZIEGLER KÁROLY: Női arczkép.

interieur világítása már sejteti a későbbi Badítzot, az édes, lágy tavaszi szellők és virágok festőjét.

Erős tehetségű művész volt *Déri Kálmán* is, a ki eleinte mint a bécsi akadémia tanítványa, történelmi és egyházi képeket festett, a melyek akadémikus elrendezettségük mellett is festőjüknek a természeti valóság és szín iránt való nagy érzékéről tesznek tanuságot, de később Münchenben egészen a genrefestésre adta magát. Az akkori magyar festők szellemében ő is jórészt a magyar népéletből keresett ki egyes jeleneteket, a melyeknek megfestésében azonban, például a bajor milieuben lejátszódó „Politizáló parasztok" czímű képében, Defregger hatása alatt állott. Dérin kívül, a ki időközben egészen elidegenedett a magyar művészettől és tökéletesen münchenivé lett, *Herzl Kornél* is egyre ritkábban szerepel képkiállításainkon. Úgy látszik, hogy Párisban teljesen meghonosodott. Ő is hódolt korábbi éveiben a genreképnek, a melynek gyakran magyar volt a tárgya, hanem azóta, hogy a münchení akadémia helyett Párist vallja mesterének, szín és világosság dolgában meglátszik a képein — ámbátor csak mérsékelten — a franczia plein-air hatása.

Elidegenedett a művészettől, még pedig — sajnos — teljesen *Karcsay Lajos,* a ki most valahol a vidéken procul artibus szánt-vet. Ő is novellisztikus vagy anekdotaszerű tárgyú genreképeket festett eleinte, hanem egy nap beleunt ebbe a festésbe. Az jutott az eszébe, hogy tulajdonképen festő volna, nem pedig mesemondó. Olyan képet festett tehát, a mely nem a sujetje kedvéért készült, hanem a színek és a fényhatások kedvéért. Ez a kép az „Almaszüret". Szép kép volt, az akkori kritika el is ismerte festőjének tudását és érzését, a mely ebben a képben nyilvánult, mégis azt tanácsolta neki, hogy a jövőben érdekesebb tárgyat válaszszon. Hanem a művész már nem találta meg a puszta anekdotához visszavívő utat. Inkább a jellemzetességet kereste, és képei azután nem egyszer igazi mélységről tettek tanuságot. És elpártolt a művészettől annak a kornak egyik legnagyobb festőtalentuma, *Gyárfás Jenő* is. Wagnernek és Dietznek tanítványa lévén, volt benne valamelyes hajlandóság az érdekes sujet iránt, de megvolt benne egyúttal az utóbbinak rendkívül érzékeny tónusfinomsága. Még akkor is, a mikor valami témát illusztrál, mint például a „Tetemre hívás"-ban, nem ismétli a szerző meséjét, nem is kommentálja, ekkor is pusztán csak festői. Nem az elrendezésre veti a fősúlyt, nem jelenetez, hanem embereket és dolgokat fest. Olyanoknak a mily eneknek látja vagy megálmodja őket. Ez a tisztán festői elementum még erősebben megnyilvánul „Disznótor" czímű szép genreképében, a melyet külső hatásokra nem ügyelő komoly tárgyiassága, teljes, szinte régi-mesteri színezése révén legjelesebb genreképeink közé sorozhatunk.

Joanovits Pál teljesen bécsivé lett. Verseczen született, mégis sok esztendeig szinte kizárólag a Balkán szlávok népéletét kutatta. Mivelhogy az ilyenféle képtárgy akkor meglehetősen új volt, Joanovitsnak pedig, a ki Müller Károly Ferdinánd, a híres bécsi keletfestő hatása alatt állott, nemcsak ethnografiai lelkiismeretessége, hanem a koloritban való előkelősége is volt: az ő képeinek a nyolczvanas években nagy sikere volt. Joanovits később a modernek hatása alá került, a miről tanuságot tesz az 1896-ban nálunk kiállított, most pedig Versecz város tulajdonában lévő tryptichon, a mely hangulatos plein-air festéssel délmagyarországi aratókat ábrázol. Idegenné lett *Böhm Pál* is, a kit a nyolczvanas évek elejéig a magyar népéletet festő genrekép egyik legnevezetesebb művészének tartottak. Képeinek jórészt valamelyes idylli vonásuk van, a mely inkább német mint magyar milieure emlékeztet. Könnyen felismerhetjük bennük Vautier befolyását, míg a tájfestőrészben, a melynek mindig jókora szerepet juttatott, ugyanolyan rajzban és vonalzásban való pontosságot látunk mint Kelety vagy Telepy képein. A czigányéletnek *Valentíni János* a festője. Néha humort csal ki belőle, gyakran azonban amolyan polgáriasan romantikus érzelgést önt belé. A konturrajzban mindig pontos és korrekt, a színezésben fölötte síma és kissé édeses lévén, az ő képei mindig tetszettek a nagy közönségnek.

Roskovics Ignácznak is, még mielőtt egészen az egyházi festészetnek szentelte magát, jókora sikere volt az ő rajzban és színezésben végtelen pontosan kidolgozott genrealakjaival, ünneplőbe öltözött, színpadias, népszínművekből ellesett pózokat mutató parasztlegényeivel és vászoncselédeivel.

Vágó Pál, a ki szintén tanítványa volt a münchení akadémiának, eleinten ugyancsak hódolt annak az akkortájt nálunk még modern törekvésnek, hogy a német novella- és anekdotafestőktől ellesett sujet-k magyar milieube plántáltassanak. „Jár a baba" czímű képe Düsseldorfra, „A menekülők" Kurzbauerre, az „Út szélén" pedig a gondolatmenetével is Max Gabrielnek egy hasonló képére emlékeztet. Majd Párisba került, a hol meglehetősen megszabadult a színezésnek barna münchenies tónusától, mégis csak idehaza találta meg önmagát. Ugyancsak a nyolczvanas években a német parasztnovella árjában uszott *Bihari Sándor, Pataky László, Feledi Tivadar, Révész Imre, Kimnach László, Peske Géza* és több más festő is, a kikről valamennyiről, csak úgy mint Vágó Pálról még szó leszen abban a fejezetben, a mely a modernségnek a magyar művészetben diadalmas előrehaladását tárgyalja.

Azok közé a magyar művészek közé, a kik ámbátor nem közvetetlenül állottak münchení hatás alatt, mégis csatlakoztak az akkor onnan kiinduló novellisztikus vagy anekdotikus festéshez, *Skuteczky* és *Bruck* is besorozandó. *Skuteczky Döme* kettéosztotta a szivét. Az egyikkel Velenczét szereti, a mely nagy ideig otthona volt, a másik a magyar felvidékért dobog, a melyben most van odahaza. Odalent Velenczében az utcza, a templomok vagy a műterem jeleneteit csinos genreképekben festette meg, még pedig többnyire anekdotikus éllel, vagy úgy, a hogy velenczei társai, Favretto, Rotta, Ettore Tito, Tassini, Blaas Jenő és mások festették őket. De egy dologban már akkor is különbözött ezektől: nem veti oda graciozus könnyelműséggel tárgyát a vászonra, hanem lelkiismeretesen megrajzolja legapróbb részletéig, mert minden izében a cinquecento mestereinek hatása alatt áll. Ezért nem oly rikítón világítók, nem olyan csillogók, csillámlók a színei mint a többi velenczeié, a kiknek a látását megbűvölte a csillámló színeknek az a skálája, a melyet Fortuny ütött meg csudás virtuozitással. Skuteczky a színeiben komolyabb, nehezebb, mélyebb, néha a régieknek, a kiknek festőtechnikájával olyan behatóan foglalkozott, előkelő galleriatónusát is keresi. Ez a különbség még határozottabban meglátszik későbbi képein. Azokon, a melyeket Beszterczebányán festett.

Bruck Lajos is sűrűn választott témát genreképei számára a magyar népéletből, ámbátor nem szorítkozott pusztán erre, hanem festői ösztökélést szerzett mindenből, a mit látott s a mi körülötte történt. Olaszországban chic-kel, szeretetreméltósággal olasz népjeleneteket festett, Párisban bizonyos szentimentális érzékenységgel az utczáról és a népéletből festett genreképeket, néha-néha magyar köntöst, néha még magyar jelleget is adván az alakjainak. Genrejelenetein kívül igen csinosan hangolt tájképeket, városi látképeket is festett. Ha valahol meglát valami érdekes templom- vagy egyéb interieurt, addig nem nyugszik, míg le nem festi. Genreképeiben, a melyeken gyakran csak egyetlen egy alak szerepel, az elbeszélésre vagy az anekdotaszerű pointre veti a fősúlyt, míg tájképeiben, de legkivált interieurjeiben szívesen vet ügyet az érdekes világításra. Olyan szeretetreméltó csevegő és megfigyelő ő, a ki a közönség figyelmét mindig le tudja kötni, mert ért hozzá, hogy a nélkül, hogy valamikor is banalissá legyen, a közönségnek legkedvesebb érzéseit foglalkoztassa.

Ennek a nagy csoportnak különös elágazása, talán azt is mondhatnám, hogy elfajulása az a festőcsapat, a mely a parasztnovella helyébe a nagyváros tereferéjét, szóbeszédét teszi. Nem származékai ők sem a münchenieknek, sem a düsseldorfiaknak, a kiknél a sujet-n kívül a színezésnek, az úgynevezett festői elrendezésnek és sok más művészi motívumnak is jut szerepe, hanem a bécsi Biedermeieréknek vagy inkább a hetvenes évek bécsi élczlapjainak a leszármazottai ők.

A festői momentumra semmi súlyt sem vetnek. Nem akarnak egyebet, csak illusztrálni: hol valami ötletet, hol valami komikus vagy drámai jelenetet. Nem járnak kothurnuson, nem kutatják az emberi lélek téveteg útjait, megelégesznek a puszta külsőséggel. A külvárosi színház magasságán járnak, és csakis pillanatnyi hatásra, alacsonyan álló vagy olyan közönségre számítanak, a mely megelégszik azzal, hogy szórakoztatják. Művészetüket *Temple János* honosította meg nálunk. Ő is azoknak a festőknek egyike, a kik később Bécsnek esküdtek hűséget. Nem idegenkedett ugyan egyszer-másszor a magyar témától sem, például a „Választási értekezlet" czímű képében, de ebben is pusztán csak a színpadi elrendezésre, pikantériára és arra a tréfás ötletre vet súlyt, hogy különféle társadalmi rangú emberek összebujnak egy kis malomalatti bölcselkedésre! Ennek a festőcsoportnak feje nagy ideig *Margitay Tihamér* volt, a kit a tömeg néhány esztendeig szinte ünnepelt, míg végre diadalmaskodott annak a belátása, hogy a festőművésznek egyéb feladata is van, nemcsak az, hogy külvárosi színházak rendezőinek mintalapokkal szolgáljon. *Papp Henrik* is, mások is, sok időt, vásznat és festéket pazaroltak erre a nálunk kedvelt genre-ra.

A münchení hatás alatt álló genrefestők közé, noha valamelyest külön is megállnak, tartoznak *Kardos Gyula* és *Kéméndy Jenő* is. Már nem az elbeszélésre, nem a humoros pointre vetik a fősúlyt; náluk a genreszerű tárgy csak amolyan váz-számba megy, a mely köré kolorisztikusan finoman hangolt részleteket raknak. Bájosan berendezett interieurökben csinos jelmezű úrihölgyeket, finom lovagokat, gavallérokat festenek. A festés az ő főczéljuk, nem az elbeszélés, nem a szellemeskedés. A képnek csakis a pusztán dologi részére vetnek ügyet, legkivált pedig a színeknek, tónusoknak kényes egybehangolására, a mivel azután, csak úgy mint Dietz, Loefftz, Holmberg és mások, a finom színezésű németalföldi detailmesterekre emlékeztetnek.

A TÁJKÉP.

A Nemzeti Múzeumban Munkácsynak egy 1867-ből származó képe is van. A „Zivatar a pusztán". Staffage-a még teljesen a bécsi Biedermeierék mintájára készült, színezésének erős aszfalttónusa van, de már a tájrésze a maga finom fényhatásával, minden ízében benső hangulatával, olyan, hogy szinte modern tájkép hatását kelti. Csakúgy vagyunk az itt reprodukált „Kukoriczás"-sal, úgyszintén a gróf Andrássy Gyula tulajdonában levő Munkácsy-féle tájképpel, a melyet legutóbb a Nemzeti Szalon nemzetközi tárlatán láthattunk. Szinte kedvünk volna a modern magyar tájképfestést is Munkácsy Mihály nevéhez fűzni. Valami kis korlátozást téve, nem is tévednénk ezzel az összekapcsolással.

Munkácsy tájképeivel a genreképei és vallásos festményei mellett jó ideig nem voltunk nagyra. Csak most kezdik nekik megadni az őket megillető tiszteletet, a miért hangulat és érzés dolgában teljesen modernek. Munkácsy fölfogta a természet intím szépségét, tájképei a természetért való érzésnek mélysége és komolysága, de meg belső igazság dolgában is fölérnek a fontaineblau-i iskola legjobb alkotásaival.

Ez az összehasonlítás megadja Munkácsynak és a kilenczvenes évek elejéig alkotó hangulat-tájképfestőinknek állását a modern tájképfestéssel szemben. Se *Munkácsy*, se *Mészöly*, se *Paál László*, se pedig később *Spányi*, *Pállik*, *Tölgyessy* nem festenek már fotografikus hívségével megrajzolt s azután kiszínezett kilátásokat, már nem is keresik az úgynevezett érdekes tájékokat, a természetnek nagy és főakczióit, mert hiszen érzékük van a paysage intíme iránt. Mégis két oknál fogva is különböznek a modern tájképfestőktől. Az egyik különbség pusztán csak technikai. Már eleven élettel él a képeikben az emberen kívül a fa, a bokor, a mező, még a föld is, de a világosság és a levegő még nem ébredt benne életre. Az ég és a világosság csakis szín, a levegő csakis perspektíva. Vibráló levegőt, vibráló levegőben reszkető verőfényt, a mely a természettel úgy szeretkezik, akár a szerelmetes férfi a babájával, elsőnek nálunk *Szinnyei-Merse Pál* festett a hetvenes évek elsején. De nem volt sikere a kilenczvenes évek elejéig. A második különbség közöttük már szellemi természetű. Csakúgy mint a fontaineblaui realisták vagy a hatvanas-hetvenes évek német paysage-intíme festői, a mieink is megláttak mindent a természetben, meglátták legállatosabb, legfinomabb szépségeit és álmadoztak és fantáziáltak is benne gyakorta, de már az a kiváncsiság nem bántotta őket, hogy mi rejlik a természetben? Materialisták voltak, bár nem olyan otrombán mint az akkori tudomány jó része, hanem elfinomodott módon. De azok voltak, és éppen ezért idegen volt a lelküknek és a művészetüknek a transcendentalismus s a vele járó titokzatosság, rejtélyesség. A modernségnek ezt a részét hazánkban elsőnek a nyolczvanas évek végén báró *Mednyánszky László* tanította.

Munkácsy „Zivatar a pusztán" czímű képének még könnyed ezüstszürke tónusa van, a mely Bécsnek, legkivált Lotznak hatásáról tanuskodik, de már később

festett tájképeinek szinte kövérek, nehezek a színei és szinte olyan tömör aszfalttónusuk van, a mely Courbetre emlékeztet. Franczia mesterekre emlékeztet *Paál László* is. Sokszor keresték Corot-val való összefüggését. Sajnos, csakis két képe van Nemzeti Múzeumunkban. Nos, ez a két kép, kivált pedig az „Erdei út" czímű, sokkal inkább Waltonra, erre a modern skót mesterre, vagy Mesdagra és Israelsre emlékeztet, sem mint Corotnak fölötte finom festőmódjára, szelíden elmosódó, majd hogy nem Watteau-i bájos ezüstszürkeségére. Teljesen germán hatás alatt volt *Mészöly Géza*, a ki mindamellett a maga idejének legmagyarabb tájképfestője volt. Hatott rá Goyen-en és Ruysdaelon kívül Rembrandt is. Nem a tónusaikat, ezeket a régi mesteri tónusokat vette át, hanem a természetet néző módjukat. Mindig valami méla szomorúságot lát a természetben és meg-megfigyeli a fénynek a mezővel, a víz színével való játékát. Hanem azért sohasem válik olyan elegikussá, mint az ugyanazokból a forrásokból merítő müncheni Schleich. Bármennyi is a képeiben a hangulat, mégis átvonul rajtuk valami különös józanság, a mi földünknek, népünknek sajátos józansága, a mely úrrá lesz csakhamar minden olyan szellemi és művészeti áramlaton, mely a külföldről köszönt hozzánk. *Spányi Béla* más birodalmat választott magának. A fűzfás mocsaras vidéket gólyáival, gémeivel, világosszürke melankolikus levegőjével. Néha-néha fehér köntösbe öltözött pásztorlánynyal nyájat tereltet az ilyen melankolikus vidékre, a képének bibliai czímet ad és misztikus hatást akar vele kelteni. Melegebb színeket, naplementét, esti pirosságot, virágos mezőt kedvel *Tölgyessy*, míg *Pállik*, a ki később teljesen az állatképfestésre adta magát, olyan éles realizmusu festő, a ki csakis azt festi, a mit meglátott, a ki az ember, állat, fa, fény és levegő festésénél a tárgyi momentumra veti a fősúlyt, és szigorú tárgyiassága daczára sohasem fotografál, hanem a témáját mindenkor jellemzi.

LOTZ KÁROLY: Női arczkép.

AZ ARCZKÉP.

Arczképfestőink csakis azelőtt voltak, ma már valamennyi festőnk arczképet is fest. Ezt ugyan panem et circenses kedvéért teszik, mégis az időnek valamelyes jellemzetességét látom benne. Mint mindenfelé, nálunk is az emberábrázolás felé igyekszenek a művészek. A művészet nagy, széles territoriumán csatangolva, íme visszatértek az egyes emberhez, a ki a maga legbensőbb érzéseivel, sajátos örömeivel és bánataival, személyiségével a művészt jobban érdekli, mint valamennyi nagy akczió, cselekmény és egyéb inkább külső dolog, a melyekben az egyes ember csak munkatárs, csak segitő, csak mellékes valami. A költészetben a balladától és az irányverstől megint visszatértek a tiszta lirához, a mely semmit sem mesél, hanem csak sajátos érzéseket és hangulatokat tükröztet vissza. A drámában már nem a nagy világtörténelmi és állami akczió, hanem az olyan egyes emberek sorsa uralkodik, a kiknek semmi közük a politikához vagy a történelemhez. A nagy háromkötetes izgató regény helyébe, a melyben a cselekmény volt a mindenség, de magának a cselekvő embernek semmi fontossága nem volt, a pszichologiai regény került. A festésben is emberesítenek mindent. Jézus megszünik benne elvont ideálnak lenni, és emberképen, ámbátor isteni emberképen jár-kél közöttünk, csak úgy, mint az apostolok idejében. A nagy mesterek, a kik azelőtt csakis az óriás vásznat és a históriai témát tartották magukhoz méltóknak, most nagy szeretettel festik az olyan képeket, a melyekben kicsiny, jelentéktelen emberek intim lelki életét kutathatják, vagy tájképeket, a melyekben megszólalhat a maguk lelke, a maguk érzése, vagy pedig arczképeket, a melyekben az egyes embert tanulhatják és művészileg ábrázolhatják.

Régibb időink arczképfestői csak arczokat festettek. A képnek a megszólalásig hasonlónak kellett lennie és a lefestett állásához mérten reprezentálnia is kellett. Nem törődtek sem a pszihologiájával, se pedig a kép színszimfonikájával. Nem a színek segitségével, hanem valamely csendélet-elrendezéssel tették meg képnek az arczképet. *Benczur* nagyot változtatott ezen. Képet csinált az arczképből. Egyformán súlyt vetett az arcz eleven életének és a tárgyi elemeknek feltüntetésére. Hanem a fődolognak mégis magát a festést tartotta, s ezért a testi és a dologi elemekből ragyogó színbokrétát alkotott. Egész sor arczképfestő lépett a nyomába: *Stettka, Papp, Spányik, Dudits, Roskovits, Both.* Hanem az ő ecsetjük járásától elhalaványul az a szinek bokrétája, a mely Benczurnál szinte ragyogva sugárzik.

Az ő előkelő arisztokratikus pózjai náluk merevséggé lesznek. Ilyenek azok a reprezentácziós képek, miniszterektől lefelé egészen egyesületi elnökök arczképéig, a melyeket jubileumokon és egyéb ünnepi alkalmakkor leleplezni szoktak. *Burger Gyula* is, *Basch Gyula* is ezzel a lemérsékelt, tompává lett Benczur-féle szinskálával él, bár néha-néha az ábrázolt személyiség czimét és rangját elfeledve, az egyéniségéhez is közel jutni igyekeznek.

Balló Ede már egy lépéssel tovább megy. Madrid és Róma behatása alatt kiszabadult Benczur hatása alól. A spanyolok rátanitották a világosabb és egyúttal hidegebb szinskálára, a cinquecentisták pedig a korrekt konturra való ügyelést, és a klasszikusságnak sajátos idealizálását kötötték a lelkére. Az arczképei mindig

is többet mondók, mint maguk a modelljeik.

Hűvöses a színelrendezése — majdhogy nem egyéb fehérnél és feketénél — *Lotz Károlynak.* A mínek folytán különösen az arczot idealizáló, a klasszicizmusra emlékeztető fölfogása és a rajzban éles körvonalozása ellenére egészen modernnek látszik. Ez a dualizmus Lotz arczképeinek különös érdekességet ad, annál is inkább, mert mindenkor valami arisztokratikus előkelőség jár velük.

Munkácsy Mihály arczképei más irányban térnek el tőlük. Munkácsy is, csak úgy mint Benczur, főleg a színekkel és az elrendezéssel akar hatni, de nem ád színbokrétát, hanem mindig csak egyetlen egy uralkodó szint. A Haynald-képen a piros, a párisi Polítzerné-képen a fehér szín dominál. De sohasem individualizál. Nem festi sohasem X urat vagy Y-né asszonyt, hanem az X-ek és Y-ok típusait.

POLL HUGÓ: Kovranai temető.

PÁLLYA CELESTIN: Vásár.

Van két olyan arczképfestőnk, művészetüknek mesterei, a kiket a külföldön is nemcsak nagyrabecsülnek, de megrendelésekkel is bőven ellátnak. Az egyik *Horovitz Lipót,* a másik *László Fülöp.* Mind a kettőnek művészetében valami feminisztikus elem rejlik. Talán ezért azok a legjobb arczképeik, a melyek asszonyokat és öreg vagy elhervadt férfiakat ábrázolnak. Míg azonban Horovitz a maga sensitív idegességével inkább a lelki elemet ókumlálja, *László Fülöp* a chicnek, az eleganczianak, a mondaine típusát alkotó sajátos elemeknek mestere. László körülbelül úgy viszonylik Horovitzhoz, mint Van Dyk Velasqueshez. És hasonlítanak is ezekhez a mesterekhez, az egyik a németalföldihez, a másik a spanyolhoz, mintha átplántálódtak volna a tizenhetedik századnak kissé keresett és mégis erővel teljes előkelőségéből a fin de siècle ideges snobbismusába.

Horovitz a modern asszonyt intím otthonában ábrázolja, a hol a szeme tekintetében visszatükröződik az egész lelke. A fiatal, kissé vérszegény leánytól kezdve, a kinek a szeme csupa kíváncsiság, a ki olyan bimbó, a melyet bevittek a társaság téli házába, hogy ott vérszegény, illattalan virággá nyíljék, a teljes virágában, vagy az őszi virágzásában levő asszonyig egész sor nőt festett. Mindmegannyi egy-egy fejezettel bővíti a psychologie intime de la femme moderne-t. László ellenben a modern asszonyt odakint a szalonjában, a nagyvilágban festi. Ezt az asszonyt a divat teljes elegánczíája vértezi, ezt az asszonyt megvédi a megismerés ellen az a hideg szalonpillantás, a mely folyton ügyel rá, hogy valami titkot ki ne olvassanak belőle. Ez az asszony az ő mondaine nemtörődömsége daczára is mindig azon van, hogy a beszédével, a pillantásaival, a mozgásaival reprezentáljon.

Egyikűknél sem, se Horovitznál, se Lászlónál, nem mellékes se a ruha, se a tartás, se az állás. Integráló részei ezek az ő arczképeiknek, mint a hogy különben az életben is jellemzetességei az embereknek. És megnyilvánul valamelyest mind a kettőben a modernség színneurastheniája is, a mely kerülve kerüli a kövér, mélységes, meleg vagy határozott jellegű színeket. Míg azonban Horovitz, annak daczára, hogy a részletekben színrealisztikára törekszik, mindig hűvös össztónusra hangolja a képeit, a melyből csakis két-három szín tör elő dominálva: László azzal, hogy a húsnak sárgásmeleg, elefántcsontszerű tónust ad, az arczképeibe melegebb hangulatot önt. Lenbachhoz hasonlítgatják ezért a sárgás incarnatért, de meg azért is, mert az arczvonalakat kissé erősebben jelenteti meg, hogy aztán az ezáltal elért plasztikai hatást az orra és a szemekbe rakott erős, fényesen világító pontokkal tetézze, a mitől azonban a szemeknek néha hideg pathos jut. Hanem ez a hasonlítás téves. Csakis bizonyos technikai fogásai és külsőségei közösek a Lenbachéival, de máskülönben a két művész külön úton jár. Lenbach mester mindig arra igyekszik, hogy a modellje szellemi lényegének kivonatát adja, a mínek kedvéért gyakran kelletén túl is elhanyagolja a külső habitus tényleges dolgait, még a hasonlóságot is. Ez az oka annak, hogy csakis a nagyszellemű emberekről festett arczképei sikerülnek. László ügyet vet a külsőségekre is. Hiszen a legtöbb embernél ezekből áll a szellemi tartalom is. László tehát velük igyekszik a maga modelljeit jellemezni. Lenbach a modelljei szellemi kivonatát adja, Horovitz analizálja, László pedig ábrázolja őket.

ZEMPLÉNYI TIVADAR: Templomban.

Márk Lajos mint arczképfestő még sokkal inkább feminista. Megtalálja minden nőben a „femelle"-t, és nem sajnálja a realismust, ha csak ennek a rovására fejezheti ki a maga modelljének érdekességét. Az ő asszonya modern, raffinált idegember, a kinek mindig kissé fantasztikus, de annál csábítóbb elegánczia a környezete, a légköre. A részleteknek és apróléklosságoknak mestere *Karlovszky Bertalan.* Mégsem vész el bennük teljesen, mert különös színrendezéssel, a mely meleg aranysárga tónusban mozog, és kecses à la japonaise stilizálásával női arcz-

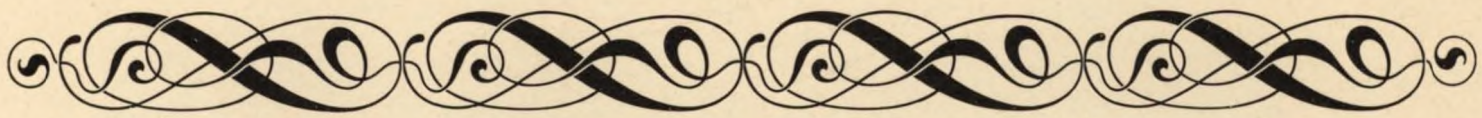

képeinek — már pedig szeretettel és jól csakis ilyeneket fest — mindig pikáns érdekességet tud adni. És feminisztikusan lágy, de gyakran finom színhatással remekel *Knopp Imre* is a maga pasztell arczképeiben.

Izig-vérig psychologus és filozofus az arczképben *Réthy István*. De egyúttal erősen szinneurastheniküs is. Rendesen valami hideg sötét, vagy fényesen fehér szinfolt — például Herczegh Ferencz képén a fehér mellény — adja meg neki a vezérmotivumot. A többi szint azután harmonikusan ehhez hangolja. Finom igazmondó az arczképeiben *Pállya Celesztin*. Nem képet ad, hanem csakis arczképet. Semmit se rendez el benne. Tisztán és élesen látja a külső habitust és a jellemet, és ugyan igy ábrázolja őket. Mindig erélyesen, szélesen festi az arczképet *Kernstock Károly*, a miért is jobban sikerül neki az élesen kifejezett arczú férfi festése, mint a komplikáltabb, határozatlanabb, rejtélyesebb női arczé. Szereti a kövér, meleg szineket, a melyek nagyon is illenek az ő pastos dolgozó ecsetje alá.

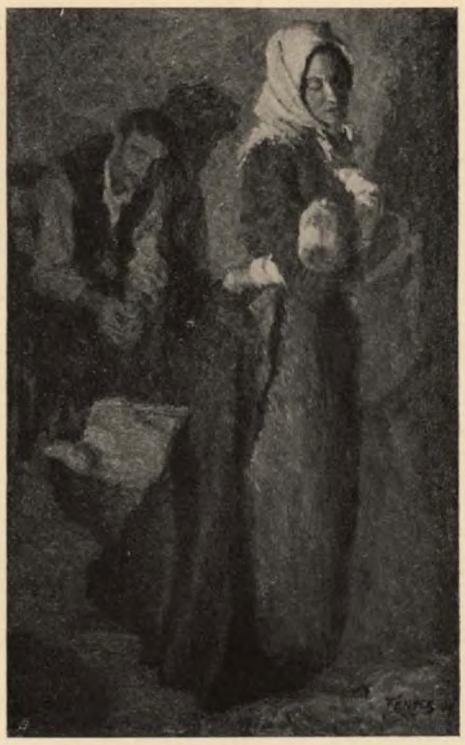

FÉNYES ADOLF: A család.

Ziegler Károly festése hideg szinszimfonia. Arczképei, a melyeken mindig csak kevés, még pedig valamelyest elmosódó szín szerepel és válik ki a közömbös, gyöngyszínszürke háttérből, sok tekintetben a Sargent vagy az Alexandre neurastheniküs arczkép módjára emlékeztetnek. Csakhogy naivabbak, egyszerűbbek, mondják hogy németebbek. Nem olyan párisiasan raffináltak, mint emezek, az ő nagyvilági elegánciájukkal. A tizennyolczadik századra emlékeztet *Thein Miksa* azzal a halovány előkelő díszkrét szinezéssel és rococcoszerű kedveskedéssel, a mely arczképeit jellemzi. És ugyanilyen emlékeket kelt *Kláber Gyula* is pasztelarczképében, míg ellenben *Ferrarís Artur* inkább arra törekszik, hogy hűségesen kövesse Whistler nyomdokait.

A HATÁRON.

Annak, a kinek a műtörténelem egyéb mint egyes művészek története, vagy a művészetre vonatkozó eseményeknek, adatoknak, történteknek chronologikus elsorolása, hanem a szellemi élet történetének része is: nehezére fog esni a művészeknek az egyes fejezetek közt való fölosztása. Különösen nehéz ez a magam témáját tekintve. Jórészt még élő művészekkel van dolgom, olyanokkal, a kik még maguk sincsenek tisztában vele, hogy micsoda állást foglaljanak azokkal a szellemi és technikai áramlatokkal szemben, a melyek a mi művészetünkre hatottak. Nem is akarnám, ha azt a schemát, a melyet ezúttal alkalmaztam, hogy a magyar műtörténelmet tárgyaljam, véglegesnek tekintenék, még kevésbbé pedig a művészeknek ebbe a schemába történt elrendezését, besorozását. Hiszen szinte közhely már, hogy az igazi művész a maga sokféle, folytonos változásával, vele járó sokféleségével szétrepeszti a legpompásabban megcsinált osztályozást is. Furcsálni is fogják sokan az itt következő sorokban emlegetett művészeknek egy fejezetbe foglalását, talán a fejezet czimét is. Azoknak a művészeknek, a kikről itt szó leszen, egyrésze féllábbal már a modernségben áll, másik része pedig elszánt keserű ellensége a modernségnek. Hanem azért az ő művészetükben is majdnem mindig találunk olyan elemeket, a melyekből a modernség fejlődött.

Szólok először is *Benczur* mesterről. A ki csak a napi harczok lármáját hallgatja, könnyen azt hihetné, hogy Benczur merev akadémikus, a kinek ódivatú művészete mint valami ajtónálló őrt áll a magyar művészet szentélyének kapuja előtt, nehogy azon valami szín- vagy fénysugár belopózhasson. Hát az bizonyos, hogy Benczur művészete idegenül néz Courbet realizmusára, palettáján nem vibrálnak a Manet napsugarai, az ő embereiben nincs annyi édes együgyűség, mint a prärafaelistákéiban, de nem is bántják őket se Schopenhauer-, se Nietzsche-féle ideák. Az ő képein nem árad el elmosódó konturok titokzatos hangulata. Az ő művészete nagyrészt konturművészet, a szelleme pedig atyafiságban van a mestere, Piloty, pózoló deklamációjával. Hanem a fődolog mégis az, hogy: festő. Abban az időben, a mikor művészeinktől csak azt tudakolták, hogy mit mesélnek el, és hogyan mesélik el, akkor, a mikor festőink első sorban literatusok voltak: Benczur a paletta evangéliumát kezdte nálunk hirdetni. A mikor a mesteriskola élére meghivását tökéletes technikai tudásával okolták meg, helyes gondolatot helytelen szavakkal fejeztek ki. A kolorisztikára volt szüksége művészetünknek is, művészeinknek is. Munkácsy messzebb volt, semhogy idehaza hathasson, de meg különben világéletében sohasem volt a szineknek igazi, valódi művésze. Benczur volt tehát az, a kinek nálunk azt a kolorisztikus változást meg kellett teremtenie, a mely nélkül a modernség ébredése elképzelhetetlen lett volna.

Visszaszerezte művészeinknek a tárgyiashoz való szeretetet, a melyet a folytonos novellafestés közben teljesen elvesztettek. Bármit fest is, akár Vajk keresztelését, akár vadászjelenetet a XVIII. századból, akár bachansnőt, akár szegényeken könyörülő úri asszonyt, akár virágos csendéletet, szárnyas puttikat, vagy XVI. Lajost a versaillesi kastély megostromlása idején: a tündöklő, suhogó brokát, az aranyosan csillogó fegyverek, keresztek, drága köntösök, tarka virágok, tigrisbőrök, és e bujaszinű tárgyaknak a mezitelen emberi húson játszó reflexe mindig jobban érdekli, mint maga a thema. És nem elégszik meg vele, hogy három-négy szint finom tónuson szinszimfoniává egyesitsen, hanem valóságos tűzi játékot rendez minden lehető meleg, buja, mély, kövér szinből, a melyeket azután az ismeretes barna generaltónusba merit, hogy egységesen együtt tartsa őket, de talán azért is,

hogy az előkelőnek tartott galeriatónust adhassa nekik.

Míg azonban Benczur kezdetóta egyugyanannak maradt, *Zichy Mihály* művészete ezerszépen váltakozik. Ifjúkori művei közül a Nemzeti Múzeumban kettő van, az „Anya fájdalma" és „Krisztus levétele a keresztről". Mind a kettő — ámbátor megnyilvánul bennük a mesterétől, Waldmüllertől, ráragadt kissé lágy „ideális realismus" — a finoman egybehangolt nagy piros, sárga és zöld színfoltokban a kolorisztika iránt való nagy érzékét, az éles mozgásmotívumokban pedig a drámaiság iránt való érzékét tanusítja. Ezeknek a megfestésétől legutolsó műveinek elkészüléséig igen sokféle irányban látjuk előretörtetni. Néha pusztán csak rajzol, máskor meg pusztán csak kolorista. Ma színpadias elrendező, holnap a hangulatok ösztönös embere. Egyik képében bölcselkedő, a másikban mesemondó, az egyikben fantasztikus álmokkal kergetőzik, a másikban szabadjára ereszti az epés sarkazmust. Képei néha a németalföldi kisképek nagy mestereire, máskor meg a XVII. század késett klasszikus eklektikusaira emlékeztetnek. Doré Gusztávval is járt egy úton, a nagy Böcklin Arnolddal is.

GLATZ OSZKÁR: Favágók.

Ezzel a minden időket, minden tartományt bejáró eklektikussággal a fiatalabb Kaulbachra emlékeztet, a kivel van közös sajátsága: a lágyság; a kit azonban szellem és fantázia dolgában messze elhagyott. Tulajdonképen nem is tekinthetjük át Zichy művészi tevékenységét. Hiszen a mi kiállításainkon, sajnos, csak ritkán jelent meg, s a Nemzeti Múzeumban is csak töredékei láthatók az ő művészi lényének. Míg nálunk inkább illusztrátornak tartják, másutt, a hol jobban ismerik, inkább mint festőt becsülik. Elhamarkodott dolog volna róla e helyütt bármiféle végleges véleményt mondani, mielőtt módunkban nincs műveinek lehetőleg nagy együttes kiállítása alapján is kifejezést adnunk a művészete iránt érzett nagyrabecsülésnek.

Sokféle tájképet, novellisztikus genret, szocializisztikus irányú képeket, dekoratív freskókat, nagy egyházi festményeket, történelmi operajeleneteket festett *Feszti Árpád*. Valamennyi művén megnyilvánul valami erős, fanyar realizmus, valami dekoratív nagyvonalúság, a mely sajátságainak révén közel áll a modernséghez, míg ellenben a rajzoló elemnek erős előretörése és vele a kolorisztikának háttérbe szorulása, legkivált pedig a levegő és fény problemájának elhanyagolása inkább a klasszikusok táborába utalják őt. Ilyeténképen egyike a legmarkánsabb határjelzőknek. Féllábbal már a ma világában áll, de féllábbal nem is a tegnapban, hanem a régmultban gyökeredzik. Olyan, akárha Munkácsyt a Caraccik akadémikusságába oltották volna. Ha Feszti innen vagy visszafelé megy a firenzeikhez, vagy pedig előre törtet a nápolyiakhoz, ha Caracci nyomából kilépve az Andrea del Sarto-k hatalmas kolorisztikáját vagy Caravaggio erőteljes vadságát követi: teljesen kifejlődhetik az ő nagy tehetsége.

Eisenhut Ferencz a Kelet festője. Első műveinek ugyanaz a mély tónusu színskálája van, a mely annak idején a Benjamin Constanté volt. A tárgyai is hasonlók. A hárem, az utcza, a karavan-szeraj jeleneteit festi. A sötét testek és a meleg tónusokban tartott jelmezek ugyancsak sötét, meleg háttérből válnak ki. Csak oldalról, kicsiny ablakból, ajtóhasadékból vagy egyebünnen esik valami ríkító világosság a képbe, hogy valamely részletét éles csillogó világitásba helyezze. Thema dolgában hasonló hozzá *Tornai Gyula*. Csak valamivel gyöngébb a tónusa, és pontosabb, szigorubb a képei kivitelében. Míg azonban Tornai akár kint az utczán, akár a szabad természetben jár, ragaszkodik a mély tónusu tarkasághoz, és hogy a kellő milieut megkapja: vagy éjszakai sötétséget, vagy olyan fantasztikus felhőket borít az égboltozatra, a melyek persa szőnyegnek színeivel tündökölnek, — Eisenhut legutóbb már nem elégedett meg a Keletnek izzónak nevezett színe gazdagságával, hanem elkezdte tanulmányozni a fényét, világosságát is.

Újabb nagy munkáinak egészen világos, néha szinte csillogó fehér tónusa van. Szinte azt mondanám, hogy a Kelet festésébe belecsempészte végre a plein-airt. Ilyesféle mutatkozott különben abban a nagyon is rövid életű történelmi festésben, a mely a millenniumi ünnep nyomában támadt. A modernség hatása alatt e képek jórészéről eltünt a sötét pirosas-barna tónus és a patetikus elrendezés. Tájfestő részükben, a világitási effektusokban, de még az egyes személyeken is néha erősen érezhettük a modernség irányzatát. És ha mind a mellett a történelmi festészetnek ezt a fölfrissülését majdnem általánosan nem sikerültnek mondották, ennek a fő oka abban rejlett, hogy festőink, majdnem valamennyien, nem tudtak szabadulni a történelmi festmény deklamatorikus hagyományától, a mely pedig mai érzésünkkel sehogyan sem fér meg. A históriában ma már nem keressük, mint régen, a meghatározott részletadatot, a nagy állami akciót, a drámai véghatást. Ma a történelemben a korok és emberek szellemét keressük, azt a szellemet, mely a deklamatorikus külsőségek mögött, mint a hajtó, az ösztökélő erő, rejtőzködik. És keressük mindenek előtt, mindenek fölött a puszta igazságot. Ahhoz, hogy manapság új életre támaszszuk a történelmi képet, olyan művészre volna szükségünk, a ki nemcsak festőtalentum, hanem egyúttal történész-genie is. Az, a kiben nem egyesül ez a két tehetség, sohasem vetithet históriai themákat a mi modern érzésünkbe. Ha azonban mégis eléje áll ez a feladat, okosabbat nem tehet, mint hogy dekoratív hatásra szorítkozik, mint a

hogy ezt *Joanovics Pál* egyik legújabb képében, a „IV. Lotharingiai Feri hazavíszi ifjú feleségét, Habsburgi Erzsébetet" czímű festményben tette. Felületszerűen festett kép ez, a mely nem a szellemi tartalmával, hanem pusztán csak előkelő színbenyomásával akar hatni.

Számosával van az a magyar festő, a ki kolorisztika dolgában szakitott ugyan a franczia romantikusoknak és a müncheni Piloty iskolának nálunk azelőtt uralkodó hagyományaival, de szellemi tekintetben még mindig a régi nyomokban halad. A titokzatos hangulat helyébe elmosódó érzelgést tesznek, és ennek folytán a helyett, hogy impresszionísták volnának, puhán, de akadémikusan rajzolnak. Ilyen például *Jendrassik Jenő*. Eleinte ő is csak históriákat, még pedig érzelgős históriákat mesélgetett a müncheni genre-festők modorában. Később már abbahagyja a sujetvel való hatást és arra igyekszik, hogy a színezéssel hasson. Különösen a búskodó asszonyokat kedveli, a kik a violaszínű össztónusból bánatosan merednek a nézőre. Ma már bánkódó asszonyainak szeméből a Stuck-féle Bűn is ki-kipillant néha, hanem azért most is csak olyan sentimentálisan lágyak, mint azelőtt. *Badítz Ottó* se mesél már, hanem csak ábrázol. A virágos kert és mező az ő kedves témája, a mező, a melyen rózsaszínű és fehér virágok között rózsásan fehér puttit dédelget az édes anyja. Ezek a képek szinte modern madonnaképek. Friss tavaszi hangulatukkal, rózsásfehér illatos tónusukkal finoman hangolt hüvöses szinszimfoniák. Szent fejeket is szívesen ábrázol. Kissé lágyan, kissé szentimentálisan finom, kissé hüvöses tónusegyenlítésökkel mégis érdekesen hatnak.

KERNSTOCK KÁROLY: Lázitó a gyári kantinban.

Diner Dénes J.: Magyar képzőművészeti kiállítás

És a hüvöses szinszimfoniát keresi nagy szentképeiben *Knopp Imre* is. Fekete vagy sötétpiros széles köntösök, a melyek finoman válnak ki a halovány, leginkább szürkés háttérből, — imitt-amott széles zöld vagy piros szinfolt is keveredik közéjük: — íme ez az a kolorisztikus benyomás, a melyet az ő képei keltenek. Mintha ebben Manet hatását érezte volna meg. De csakis a kolorisztika dolgában erős az összefüggése a modernséggel, míg ellenben fölfogásának szentimentalismusa és puha rajza inkább a régiek iskolájával való atyafiságát erősitgetik. *Ipolyi Sándor* is szakitott a barna szinskálával, és hidegebb tónusokra tért át. Csinos szinbokrétákká rendezi csendéleteit, nagy képeiben pedig, a milyen a „Dante és Beatrix" vagy „Tamás megtérése", a szentimentális hangulatra veti a fősúlyt. *Spányik Kornél* mindent piros alaptónusba merit, a melyből közeledést keres az új ideálisták dekoratív festőmodorához. *Dudits Andor*, a kinek a párisi kiállitáson volt tájképe a modern dekoratív hangulattájkép hatását kelti, történelmi képeiben a rajzoló elemet uralkodtatja el. Ugyanez áll *Kriesch Aladárról* és *Krennerről*, a kik mindenütt Lotz behatása alatt állnak, csak úgy mint *Vajda Zsigmond*, a ki régi Makart-hagyományait fölcserélte a Lotz-hatással.

KÜZDELEM A MODERNSÉGÉRT.

A modernség már a hetvenes évek elején is kopogtatni próbálkozott művészetünk kapuján. Jelentkezett nemcsak Courbet realizmusával Munkácsy első műveiben, hanem Manet impresszionisztikus plein-air festésével a Szinnyei-Merse képeiben. — Könnyű dolog manapság, a mikor a világ a pleinair festést már nemcsak elfogadta, hanem szinte túlhaladott dolognak is tartja, nevetni azokon a vaskalaposokon, a kik annak idején Szinnyei-Merse művein gúnyolódtak, képeit visszautasitották s a fiatal művészben a mesterség iránt jó időre csömört keltettek. Nem tekintve azt, hogy akkortájt Párisban se ismerték el általában Manet művészetét, azt is kérdezhetnők, hogy vajjon Munkácsyt jobb sors érte-e idehaza? Büszkék voltunk ugyan fiatal honfitársunk párisi dicsőségére, a melyből néhány sugár a hazájára is esett, hanem a képeit szép nyugodtan átengedtük a külföldnek. Művészeinkre még a nyolczvanas évek derekáig se hatott Munkácsy psychologiai realizmusa.

Ha históriai tárgyilagossággal itélkezünk, el kell ismernünk, hogy a modernségnek akkortájt történt visszautasitása nálunk érthető, természetes dolog volt, mert hiszen az a visszautasitás teljesen megfelelt akkori korszellemünknek. Még csak néhány éve mult, hogy visszaszereztük állami önállóságunkat. A jogfolytonosság fegyverével. Hanem ezt az önállóságot még nem láttuk kellőkép biztositottnak, hogy csak egyetlen egy pontjában is eltérhettünk volna ettől az elvtől, a melynek lényegében az volt a tartalma, hogy a fejlődést ott kezdjük meg, a hol két decenniummal azelőtt abbamaradt. Politikai tekintetben bőven volt ilyen betöltendő hézag. De nem vetettünk ügyet az időközben fölmerült ideákra: sem a szoczializmusra, sem az individualizmusra. Egyenesen ignoráltuk őket és törvénykezésünket egyszerűen folytattuk abban a polgári szabadelvű irányban, a melylyel 1848-at megcsináltuk. Sokat átvettünk idegen országokból, de csakis úgy, ha megfelelt ennek a szellemnek, a melyet a jogfolytonosság egyik alkotó elemének vallottunk. Ugyanigy voltunk az irodalom terén. Irodalmi ifjúságunk, a kávéforrás irói köre csak a jogfolytonosság szellemében viharzott és forrongott. Az a küzdelem a naturalizmusnak az irodalomban való jussáért, a melyet Flaubert kezdett meg a maga művészetével és Zola és Goncourt tovább küzdött, — a psychologia elmélyedésnek az a szelleme, a mely észak felől köszöntött a világra, — a hatalmas transcendentalis tűz, a melyet Schopenhauer és Wagner gyujtott Németországban, azt az irói kört nem érdekelte, nem bántotta. Még mindig ahhoz az iro-

dalmi manifesztumhoz ragaszkodott, a melyet 1846-ban Petőfi, Jókai és még nyolcz magyar író kibocsátott, kijelentvén, hogy ők „annak a franczia iskolának hívei, a mely Lamartinetól Hugo Viktorig, Dumastól Berangerig mindent magában egyesített, a mi eszme dolgában szép, kivitel dolgában merész, a mi a szívet heviti és a lelket fölemeli". Igaz, hogy a hetvenes évekbeli literátusaink már nem olyan élesen kidomborodó egyéniségek, mint az 1848. év írói. Patoszszá lesz náluk az, a mi ezeknél szenvedély volt. A féktelenül lobogó tűz lecsavarható lámpalánggá, a megrendítő harczkészség finom vivókedvvé lesz. A kávéforrás a régi írótársaság mellett olyan, mint Franczia országban a juste-milieu festői és írói azok mellett voltak, a kiket Gautier Theophile valamikor les vaillants de dix-huit-cent-trente-nak keresztelt el. Mi is befordultunk a józan, okos juste-milieube, mi is rátértünk a helyes középútra, a melyen a romantizmus lendülete már nem benső érzés, hanem takaros külső köntös.

Csak úgy mint az irodalomban, a művészetben is a romantizmus epigonjai voltunk. Művészeink azután is történeti képeket festettek romantikus drapirozással, vagy juste-milieu hajlamukat követve elmentek a nép vagy a polgárság közé, hogy ott keressenek olyan kisded ösztökélést, a melyet ugyancsak a régi romantikus köntös maradékfoszlányaiba öltöztethessenek. Már nem lobogott, lengett ez a köntös a viharban, hanem szépen, csinosan, helyesen elrendezve, összetüzdelve, békén maradt. Ennek a nyugodalmas polgári szellemnek természetesen nem felelhettek meg a minden folytonossággal, minden hagyománynyal szakító új irányzatok. Úgy tett tehát, hogy egyszerűen ignorálta őket.

Csak a nyolczvanas évek közepe táján, a mikor már kényelmesen berendezkedtünk új házunkban, kezdtünk arra a sok újra, fiatalra ügyet vetni, a mi odakint a jövő előkészítésén fárad. Akkor jelent meg Bródy Sándor „Nyomor"-a, az első bevallottan naturalisztikus magyar könyv. Rövid idővel rá az „Elzüllöttek" czímű könyv jelent meg, a melynek szerzője, Kabos Ede, szintén naturalistának vallotta magát, úgyszintén Gozsdu Elek „Tantalusa", a melyben először próbálkoztak meg nálunk modern értelemben psychologiai problemákkal. Ha ennek a három előljárónak a lelkébe nézünk, azt látjuk, hogy sok benne a régi romantika, s hogy a naturalizmus csak külső természetük. De van rá bátorságuk, hogy a társadalomnak olyan rétegét fölkeressék, a mely addig az irodalomból ki volt zárva: az úgynevezett alsó osztályt, a leplezetlen nyomorúságot. Úgy járnak mint Goncourt, a ki erről a „Frères Zemgano"-hoz írt előszavában nagy nyíltsággal tesz vallomást: hőseiket az alsó osztályból választják, mert az ő kiókumlálásuk egyszerűbb, könnyebb, mint a szalonember komplikált életé.

A fiatal magyar naturalistáknál is azt látjuk, hogy mivel olyan milieut választottak, a melyhez könnyen hozzáfértek, a melyet könnyen fölfoghattak: pontosabb és tárgyiasabb is műveikben az interieur- és millieuleirás, mint a mennyire az irodalmunkban addig szokásos volt.

Ugyanúgy vagyunk a festészettel is: 1884-ben *Mannheimer Gusztáv* kiállítja a „Tehénpásztor" és az „Utczai részlet télen" czímű képeit, *Karcsay Lajos* pedig a „Kertészleányt". Amazok is, ez is csupa igénytelen egyszerűség, nem mesélnek el semmit, se novellát, se anekdotát. Csak tárgyiasságukkal és festői fölfogásukkal hatnak. Az elveszett festői hatáshoz visszavívő úton járnak. Ugyanarra felé tartottak Kéméndy és Kardos is előbb emlitettem képeikkel. *Bihari Sándor* még habozik, hanem azért olyankor is, a mikor vagy elbeszél vagy anekdotizál, ügyet vet a tárgyi jellemzésre. Az 1886-ban kiállitott „A biró előtt"-ben már egészen a Munkácsy psychologikus-realisztikus nyomdokaiban jár, két esztendővel későbben pedig az „Oláh temetés"-ben már a plainair-festést is elfogadta. Körülbelül ugyanakkor jelentkezett *Feszty Árpád* realisztikusan kidolgozott szocziálista irányképeivel, a „Kárvallottak"-kal és a „Bányaszerencsétlenség"-gel. *Kardos Gyula* kiállitja a „Szerelmes tritont"-t, a mely Böcklin hatása alatt készült, *Pataky László* 1888-ban a realisztikus „Hirmondó"-t, *Skuteczky* a „Beszterczebányai rézhámor"-t, a mely a maga tárgyiasságával és festői foglalatjával Menzel Adolf „Kovácsműhely"-ére emlékeztet. *Vágó Pál* is kitér a münchení kerékvágásból és 1887-ben a „Vonósnégyes"-sel, a mely czím dolgában még anekdotikus, először fejez ki magyar milieut a maga sajátos fény- és szinhatásában. Művészetünkben erős hajlandóságot, mozgolódást látunk a modern realizmus vagy mondjuk naturalizmus felé. A legtöbbje ugyan még nem számol be magának arról, hogy új útra tért, inkább intuitiv módon küzd, de már nem sokáig késett a modernségért való küzdelemnek tudatossá válása az irodalomban is, a művészetben is.

Ha valahogy lehetséges volna az ilyen szellemi mozgalmat dátumhoz rögzíteni, azt mondanám, hogy a modernségnek ez a tudatos megismerése az 1890. esztendő őszén történt. Amiközben a műcsarnokban *Stuck* „Gábriel arkangyala", *Csók István* szépséges képe, az „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemben" czímű festmény, *Bihari* „Falu rossza", *Pataky* „Kis beteg"-e, *Grünwald Béla* „Isten kardja", *Halmi Arthur* „Vizsga után"-ja, *Rippl-Rónai* „Külvárosi életkép Párisban" czímű képe, de még sok egyéb festmény is azt hirdették, hogy új fölfogás virrad a festészetre: az Andrássy-út egyik kávéházában egész sereg fiatalember, egyrészt iró, másrészt tudós, napnap után azért gyülekezett, hogy az európai szellemi életen végigzúgó tavaszi viharban gyönyörködjék és órák hosszant eldisputáljon rajta. Ennek a kis csapatnak a lelkébe belekapott az a tavasz. Mert az újat, a

MUNKÁCSY MIHÁLY: Kukoriczatöld.

fiatalságot, az erőt jelentette az örökös egyformasággal, a megvénhedt régivel szemben. És nem elégedtek meg a vágyakozással, hanem hozzáláttak a szent tavasz jussának kiküzdéséhez. Így támadt 1890 elején a modernségnek magyar harczi organuma, az „*Élet*". Ebben a folyóiratban szólaltak meg először Magyarországon a művészet és az élet új szellemi irányzatai. A lelkesedés hangján, a komolyság szavaival. Megszólalt benne az igazi, a művészi naturalizmus, kiálltak benne támadó harczra a korlátolt materializmus ellen és helyt álltak benne az emberiségnek költői miszticizmusra és szimbolizmusra való jussáért. Az „Élet"-ben folyt a küzdelem az individualizmus jogáért, benne harczoltak minden sablonosság és nyájszerűség ellen, de az érdekesség kedvéért tótágast álló szellemeskedés ellen is. Az Élet szegődött be az új művészet szószólójának is. Természetes dolog, hogy tévedéssel és túlzással is járt a lelkes, fiatalos nagy küzdelem. Az is természetes, hogy annak a fiatal gárdának gúnyolódva estek neki azok, a kik magukat már teljesen kiéretten gondolkozóknak tartották. Hanem az bizonyos, hogy ezzel a folyóirattal kezdődött az új művészetért küzdőknek tudatossága a maguk törekvéséről.

PÁLLIK BÉLA: Kosok az istállóban.

Csak lassan, de mégis egészen kiviláglott, hogy mi az igézetes, mi az igéretes az új művészetben. Még jó ideig azt hittük, hogy az új művészetnek hatalmas, nagy fölszabadító volta a sablontól való eltérésben, abban, hogy másképp látunk és másképen alkotunk mint az elődök, a régi törvények fölforgatásában, a megcsontosodott szellem megtagadásában rejlik. Minden szép szó hallatára, minden új megnyilatkozás láttára nagyot újjongtunk, mert mindig azt hittük, hogy íme elérkeztünk a végczélhoz. Pedig csak előre jutottunk, csak stácziókat hagytunk el. A nagy végső czél nagy messzeségben, távol jövendőben fátyolba burkoltan várt bennünket. Hanem azért nem hagytuk abba a küzdelmet s olyanok voltunk a küzdelem közepette, akár a szerelmesek. Hol megmámorosodtunk azon, hogy pirkadt a hajnal a magyar művészetben, hol meg kétségbeesve jajongtunk, hogy vége, vége, halálán van a magyar művészet. Minden kiállításon egy-egy ilyen hangulatváltozás nyilvánult meg. Sok esztendeig tartott el művészetünkben ez a hangulatáprilis. Meleg, rügyfakasztó verőfényre fekete, téli hidegséggel viselős, álnok felhők leselkedtek. A megfontoltak szája pedig csurgott az óvatosság mézétől. Ne tegyük félre a jó meleg télíruhát, mert megfázhatunk. Okos tanács volt, de csak addig, a míg nem diadalmaskodott a tavasz. A melyet nem tartóztathatott föl útjában a tél maradék-akarózása.

És be is köszöntött. A nagybányaiak első kiállításával meleg, bimbót csalogató, illatos tavaszi levegő áradt el művészetünkben. Az egész házban, minden zugában, szögletében. Azóta a mi művészetünk is a modernség bélyegét hordja. Hanem azért nem szolgált rá a rettenetesen félreértett „szecesszionista" névre. Nem másolata a külföldi új művészetnek. Mert habár benne is, csak úgy mint az idegen országok modern művészetében a tengersok hangulattól ostromlott, kétség és reménység közt imbolygó, édes egyszerűségre, nagy tettekre vágyakozó modern lelkület titokzatosan úgy tükröződik, akár csak valami rejtélyes tengerszem színében: ez a tükörkép mégis sajátosan magyar. Azt, hogy miben rejlik magyar jellege, tüntesse föl az egyes áramlatok áttekintése.

*

A mikor festőink a nyolczvanas évek vége körül a modernségre figyelmessé lettek, és néhányan közülük Münchenből Párisba mentek, hogy ezután ez legyen az iskolájuk, a Courbet és Manet nagy technikai újításai már túl voltak a forradalmiságukon. A követőik, utódaik már nemcsak műkiállításra képessé tették őket, de sok tekintetben változtattak rajtuk, sőt meg is hamisították őket. A mi művészeink ezektől az utódoktól ismerték meg azokat az újításokat, náluk szerezték meg az értük való lelkesedést is.

Ugyanaz időtájt a realisztikus és impresszionisztikus áramlatokon kívül más újító elemek is kiléptek a sikra, hogy küzdjenek a modernségért. És szinte háttérbe szorították amazokat. Akkor fődözték föl az európai művészet számára az angol prerafaelistákat és Böcklint, Puvis de Chavannet, Gustav Moreaut. A naturalisztikus diadalmi harsonázásba beleszólt megint nagy erővel a földhöz ragadottságtól idegenkedő idealismus. Ha egy negyedszázadon által azt hirdették, hogy a festőnek csak látnia és festenie szabad, most íme azt hirdették, hogy a festőnek álmadoznia és komponálnia is szabad.

A naturalisták után az újideálisták következtek. Nem csuda, hogy ettől a hirtelen változástól, a mely külső jelszavait tekintve olyannak látszott, mintha visszatérés volna a régihez, a fiatal művészek meghőköltek. És látjuk is, hogy abban az időben nemcsak nálunk, hanem mindenfelé egész sor olyan festő támad, a ki a maga régibb mesterei biztosítottnak vélt eredményeit nem ereszti szélnek, hanem csak megjavítja őket a modernségnek már biztosítottnak tartott egyik-másik rezultátumával. Ehhez az általános áramlathoz nálunk még egy különleges momentum verődött. A józanság, a mely, bármekkora is a lelkesedésünk, bármily hangos is a pathoszunk, a magyar földnek, a tüzes bort és tápláló búzát termő magyar földnek sajátos produktuma, — idegenkedésünk a theoretizálástól és az abstrakczióktól, a melyek természetüknél fogva a túlzás ösvénytörői, s a melyek ellenkeznek a mi gyakorlati eredményeket váró gondolkozásunkkal: minden időben minden európai áramlatot, a mikor hozzánk eljutott, néhány fokkal mérsékelt és a lelkes küzdelem csatateréről a nyugodt, praktikus érvényesülés mezejére plántált át.

Mindig valamelyest arisztokratikus és meglehetősen félreálló volt a magyar. Nemcsak a földrajzi helyzeténél fogva, hanem azért is, mert ha nem is betolakodottnak, de az európai népsokadalomban mindig corpus separatumnak tartották és tartják népünket. Kivettük részünket minden időben az európai politikai, szellemi és művészi változásokból, de mindig csak annyi részt kértünk belőle, hogy a nyugattal való összetartozásunk valahogy meg

ne szakadjon. Sohase merültünk el teljesen se a középkori asszonyünneplésbe, se a lovagvilágba, se pedig a feudalizmusba, vallási villongásba, abszolutizmusba encyklopedisták fölvilágosodásába, emberi jogok kinyilatkozásába, bourgeois szabadelvűségbe, romantizmusba és naturalizmusba, sokaságsajátos szocializmusba és egyént uraló individualizmusba. És nem is fogunk beléjük teljesen elmerülni sohasem. De kiszedtünk, kiragadtunk belőlük mindent, a miről azt hittük, hogy a ma gyakorlati szükségességeinek megfelel.

Ezért is lehetetlen, hogy művészetünket ugyan olyan elvek, szempontok szerint bíráljuk meg, mint például a német vagy a franczia művészetet. Nem osztályozhatjuk a mi *modern* festőinket a külföldi művészetben mozgolódó fő- és mellékáramlatokba. Van valamelyes értelme a magyar globusról szóló német csúfolódásnak. Igenis, külön állunk, magunkban vagyunk politikai és művészeti tekintetben is. Ne vizsgálgassuk most, hogy ez a különváltság hasznunkra válik-e, kárunkat okozza-e, hogy ragaszkodjunk-e hozzá, vagy pedig igyekezzünk-e szabadulni tőle. Majd ott, a hol jövendőnk sorsáról esik szó, elgondolkozhatunk, el is kell gondolkozni ezen, hanem itt, a hol a multak históriáját tekintgetem, csakis konstatálom ezt a dolgot és csakis számolni akarok vele. Ne vessenek tehát rám, ha olyan magyar művészt is, a kivel franczia vagy egyéb idegen műhistorikus mint vieux-jeuvel bánna el, a modernek közé sorozok. Mert nekünk, nálunk az a művész és műalkotás vagy változást, vagy pedig valamely modern változásnak magyarra való fordítását jelentheti.

*

Ha már az előbb emlitettem genrefestők közül nem egy, hanem több is a szabad — világitásban-festés öntudatlan hatása alatt átvitte a maga képét a müncheniek sötét, nehéz, olajos tónusából a franciák világos tónusába, most a régi nyomoknak tudatos elhagyása következett be. *Bihari Sándor* például megmarad ezután is a magyar népnél, de már nem hajszol novellatárgyat, már nem öltözteti a parasztjait ünneplőbe, hanem a parasztok jellemehez igyekszik férközni. Abbahagyja a sablont és realisztikát visz a genreképbe. Hát igaz, nem olyanféle realisztika ez, a milyent Zola „La terre"-jében vagy Roll első képeiben látunk, hanem olyan megszelidült akár a Bastien-Lepage-é vagy L'Hermitte-é. Bihari csak olyan jeleneteket választ, a melyeket a nyugodalmas polgári tárlatlátogató is megért és élvez. Ugyanilyen módon veszi át a plein airt is. Alakjainak, tájékainak tiszta levegőt juttat, verőfényt áraszt rájuk, a nélkül azonban, hogy az impresszionisták módjára a világosságnak olyan elosztását, játékát, hatását tüntetné föl, a melyre az olyan néző, a ki még nem szokott rá a fénytünemények megfigyelésére, azt mondja, hogy: ejha, ez bizony lehetetlen világitás! Inkább hideg észszel és bölcs számitással, mint az intuiczió kegyelméből — csak éppen akkora adag realizmust és szabad levegőt és szabad világitást adott be a magyar festészetnek, a mekkorát az akkortájt megbotránkoztatás keltése nélkül bevehetett. Ezért volt olyan nagy és kétségbevonhatatlan a sikere, ámbátor újitónak tartották. És nem pártolt el az újitás mozgalmától azután sem. Azt is követte, a mely a paysage intime-hez vitt, attól sem idegenkedett, a mely a hangulatképre törekedett. De mindegyikhez csak bizonyos fokig csatlakozott. Annak a jó magyar konzervativizmusnak képviselője ő, a mely nem makacskodik, nem ragaszkodik csökönyösen a régiekhez, hanem szép lassan, csakis egyet-egyet lépve, mindig óvatosan tapogatózva és paktálva, hozzácsatlakozik az újhoz.

Az, hogy ez a sajátságos konzervativizmus milyen mélységesen gyökerezik a magyar jellemben, talán még élesebben nyilvánul meg *Hollósy Simonnál*. Ő, a ki a magyar modernségnek tulajdonképen való apja, a ki a mai fiatal magyar művészetet szinte belehajszolta az ultramodernségbe, a maga képein csak lassan, csak körültekintve, csak óvatosan törtet előre, és sohasem szakadt el teljesen a régi iskolától. Olyan novellisztikus és anekdotikus sujet-ket fest, a milyen az itt reprodukált képéé, és csakis lopva meri a világosságot és a szint impresszionisztikusan feltüntetni. Még a tájképein sem, még azokon a képeken sem, a melyeken minden elmosódott és ködszerű, a melyeken minden szint és minden tárgyiast, akárcsak Eugen Carrière, fátylon keresztül sejtet, nem oldódik föl semmi sem vonaltalan szürkülethatássá. Kiérezni rajtuk tisztán, láthatón a rajzbéli vázat.

Paczka Ferenczet is még sok szál fűzi a multhoz. Jelmezes genreképei a Dietzek és Loefftzek közé sorozzák őt, ámbátor nem nyilvánul meg rajtuk ezeknek a finom kolorisztikus érzése. Históriai és bibliai képei csak vieux jeu, mivelhogy nem volt meg a hozzá való bátorsága, hogy bennük modernné legyen, hogy a hangulathatást pusztán csak a vonallal keresse, a színnel pedig csak dekorative hasson, vagy pedig hogy úgy mint Dagnan-Bouveret vagy Uhde modern milieut adjon nekik. Csak éppen az az új rajtuk, hogy már nem a müncheniek nedves, kövér, olajos színeivel festi őket, hanem hogy inkább a törött színeket kedveli, és világosabb — néha persze sajátságosan füstös — össztónust ad a képeinek. Kerüli a határozott, élesen kitörő, heves mozgásokat, és inkább a rajzolt contournak ád több teret. A tájképeinek, mivel ugyanezt teszi bennük is, gyakran valami stilizált nagyvonalúságuk van, például a reprodukáltuk képnek is. Ennél a sajátságánál fogva a tájképben legközelebb az újidealistákhoz áll.

A plein air festés különben sajátságos úton jutott el hozzánk.

A mikor festőink a nyolczvanas évek végén figyelmessé lettek reája, már nemcsak minálunk feledték el, hogy tulajdonkép mi is volt ez a festés legelső plein-air festőnknél, *Szinnyey-Merse Pálnál*, de már Párisban is elfeledték, hogy mi volt a megalkotójánál, Manet-nél. A helyett hogy — úgy mint az impresszionisták — a fénynek a sokféle dolgon-tárgyon való játékát festették és vibráló sugárzássá formálták volna, csak a verőfényes nappali világosságot festették. Mivel pedig ez a világosság legtisztábban a fehér holmin látszik: a fehér ruha, fehér fal, fehér kendő a képeken egyszerre nagyon kedveltté lett. Hogy pedig a verőfényhatás jobban kidomborodjék: vagy fekete vagy feketés kék szalagot, köténytt, szoknyát vagy sötétzöld hátteret adtak melléjük a kontraszthatás kedvéért. *Bihari* „Oláh temetésében" a sok fehér ruha, a melyet csak imitt-amott tarkit valami feketeség, a verőfényes napvilágban igen csinos fekete-fehér szinszimfoniát ad. Mivel azonban a napsugár a szabadban mégis csak vibrál, mivel azonkivül már nem a napfényre vágyakoztak, hanem csak a világosságára: a jeleneteket valami olyan nagyon világos belső helyi-

ségbe tették át, a melyben a fény színte tejszerűen fehérré lett. Így támadt az a sajátságos *tejfölfestészet*, a melyet nem a természettől lestek el, hanem néhány képről tanultak meg, s a melyet hozzánk részint egyenesen Párisból, részint pedig csak Münchenen keresztül importáltak. Így támadt akkortájt *Halmi Arthurnak* feketefehér hatásra kiszámított, tejszerű fénybe fürösztött „Vizsgálat után" czímű képe, még pedig nyilvánvalóan Walter Firle hatása alatt, a ki maga Dagnan-Bouverettől tanulta, és így támadt ennek a mesternek közvetetlen hatása alatt *Csók Istvánnak* szép képe, az: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemben". Ez a kép is fehér-feketére van hangolva, de már nem a fényhatás a czélja. Ennek az egyszerű ünnepies hangolásnak az a feladata, hogy a szentséges aktusnak egyszerű ünnepiességét szimbolizálja. Ebben a képben a fehér már nem pusztán szín, hanem — csak úgy mint Dagnan-Bouveret-nél — fény és szimbolum. A képeknek ebbe a sorába tartozott *Bruck Miksának* egészen fehérbe meritett „Szobrászműterem" czímű képe, a melyről különben azt hiszem, hogy Dantan Eduard hasonló munkái hatása alatt készült.

MENDLIK OSZKÁR: Halászat az adriai tengeren.

A plein air festés félreértésekép került hozzánk a tejfölfestéssel egyidejűleg a *mérgeszöld festészet*. Mikor Manet Párisban uralkodóvá lett, mindenfelé napot festettek. Az erdőt, mezőt, ligetet, berket is csak úgy festették, hogy forró napsugarak játszanak rajtuk, a mitől a zöld szín világossá és élessé lesz. A mikor aztán a nyolczvanas évek közepetáján már nem napsugarakat festettek, hanem világosságot, és az éles, világos, színte mérgeszöld mégis megmaradt, ezt a zöldfestést mint modernséget nagyon sok müncheni és velük aztán több magyar is átvette. Ezért festette *Ujváry Ignácz* eleintén a maga mérgeszöld tájképeit, ezért tette át *Peske Géza* a maga gyermekanekdotáit mérgeszöld mezőkre, ugyanolyan színű fák alá, bokrok közé, és ez alatt a hatás alatt állottak eleintén *Bruck Miksa, Zemplényi Tivadar* és mások.

SPÁNYI BÉLA: Portoré.

Szerencsére a mi művészeink hamarosan szabadultak ez alól a szerencsétlen hatás alól, és a képek studiumától visszatértek a természet tanulmányozására, hogy benne megfigyeljék a valóságot.

A természetnek egyik legfinomabb megfigyelője, a ki sohase képeken vizsgálgatta, hanem mindig őt magát kutatgatta, *Pállya Celesztin*. Pettenkofennel egy sorba szokták helyezni. De csak puszta külsőségek alapján. Csak azért, mert mindketten a magyar vásári életet is festegetik, és — kisformájú képeket festenek róla. Míg azonban Pettenkofenen, bármekkora is benne a valóság ösztöne, valamelyest megmaradt a bécsi akadémia béklyója, sőt még a bécsi Biedermeierség nyomát is viseli: Pállya minden izében impresszionisztikus naturalista. Legkiválta vázlataiban, a melyekben igazán bámulatra méltó finomsággal szólaltatja meg a levegő életet, a napsugarak játékát. Képein, a melyeket mindig kint a természetben festett, sohasem egyforma a természet, sem a piacz, sem a reggeli vagy esti hangulat, sem az eső, sem a verőfény. Az a természet iránt való legfinomabb érzék él benne, a mely nemcsak az általános hangulat iránt fogékony, hanem fölfogja, megérti mindenütt a genius locit. Az ő ujpesti vásárját pontosan megkülönböztethetjük szegedi vásárjától, mint a hogy liptói kerti részletének más a jellege, mint alföldi kerti képeié. Noha súlyt vet a rajzra, sohasem hat a vonallal, hanem mindig csak a színnel. Újabban különben azon az úton van, a mely a naturalisztikus impresszionizmustól a hangulatképhez visz. Az ő modorához meglehetősen közeljáró módon fest finoman megfigyelt tájképeket vagy figurális jeleneteket szintén csak kis formátumban *Bachmann Károly* is.

A természet studiumának kellő közepén áll *Kernstock Károly*. Még nincsenek kifejezett kedvtelései, még izgatja a legkülönfélébb problema. Legelső feltünést keltő festménye az itt reprodukált „Szoczialisták" cz. kép volt. Nem világításproblemák érdekelték ennél a képnél, hanem a jellemzés realisztikája. Nem látszik benne a szabadlevegőfestés hatásának még nyoma sem, inkább Courbetre vihetnők vissza, a kihez már sötét, kissé olajos nehéz tónusa révén is közel áll. De már a legközelebbi képén, a „Hajóvontatók"-on a világítás problemája is érdekli. Még nem a napot, hanem csak a világosságot és az éles árnyékokat találja el benne, de a nehéz tónustól már szabadult. Következő, a „Szerelem" czímű képén már csak a szín és az akt csábítja maga felé az érdeklődését. Se fénynek, se levegőnek nem jut benne szerepe. Csakis azután, hogy ezeken a stádiumokon végighaladt, közeledett, még pedig a mult esztendőben, a *nap* problemához. „A szilvásban" és a „Vasárnap délután" czímű képekben a díszt ke-

KELETI GUSZTÁV: Gödöllői erdő.

rülő, színte rideg egyszerűség és valóság úgy nyilvánul, ahogy csak a nagy erő tud megnyilvánulni. Ezekben a képeiben a levegőt már át meg átjárja a verőfény. A meleg napsugaraktól megreszket a tikkadt levegő; nemcsak hogy fény árad tőlük minden tárgyra, de ők adják meg nekik a formát, a színt, az elevenséget. Úgy enyeleg a verőfény a tárgyakkal, úgy hízelkedik nekik, akárcsak szerelmetes ajknak édeskedő beszéde volna.

TÖLGYESSY ARTUR: Arany sugarak.

Koszta József nála sokkal lágyabb. Ő is impresszionisztikusan kezeli a színt és a fényt, de nem a teljes, szegetlen verőfényt keresi, hanem alkonyatos fátyolt borít a nap elé, úgy hogy az ő képeinek világa szinte ködösnek látszik. A színei elvesztik kövérségüket, fakóbbakká, megtörtekké lesznek, hangulata pedig se nem komoly vidámság, se nem verőfényes pajkosság, hanem beleolvad valami elegikus révedezésbe. Ezt a hangulatot szereti *Perlmutter Izsák* is, ámbátor még nagyon is németalföldies az ő útja.

Teljesen a plein air rabja *Glatz Oszkár*. De nem a napsugarak csillogása, nem is a déli verő tüzelése az ő dominiuma, hanem a hűvöses hajnali hangulat. A mikor még élesen elválik minden a világoskék ég aljától és még az árnyék is világosnak látszik. A természetet ő még csak olyannak veszi, a hogy a tekintetének jelentkezik, még nem meri transponálni, még nem meri magamagát ebbe a természetbe belemagyarázni. Egyelőre még csak naturalista festő, de még nem poéta. A szabad levegő festője *Kann Gyula* is, a ki azonban minden izében impresszionista. Sohase ábrázol tájékot úgy, mint valami tárgyiasságot, hanem csak úgy, mint fénynek, napsugaraknak játékát. Ezek adják a színt, a perspektivát, tőlük lesz tárgygyá a tárgy. Nem enged ebből egy jottát sem. Nem ábrázol egyebet, csak azt a távolsághatást, a melyet a szeme odakint a tájékot nézve fölfogott. A táj fölé majdnem mindig verőfényt áraszt, de az alakjait puha, borongós világításba helyezi. És csakolyan lelkiismeretesen impresszionisztikus az interieurfestésben is, mint szabad levegő festésében.

A szabad levegőt szereti *Poll Hugó* is. — Azokban a képekben, a melyeket még Párisban festett, inkább az ott divó világos-festéshez hajlott, a mely nem a napot, hanem a nappalt keresi, s a világos és sötét színeknek egyszerű hűvöses színszimfoniáját kedveli. A „Találka" vagy a „Viszontlátás" ilyen képek. Idehaza már a déli verőnek tikkasztó sugárzó melegségét is, a melytől fényben rezgővé lesz a levegő, úgyszintén a napsugaraknak a házra, mezőre, rétre való hatását is kutatgatta. Hogy e vázlatainak világító erejét fokozza, a pasztellszíneket alkalmazza, a melyek mélységesebbek és mégis könnyebbek, mert nem nehezíti őket az olajfestékszínek kövér zsírossága.

Művészete elején a mérgeszöld festésnek volt a híve *Zemplényi Tivadar*. De elhagyta. Eleinte valami keményes éles plein airre tért át, a mely azonban csak külsőség volt. Mert az ő képei nem szövődtek, mint az igazi szabad levegőfestőké, színekből és napsugarakból. Bizony néha olyanok voltak, mintha kissé akadémikusan merev rajzukat csak utólag merítették volna világos színekbe. De lassan-lassan ő is előretört más világosságproblemák felé. Csak a minap festette meg az esti alkonyat meleg fényhullámzását. És új festménye az a borongva játszi templom-interieur képe is, a melyben a hangulat kísértetiesen válik ki a fényreflexekből. Olyankor, a mikor csak kevés alak van a képén, mint például az itt ábrázoltban, mesterileg ért hozzá, hogy finom harmoniába hozza őket a fényhangulattal. Hanem a mikor nagy sokaságot fest, színte ragadón nehézkessé lesz, mert nem eléggé mozgó, eleven nála sem a levegő, sem a fénysugárzás, s mivel a fősúlyt a világítás effektusára veti.

A mikor nálunk a tiszta világosságtól kezdtek áttérni a párázatosan játszó borongásra, az egyszerű fehérverőfényről a mesterséges világítás-problemákra, természetesen nem nagy utat kellett tenniök, hogy a világosságot egyáltalában fantasztikusan transponálják, a hogy ezt *Márk Lajos* olyan nagy szeretettel teszi. Az ő themája a férfinak végzetes asszony. *Baudelaire* „Fleurs du mal"-jának szelleme hat rá még mindig. Míg *Moreau Gusztáv* ezt a szellemet borzalmasan pompás hieratikus, *Rops Felíczián* pedig ijedelmesen szatanikus köntösbe öltözteti, *Márk Lajos* a modern szenszualitásnak kissé lenge, emelt ruháját adja rá. *Moreau* Salomet vagy Helenát, a romlást, a mely asszonynak öltözve járja végig a századokat, hogy mindenütt pusztítson és sorvaszszon, *Rops* az asszonyt szfinx vagy vampír képében festi, *Márknál* ellenben inkább már csak úgy áll elénk mint Nana, a ki a férfinak pénzébe, egészségébe kerül, vagy mint Gautier Margit, a ki mindamellett hogy az, rászolgált a bocsánatra.

Nem az asszonyi bestiát festi, hanem éppen úgy mint az arczképeiben, csakis a „femelle"-t. Ezért borít a képeire olyan örömest mesterséges zöldes-kékes világosságot. Mert a vége felé járó orgiahangulatnak ez jobban felel meg, és mivel a női akt a hűvöses színes világítással ellentétességében nagyon is kívánatosnak látszik.

Csók István is az asszonyproblemát kutatja. Csakhogy benne egy makulányi sincs a Baudelaire szelleméből. Kritikai alapon áll s a férfinak juttatja a diadalt. Báthory Erzsébetjében nem a férfit pusztító, hanem csak a hiú asszonyt ábrázolja, a ki a szépségének véráldozatot is hoz. A fiatal leányok vonagló aktjai, a maguk rózsás színével igen szépek Erzsébet pompás jelmezalakjával és a borzalmas asszonyi pribékekkel való ellentétükben. És megfestette a bűnbánó Magdolnát, a bűnbánó asszonyt, majd meg a csábító nőt a „Ne vigy bennünket a kísértésbe" czímű képen. De ez se sátán, hanem csak vén emberek csunya képzeleti figurája. Nem is a problema ingerli őt,

hanem a női akt, a melynek megismerte sok mindenféle szépségét.

Újabb időben különös sajátsága a mi festőinknek, hogy tárgy dolgában nagyon sokoldalúak. Igen kevés van köztük olyan, a ki, úgy mint külföldi társaik, csakis egy ágra szorítkozik. Mindent festenek.

Nézzük például a nyolczvanas évekből származó festőgeneráczióból *Pataky Lászlót.* Ő is abbahagyta a barna generáltónus festését és világosabb tónushoz pártolt. Az a realizmus és jellemzésének az a valósághoz ragaszkodó komolysága nevezetes benne, a melylyel minden képét megfesti, bármit is ábrázolnak, akár szegény embereket szomorú otthonukban vagy hósivatagban bandukolva, akár parasztasszonyokat burgonyaszedéskor kint a mezőn, akár pedig vágtató huszárokat. *Vágó Pál* is elidegenedett később az elbeszélő genreképtől és szintén a világosabb tónushoz szegődött. Katonaképei, lóháton vagy szekéren járó parasztjai erősen jellemzetesek, ámbátor gyakran inkább a rajzbeli mint a festői hatásra törekesznek. Ugyanezt mondhatjuk *Vastagh Géza* állatképéiről.

És ezt az inkább rajzbeli mint festői realizmust megtaláljuk *Révész Imrénél* is, kivált régibb műveiben, míg legújabb nagyobb munkájában, a „Panem"-ben már nemcsak belső valóságra, pszikologiai realizmusra vet ügyet, hanem már a levegőproblemára is, a minek folytán festőibben hat. *Jászai József* is ehhez a csoporthoz tartozik, mert nála is háttérbe szorulnak a rajzbeli realizmus és az elrendezés elől a színnek, fénynek és levegőnek eredetileg festői problemái.

Már a *Thorma József* realizmusa inkább festői. A levegőt és a fényt mindig a thémája alaptónusához hangolja. Ez a thémája majdnem mindig a halál és a szenvedés körül jár. Ezért szereti, mint például a „Szenvedések" vagy az „Aradi vértanúk" czímű képében, a kopasz, késett őszi, lassan elhaló természetet. Ezért borít mindent szürke gyászfátyolba, a melytől minden szomorúnak, komornak látszik. Ezt a ködszerű világosságot tökéletes mesterséggel kezeli, és egyugyanarra a hűvöses tónusra hangol benne minden színvaleurt. Sötétebbé lett, a nélkül hogy melegebb volna is, a „Sírbatétel" czímű képen, a melyen visszament, Munkácsyt is túlhaladva, Caravaggio tónusskálájáig.

Tisztán csak festői már a *Fényes Adolf* realizmusa. Eleinte, weimári idejében, első sorban az anyag érdekelte, nem törődve vele, hogy tárgyakat vagy embereket kell-e festenie vagy rajzolnia. Hanem az anyagfestés nem a kézzelfoghatóságra, hanem a látottnak visszatükröztetésére törekedett. Ha vén parasztot festett, nem az orczája ránczait, hanem a színeknek bennük és velük való játékát ábrázolta. Hogy a hatást teljesen visszatükröztethesse, részletet részlethez rakott és hol széles ecsetvonással rögzítette meg őket, hol meg szinte reliefszerű festékkel. Festve, pointillírezve, vonalozva, rajzolva, tisztán deduktive, ezer elemből egy bizonyitékot alkotva. Ezzel a deduktív móddal alkotta meg „Czivakodó mosónőit". De bármennyire is meglepő ez a realisztikus valósághatás, a melyet ilyeténképen elért, az a veszedelem fenyegette, hogy puszta külsőségre, modorosságra fog hajlani.

SZINNYEI-MERZSE PÁL: Hóolvadás.

FERENCZY KÁROLY: Esthangulat.

Ettől a festésmodortól később másikra tért át, a melyet kedvem volna amazzal ellentétben induktív módúnak nevezni. Már nem lát részletet részlet mellett, már a festéket fölötte pastos, szinte reliefszerűen rakja a vászonra s a rajzot formálisan kimodellálja. Ha az a másik technikája nehézkes volt: úgy emez nagyon merész, de veszedelmes is, mert ugyancsak külső hatások hajszolására csábithat, a melynek kedvéért a művész könnyen semmibe vesz minden természetes részletet. Hanem ezeket a veszedelmeket Fényes, hála az ő robusztus festői egészségének, eddig sikeresen kikerülte. Nagy szegényember sorozatában, akárcsak a híres orosz regényirók — belemerült az élet legmélyebb nyomorúságába. De sohasem mesél, hanem mindig csak fest. Thémáinak megfelelőleg mindezekre a képekre valami sötétség borul, a mely különben is kisérője minden nyomorúságnak. De nem a Carrière-ek vagy a Rétik ködszerű sötétsége ez, a melyben minden, akár csak álom fátylán keresztül látnók, elmosódott, nem is a meleg borongós, alkonyatos intérieurhomály, legkevésbbé pedig a sürű fekete nehéz éjszaka sötétsége. Hanem az a különös sötétség, a melyet a pleinairisták befolyása alatt ismerünk meg; az, a melyben még minden látható és él, mert még megrezegnek benne a világosság késett nyomai. Ő a mesterséges gyertyavilágitásnál sem ad sárgás-pirosas szinfoltokat, hanem csak rezgő fénysugarakat. Fényesnek jutott valami a *Courbet* és *Leibl* festő-ingeniumából, a mivel nem azt akarom mondani, hogy a művészete már most a két nagymesteréhez hasonlitható. Muther azt mondja Leiblról, hogy csak úgy mint Courbet „jó ouvrier, friss és erőteljes természetű és robusztus egészségű, nagyon materiális, hébekorba józanul prózai. A festésre úgy termett rá, mint a hogy nekünk többieknek a lélegzés és járás velünkszületett tehetségünk. Úgy jár az útján, akár az ökör az eke előtt, nyugodtan, fáradtság nélkül. Nem lesz idegessé, és nem támadnak rá kényes finomságok. Odamegy, a hová az ösztöne viszi, izmos kézzel festi meg azt, a miben a szemének is, az ecsetjének is kedve telik". El fogjuk ismerni, hogy Muther szavai ráillenek valamelyest Fényesre is, ha végignézünk képei során, legkivált pedig a tájképein, a melyekben nincs egy szemernyi sensibilitás és idegesség sem, s a melyek szinte sub specie aeternitatis festve, visszatükröztetik

a természetnek formális gerinczezetét, örökké maradandóságát. Talán valamikor majd ő rá is alkalmazzák azt a találó mondást, a melylyel Velazquest ünnepelték, „le peintre le plus peintre".

Festőingenum volt a nagyon is korán elhunyt *Tóth László* is, a kinek „Szépség, pénz, szellem" czímű tryptichona nagy festői kvalitásokról tanuskodik.

Fényesnek weimári tanulótársa, *Knopp Imre* inkább lágy romantikus. A hűvös szinszimfonia, a szentimentális levegő, a melyben minden gyöngéd és minden édes, az ő világa. Akár a Szűzanyát festi, akár szent Czeczíliát, akár a „kontárkodó faun"-t: mindig egy ugyanazt a világos, kellemetes levegőhangulatot festi, ugyanazt a nyugodalmas friss természetet, és ugyanazokat a jó polgári asszonyokat, egyszer puha, susogó, hullámos rokolyában, máskor mezítelenül, a kik álmadozva bámészkodnak a messzeségbe, mert valami érzelgős regény belekapott az ő másküllönben jóravaló érzületükbe és kissé megrezegtette. Ez a romantik itatja át az ő arczképeit és tájképeit is, a melyeknek néha könnyed pasztelltechnikájával még több lágyságot és finomságot ad, s a melyek éppen ezért néha hangulatos, poetikus hatást keltenek. Képeiben annak a misztikus szimbolizmusnak nyomait látom, a mely néha babonás fiatal leányok lelkületében játszani szokott.

Az az érzelgős lágyság, a mely a nagyváros zsivajában és kiméletlen érdekharczában az álmadozni szerető, nem igen kemény, magukban nem igen megszilárdult lelkületeken elszokott uralkodni, megnyilvánul a *Hegedüs László* munkáiban is. Mint a hogy fiatal lányokat könnyű világos rózsaszínű vagy fehér ruhába szoktak öltöztetni: ő is a tájképeire, a melyek egészen szűziesek, és a melyeken csak úgy mint a Baditz Ottóéin, vagy tiszta liliomok, vagy pedig finom, gyöngéd fákon rózsaszínű virágok nyilnak, — üde fehér vagy rózsás világosságot áraszt. A figurális képein ugyanolyan fajta puha fiatal — lányos — miszticzizmus szólal meg, mint a Knopp Imre festményein.

Inkább éles világosan-festőnek mondható *Tahi Antal*, a ki festett már figurális és tájképet is, s kivált az utóbbiakban nem rösteli a külső tetszetősége rovására az igazságot keresgélni. *Jantyik Mátyás* is áttért lassanlassan erre a világosságfestésre, és legutóbbi nagy képében, a „Búzaszentelés"-ben abbahagyta régi, inkább illusztráló modorát, és nemcsak külső, hanem belső igazságra is törekedik, ámbátor a kép rajzbeli része még mindig a művésznek „komponista" voltáról tanuskodik.

Veress Zoltán, a kinek érdekes vöröshajú leányfejét itt reprodukáljuk, a meleg színeket és azt a reálizmust kedveli, a mely a látottaknak anyag dolgában hű és részletes ábrázolásában nyilvánul. Még élesebb, tisztán csak az anyag ábrázolására törekvő reálizmus látható *Kaufmann Izidor* képein, a melyeken minden a részletek pontos festése folytán olyan kézzelfoghatóvá lesz, akárcsak valami kitünően sikerült fényképen.

Az ifjú festőnemzedék egyik legérdekesebb jelensége *Boruth Andor*. Nem kisebb mestert választott magának mint Velasquezt, a kinek művészetét nagy buzgalommal tanulmányozta. És noha sokat tanult tőle, a képei első tekintetre nem úgy hatnak, mint ha Velasquez hatása alatt készültek volna. A minek az az oka, hogy a fiatal magyar a nagy spanyolnak ünnepies-formális voltára rahúzta a maga modern melancholiáját, a mely csakis homályban, finom ködfátylon keresztül tud nézni. Velasquez világos ezüsttonusára barna-feketés réteget rakott, és hűvös, tárgyias jellemzéséhez jó részt szőtt a maga szubjektív szomorúságából.

Rászolgált a különös megemlitésre a legifjabbak közül *Nagy Zsigmond*, a ki határozottan szinező talentum, de belefullasztja ezt a tehetségét a műteremhangulatba és a műtermi elrendezésbe, míg ellenben *Szenes Fülöp, Gergely Imre, Udvardy Géza, Kunfy Lajos, Nyilassy Sándor, Barsy Adolf, Kemenszky Árpád, Meissel Ágost, Markó Ernő* és *Stein János* még annyira benne vannak a keresésben, a törekvésben, a kiválásban, hogy nem lehet még a mai művészetükről kész itéletet mondani.

Még két olyan művészről essék szó, a kik sajátos új akkordokat ütöttek meg Magyarországon, a kiknek azonban, noha nagy művészi mesterséggel szólaltatták meg művészetüket, nem sikerült rezonnanciát kelteniök a mi művészetünkben. Az egyik *Karlovszky Bertalan*, a ki elhozta közénk a japán művészetet. De nem annyira az impresszionisztikus fölfogását, mint inkább könnyed, szeszélyeskedve előkelő vonal-vivését, a melyet a németalföldi miniatürfestőktől ellesett részletfinomsággal kapcsolt egybe. A minek folytán, kivált korábbi asszonyarczképeiben vagy tanulmányaiban, valami nonchalant, pikáns bájosság nyilvánul, a melyet még fokoz a képek sajátosan stilizált, leginkább fakó aranyos vagy tapettaszerű háttere. Még a tájképeiben is, például az „Arató"-ban, a vonalnak könnyen odavetettsége a japán befolyásról tanuskodik, míg ellenben későbbi miniatürképeiben már inkább a németalföldiek és Meissonier hatása alatt állónak látszik.

Egészen másféle, művészetünkben teljesen új hangnem a *Wellmann Róberté*. Erdélyi szász létére német forrásokból merít. Sokban Thoma Hansra emlékeztet és vele együtt sokat tanult közös mesterüktől Holbeintól. Tőle származik sima, a tulságig pontos festése, gyöngéd zománcztónusa és minucziozus rajza. Thomától a tájkép hűvöses, halványszínű tónusát fogadta el. Ebbe a tájképbe mindig valami széles egyszínű szinfelületet, kék vagy pí-

KOSZTA JÓZSEF: Mezei munkások hazatérése.

ros köpönyeget hangol beléje. Wellmann ugyan Olaszországban él, hanem a déli ég mélységes színeit, az olasz tájék komolyságát, meleg síklavilágát, szikrázva tarka mezőit, úgyszintén a modellei barnult bőrét és klaszszikus profilját németbe transponálja. A képein minden hűvös, színtelen, naív és szelíd lesz. Csak éppen egy-két gótikusan karcsú lovag és kisasszony hiányzik belőlük, hogy úgy hassanak, mint a középkor. Ugyanilyen úton jár *Coulin* Arthur is, a ki franczia nevével ugyancsak erdélyi szász és ugyancsak Itáliában festeget. Még nem stilizál annyira mint Wellmann, még inkább naturalista, de már ő is németre fordítja az olaszságot. Úgy festi már ő is a római nőket, az olasz tájakat, mintha nem is a narancserdők illata, piniák és ciprusok mámorító komorsága lengene körülöttük, hanem a német fenyvesek és tölgyesek üde, friss erdei levegője.

A MODERN TÁJKÉP.

Mikor *Szinnyei-Merse Pál* 1896-ban a retrospektiv kiállitáson bemutatta a hatvanas évek végéről és a hetvenes évek elejéről származó képeit, amolyan kinyilatkoztatás-félét éreztünk. Olyan volt a hatása, hogy emlékeztetett *Manet*-nek diadalára, a melyet vagy negyed századdal azelőtt aratott. Szinnyei-Merse, a ki 1864-től 1869-ig a münchení akadémiának, legkivált pedig Pilotynak volt a tanítványa, eleinte maga is sínylette a meleg szinek és a barna aszfalttónus nyügét. De már akkor is megnyilvánult benne valami más szellem. A „Faun", a melyet 1868-ban festett, úgyszintén a majdnem ugyanabból az időből való „Tánczoló nimfák" és „Játszadozó faunok", a melyeket a Nemzeti Szalon kiállitásán láthattunk, semmit sem tudnak a münchení elrendező művészetről, hanem inkább a Böcklin művészetére emlékeztetnek. Vele is, Leibl-al is akkortájt jó barátságban élt a mi Szinnyeink. Miközben régi modorú „Fürdőház" czímű képe a bécsi világkiállitáson díjat nyert, ő maga megérzi Manet hatását, meghódol előtte, és csakúgy mint a maitre impressioniste, elmegy a napot keresni. Az 1873-ban festett „Majális"-ban, a mely sujet dolgában is emlékeztet valamelyest Manet „Le dejeuner sur l'herbe" czímű képére, még tapogatózik. Mint a hogy nem volt meg a Manet bátorsága, a mely a mulatozó társaság közé aktot ültetett, nem volt még meg az a bátorsága sem, hogy a napsugarakat a maguk teljes természetében megfesse. A levegő ugyan már teljesen verőfényes, de a tárgyaknak, a földnek, a fűnek szine még nem a rezgő napsugarak produktuma, hanem még tompa, a mit a széles, kevéssé reliefált festés is fokoz kissé. De már az alig egy esztendővel később festett képben, a „Pacsirtá"-ban megtalálta a napsugarakat, és megtalálta azt a bátorságot is, hogy tanulmányozza a fűben elterülő aktra való fényhatásukat, a mikor a zöld fű reflexeivel sajátságos harmoniába olvadnak. Ezen a képen nincs nyoma a műteremnek, a studiónak, a hatásvadászatnak, a szinhajhászásnak. Ez a kép a természetnek verőfényes semmivel sem törődése.

De nem késett a tragikum. A mestert, a ki korát jóval megelőzte, nem értik meg. Érzi, hogy visszautasitják, visszavonul tehát a vidékre, apai birtokára. A helyett, hogy hozzáfogna a küzdelemhez, buzát meg répát termel. Elvész husz esztendeje. És egyszerre csak meglepődve azt veszi észre, hogy majdnem az egész fiatalság a napnak azon a kereső útján jár, amelyen valamikor ő járt. Kilépett megint a nyilvánosság elé, sőt többet tett: fölkapta megint az ecsetet, az 1894. esztendő körül, és azóta minden esztendőben napos művészete pompás alkotásaival gyönyörködtet bennünket. Ebből az új időszakából való az itt reprodukált „Hóolvadás" czímű kép. Széles szántóföldön a megindulóban hóolvadást ábrázolja. Egyszerűen, szinte csak három szinben, földes barnával, barnás-fehérrel és kékkel festett kép. Ez a szinszimfonia teljesen visszatükrözteti azt a sajátságos kettős hangulatot, a mikor a levegő még szűzies, hűvös, de a föld már fölmelegszik és ébredezik benne a termékenység ösztöne. Nem csinálja a hangulatot, csak szeretkezve hizeleg a levegő a barna termőföldnek, a melyet olyan sokáig nem láthatott.

De ha Manet diadala forradalmát jelentette az egész művészetnek, Szinnyei-Merse diadala csak elégtétele volt neki magának és azoknak, a kik esztendők sora óta a szabad levegő és a szabad világitás festéseért küzdöttek. Mert már letünt a nap kora. Nagy változás történt. Az emberiség már nem vitatkozik természeti törvényeken, hanem ráadta a fejét megint az álmodozásra. A nap világosságától elpártolt a titokzatos homályossághoz. Az irodalom már nem azt irta le, a mi az ember környezete, hanem azt, ami a benseje. Már nem ültek az emberek, mint *Manet*-nél és *Szinnyei*-nél, ragyogó zöld fűben, a verőfénytől mámorosan a tündöklő napos ég alatt, hanem odatelepedtek extatikusan régi padjokra csúcsíves székesházakba, a melyekben minden, a mi fény, ezer iven, ezer csúcson, ezer sarokban megtörik. A verőfényes nevetésből borongós álmodozás, a tiszta tudásból a hitre való kielégithetetlen vágyakozás lett. És megrezegtette nálunk is a művészi lelkeket az az antimaterialisztikus bensőbenelmerülés, a mely a nyugaton széles, nagy, szent borzadályos akkordokban zúgott végig, s a melynek hangjai már előbb az „Élet"-ben is megcsendültek.

Nálunk is megszólalt az elegia a nagy Pán haláláról. Már a kilenczvenes évek elején *Gerő Ödön* „Egyének" czímű könyvében belemerült kutatva, keresve, megtalálva az egyén érzésvilágába. Majd később *Pekár Gyula* végig száguldott minden idők és

BIHARI SÁNDOR: A falu rossza.

népek mystikáján. *Czóbel Mínka* fehér éjszakákról álmadozik és a lotosvirág megfejthetetlen bölcseségéről költ éneket, de még a régi naturalista *Bródy Sándor* is érdeklődni kezd művészetében az én-je iránt, és mindenféle mesebeli bűbájat hímez a polgári ruhájára.

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ br.: Estalkony.

Természetes dolog, hogy festőink egy részét is megkapta ez a változás. A mikor a természetet festik, már nem kutatják intim szépségeit, rügyező fák gyönge zöldjét, a legkisebb virágnak is színes illatosságát, az ágaknak a világos égtől elváló finom ezüstsilhouettejét, a kis gunyhó meleg meghittségét, nem azokat a szép fehér fényfoltokat, a melyeknek a zöld fűben a legelésző libasor látszik. Már nem ezt keresik, hanem keresnek érzéseket, hangulatokat, keresik nem azt, a mit a természet a szemnek ad, hanem azt, a mi a látottak mögött titokzatosság. Ezért szeretik olyan nagyon vagy az áprilist, azt az időt, a melyben a természet finom karcsú mint valami szűzi kisasszonyka, és éppen olyan meg nem termékenyitett is, a melyben végighullámzik a természeten az öntudatlan aszkezis álmadozása, de illatos fanyarsága is, vagy szeretik a késő őszt, a mikor a fák és bokrok és a fű melankolikusan hajlott vonalakban, mint a fáradt aggastyánok, a földhöz görnyedeznek, s a kényszerű aszkézis melankoliája, a természet fáradt lemondása reszket végig a természeten. És megfestik a telet is. De nem a jókedvű korcsolyázók, futó szánok telét, hanem úgy, mint a minden életet halálba borító takarót, mint borzadályos véget, mint az örök aszkézist.

Ennek a hangulatfestésnek áldoz a trifoliumkép emlegetett három festő: *Olgyay Ferencz, Mihalik Dániel* és *Szlányi Lajos*. Most negyedik is szegődött hozzájuk: *Bosznay István*. *Olgyay Ferencz* nagy erejű színtálentum, a ki eleinte Böcklin hatása alatt állott. Most már jó részt megtalálta magamagát. Ő az epikusa a csoportjának. Minden szélesen nekiinduló a képein: az ecsetvonások, a színfelületek, még a vonalak is. Ezért látunk még a melankoliájában is erőt és valami nagyszabást. A hideg színszimfoniákat szereti, a melyekbe csak imitt-amott csillog bele mint meleg folt egy kis okkersárgaság. *Mihalik* inkább lirikus. Az ő képein a fák majdnem mindig mint finoman érzett vonalak merednek ég felé, az ő színei nem olyan határozottan kifejezettek, az ecsete nem olyan széles; nála nem fenyegeti a felhőzetes égbolt a földet, hanem szelíd enyhet ad neki valami finom ködfátyol vagy a csendesen rezgő levegő. *Szlányi* inkább a lombos fák puha gömbölyödéseit szereti. E fák alatt olyan édes lehet a szentimentális álmadozás. Inkább a hűvösebb színeket, a puha hajló vonalakat a síkban és a fákon keresi. Keményebb is, fanyarabb is, komorabb is *Bosznay*, a ki legjobban a hótakarót szereti, de nem olyankor a mikor fehér mint a virág és csillog és villog a nap sugaraiban, hanem olyankor, a mikor a mogorva, ónos felhőboltozat alatt sápadt lesz, és reflexétől olyan hamvasfakóvá lesz minden mint a halál, a fák tar ágai pedig olyanok mint a feszület reszkető karjai.

Más a művészete *Ujváry Ignácznak*. A nyolczvanas évek mérges zöld festéséből indult ki, és végighaladt a modern tájfejtésnek majd valamennyi stáczióján, de csak úgy, hogy sehol sem telepedett meg hosszasabban. Közel járt a Millet ünnepies és komoly vonalaihoz, és belekukkantott Corot ezüstös paradicsomkert tonusába. Torkoskodott a japániak graciózusan könnyed impresszionismusából, s a szemébe ötlött Manetnak néhány napsugara is. Ott járt a skótok komor ködtonusa és szeszélyes kolorizmusa közelében és naivan együtt álmodozott a Worpswediekkel is. Minden stáczióról csak csínos és okos benyomásokat vitt magával, s odahaza ügyesen és tetszetősen földolgozta őket. Néha végigjárja az ő kis-oroszi-i szigetét is, ilyenkor a legjobb, mert a saját énjét szólaltatja meg. A mérgeszöld festés volt *Bruck Miksának* is a kiinduló stácziója. A természetnek komolyabb studiuma ahhoz a világosságfestéshez vitte, a mely a kilenczvenes évek közepe táján nálunk eluralkodott. A művészete néha kemény, szinte nagyon józan volt akkortájt, de mindig komolyan ókumlálta a természet valóságát. Legújabban el-eltért, még pedig sikeresen, a puszta naturálizmustól, és a természet lágy, meleg hangulatait kutatgatja. Sőt már többet is mert: legutolsó képében fantasztikus sárga világitássá merte transponálni a természetes világosságot, a nélkül hogy csorba esnék ezzel a kép valószinűségében.

Edvi Illés Aladár finom hangulatú, de inkább elégikus tálentum. A természetet alkonyat idején bujja, a mikor az est árnyéka borul rája, és a homályos szürke felhőzet minden éles körvonalat elmos, és minden szint valami lankadt, kifejezetlen tónusba merít. Nem is találunk a képein nagymenetű, nagy járású vonalat, nincsenek rajta messzeséges égi határok. Sűrűn vannak rajtuk vékony facsoportok, a melyek fáradt ágaikkal csöndes, nyugodt vizek fölé hajolnak. *Tull Ödön*, a ki azelőtt szaporán festette a genre- és katonaképeket, úgylátszik szintén egészen a tájképhez pártolt. Még benne van a természet studiumában, még keményen, élesen egymás mellett állónak lát mindent. Délről, a hol egy ideig festegetett, világitó, égető színeket hozott magával, a melyeket az éles tiszta levegőben, a mely nála nem reszket, közvetetlenül rak egymás mellé. Ennek folytán elvész az a szinte pezsgő elevenségük, a melylyel sok olasznál, például Michelli Paolonál tündökölnek. Puha hangulatokat bágyadtabb színekkel festett jó ideig *Kézdi Kovács László*, de később a Courtens meleg hangulataihoz tért át, sőt újabban azt a mélységes, titokzatos tonust fogadta el, a melyet néhány Böcklin tájképen láthatunk. A tenger, a melynek feneketlen mélységet tükröző kék hullámfelületén fehér, susogó habvonalak hanczuroznak, a *Mendlik Oszkár* dominiuma. Eddig a sötétkék Adriát fes-

tette, nem törődve vele, hogy viharral vészes felhőtornyosulás van-e az égen vagy pedig verőfény mosolyog-e le róla. Mert neki a tenger maga a nagy, megoldatlan rejtély, és titokzatos homályba borul még a staffage is nála, a mikor akár halászbárkákkal, akár valami mythologiai alakkal tarkítja a tenger egyformaságát. Az ő nagy festői ereje meg fogja hódítani nemsokára a tengert ezerszerű változataival. Meg fogja ismerni és ki fogja fejezni szomorú melancholiáját, de verőfényes vidámságát is. Most, hogy a déli világból Hollandiába költözött, már nem is sokáig késhet látókörének ez a kibővülése. *Györök Leo* is tengeri képeket festett nagy kedvvel. Kedves, jól megfigyelt kis jegyzeteket csinál a természetről *Háry Gyula*, ámbár a képei inkább illusztrációk. Finom hangulattal tartalmas apró természeti studiumokat fest *Papp Sándor*, *Basch Árpád*, úgyszintén *Markó Ernő*, nagy tájképeket a régebbi keményebb, hűvösebb világosságfestő modorban *Németh Lajos* és *Benes Pál*.

A HANGULATFESTÉS.

Ezen a czímen bizonyára elcsudálkoznak azok, a kik azt látván, hogy már eddig is sok szó esett a hangulatokról, s hogy majdnem valamennyi modern festőről az mondatik, hogy ezt vagy amazt a hangulatot szereti, most azt kérdik, hogy a hangulatfestők még csak ezután kerülnek-e sorra? Könnyen átcsúszhatnék egy kis filologiai furfanggal ezen a kérdésen: azt mondhatnám, hogy igenis, amazok olyan hangulatokat festettek, a melyeket a természetben találtak, míg azok, a kikről most lészen szó, az édes maguk hangulatát festik, hogy amazok hangulatot festenek, ezeknek pedig a hangulatuk fest, — ha nem érezném, hogy ez a filologiai csalafintaság, egyúttal psichologiai hazugság is volna. Mert nincs az a festő, nem is volt, nem is lesz, a ki valamely kívüle levő hangulatot teljesen ki tudna fejezni, ha az a hangulat nem keltené egybehangzásra az ő lelkében ugyanazt az akkordot. Inkább belenyugszom abba, hogy ez a czím nem egyéb puszta czímnél, a mely arra szolgál, hogy a régi fejezettől elválaszsza ezt az újat. A helyébe akár azt írhatnám, hogy a transcendentálisok vagy az új idealisták, a mystikusok, a neurastheníkusok, az individualisták. Valamennyi jól illenék e fejezet czíméül, valamennyi megfelelne a benne tárgyalt művészek valamelyik lelkületi nyilvánulásának, de egyik se fejezné ki egészen a lényüket. Mert modern művészetünknek nem a legerősebb, legizmosabb jelenségeiről lészen most szó, hanem a legkomplikáltabbakról, a legszubtilisabbakról, a kik talán legmélyebben gyökereznek a mai Európa hyperkulturájában. Bennük nyilvánul meg legkevésbbé az az egészségesen józan-realisztikus vonás, a mely egész szellemi életünket jellemzi. Mert a kulturának már nem a törekvői ők, hanem érett, gyakran túlérett gyümölcsei. — Művészek ők, a kik érzékenyen reagálnak a kultura minden raffinementjára. Mint a hogy az intellektuálisok, Barrés Maurice énemberei magukat a tömeg törekvéseivel, a mindennapiság valóságaival és igazságaival szemben „sous l'oeil des barbares" érzik: ők is barbárnak érzik a szinvalóságot, a verőfényt és mindazt, a mi benne friss életerővel jár és sürög, kél és mozog, születik, él és meghal. Olyan gyönyörűségekre vágyakoznak, a melyek a természet határain kívül esnek, olyan emberekre, a kik tulajdonképen nem is azok, olyan tájékokra, a melyek önmagukat megteremtik. Ha az a normális, a mit minden ember, az egész világ lát, gondol és érez, akkor ezeket a művészeket perverzeknek mondhatjuk, de csak abban a legművészibb értelemben, a melyben annak mondható Baudelaire és Verlaine és Maeterlink, — a melyben az volt Lionardo csakúgy mint Gustav Moreau, — a melyben az volt minden nagy, a ki az életet utolsó csepjéig végig élvezte, vagy magasztos aszkézissel megvetően lábbal tiporta.

Valamikor szó nélkül elismerték, hogy minden nagy művészetnek el kell térnie az átlagos és egyenesre szabott útjától, attól, a mit legrégibb és régi szokások és új gyakorlatok normálisnak jelentettek ki. A görögök minden művészetben a daimon nyilvánulását látták, későbbi korokban isteni inspirácziókról, intuicziókról, bűbájos örületről, sok egyébről beszéltek. Csak azóta, a mióta a polgári társadalom nagy egyenlítő-boronáját végig húzták a világon, szólítják egy sorba, egy glédába a művészeket. Ez ellen a nagy rendesség ellen tiltakozott Theophile Gautier, a mikor égőn vörös mellényével és piros napernyőjével végigsétált Párisz utczáin, és ellene protestált minden én-ember Stirnertől Nietzscheig és Barrésig, Böcklintől Rodinig és Moreauig.

Azóta, hogy mi is elértük azt a sokat emlegetett európai szinvonalat, a mely felé olyan sokáig epekedtünk és törekedtünk, a mióta mi is, bár kissé késetten, megtelepedtünk a polgári kultura széles, kényelmes ágyában: nálunk is egész sor olyan én-ember támadt, a ki tiltakozik a glédába soroztatás ellen.

Az elsők egyike köztük *Mednyánszky László* volt, a kire nagyon is ráillenek Burkhard Jakabnak a quatro-cento embereiről mondott következő szavai: Nemcsak ahhoz volt bátorságuk, hogy másfélék legyenek, hanem ahhoz is, hogy másoknak látszanak. Mednyánszky báró, régi főúri család származottja, régi ősök galeriájának és még régibb ősi kastélyoknak ura, mégis a művészetével és életével, a látszatával és valóságával ráczáfolt minden hagyományra és minden megszokásra. Úgy él, a hogy

PACZKA FERENCZ: Bibliai tájkép.

odalent a társadalom alsóbb osztályaiban szoktak élni; olyan a ruházata, a lakása, a milyen a legszegényebb embereké. Nem válogatja a környezetét, beszél, érintkezik mindenkivel. Ne az újkor demokratizáló vonásának nyilvánulását lássák ebben, mert nincs ő benne egy makulányi sem abból a ressentiment-érzésből, a mely annyi arisztokratát a maga osztályának ellenségévé tett meg. Ellenkezőleg. Olyan nagyon radikálisan arisztokrata ő, hogy mindig és mindenben csak maga akar lenni. Ezért sajátosság nemcsak az életében, hanem a művészetében is minden. De hát ki tud betekinteni az ő én-lelke fenekére? Nem elégséges hozzá, hogy az ember olyan pozitivista történész legyen, a ki azt hiszi, hogy apa, nagyapa, dédapa és ükösök szokásaiból, életéből, környezetéből és a kor szelleméből mindenkinek a magyarázatát leszűrheti. Az ilyen komplikált teremtmény teljes megértéséhez művészi finom szem és rejtélymegoldó tehetség szükséges. Meg kell elégednünk vele, hogy bizonyos külsőségeken és a művészetén lassan előre tapogatózva, inkább sejtve mint megismerve, a megértéséhez fölküzdjük magunkat.

HEGEDŰS LÁSZLÓ: Kain és Ábel.

Mednyánszky nem festi a képeit se a természet, se modell után, mint a hogy Böcklin se így festett. Mégis mind a ketten a természetnek legbensőbb ismerői. Befogadták teljesen a lelkükbe, jóllaktak vele egészen, mielőtt átadták a fantáziájuknak, hogy formálja a maga tetszése szerint. Böcklin sohasem, legalább a nagy alkotásai korában sohasem tanulmányozta a természetet czeruzával vagy ecsettel a kezében, hanem csak a szemével. *Mednyánszky* másképp tesz. Az ecsettel és a rajzónnal tanulja a természetet. Odakint a szabad természetben szinte irgalmatlanul szigorú és valóságkutató. Nem magyaráz beléje semmit, és nem engedi meg neki, hogy neki mesélgessen. Tisztán tárgynak tekinti. Ezért olyan kemények és érzéketlenek az ő természettanulmányai. Nem jegyzetek, mint a legtöbb érzékeny lelkű művésznél, hanem logikusan végrehajtott számítási példák. Úgy látszik, mintha odakint a természetben nem érezne semmit, hanem csak látna, még pedig olyan szemmel, a mely olyan akár a legidealisabban tökéletes fényképező készülék. Hanem a mikor a festőállvány elé lép: egyszerre csak mássá lesz. Elkezd működni a fantáziája és az agyveleje. Száz tanulmányból egy képet formál. De nem úgy, hogy talán maga elé állítja őket, és mindegyikből valamit ki-kipingál. Dehogy is, valamennyi megrögződött az emlékezetében. Kívül tudja őket. Hanem azt valamennyi képén észrevehetjük, hogy hogyan ismétlődik valamely tanulmányáról hol egy ág, hol egy fatörzs, hol egy mező formácziója, hol egy dombé, hol valami más részlete.

De csakis dologi tekintetben jár el ilyeténképen, epikus módon tényeket ábrázoló momentumokat egymásmellé rakva. És nemcsak az intuicziója működik ilyenkor, hanem a gondolkozása is. Akármit is fest, akár hegyi tájat, erdőrészletet, akár pedig embert, mindig összeteszi az elemeket és mindig vizsgálgat, kutatgat, még pedig szigorú magátfegyelmezéssel, nehogy valahogy nem természetesnek lássék. Csakis ily módon sikerül neki a maga szellemének sajátos alkotásait velünk mint tiszta természetet elhitetni. Már a kolorit dolgában máskép cselekszik. Itt már nem hord össze semmit, hanem a fantáziájából aknáz ki mindent. Hanem azért még itt is megfékezi. Csakis csudálatosan komplikált technikájában ereszti szabadjára. Ezeket a képeket, a melyek úgy hatnak, mintha egy ültében festette volna meg őket, alá is festette, preparálta is, fölül is festette, végül még lazírozta is. Ecsettel, kenőkéssel, üvegdarabokkal kezelte őket; gouach, tempera- és olajfestés elegyül bennük. A monochrom tónust azért szereti, mert több benne a mélység és a titkosság. Évekkel ezelőtt például a képeit gyöngyszürke ködtónusba meritette. Ezt a hűvöses, szinte indifferens szinezést elhagyva, hirtelen átpártolt a napspektrum legszélsőbb skálájához, és a csillámló violaszínbe lett szerelmes. Majd sárgás-barnára hangolt erdőrészleteket, közben-közben feketére és violára hangolt képeket festett, hogy megint a régi zöld és fehér hideg szinszimfoniával lépjen elénk. Mednyánszky, az ultramodern művész tulajdonképen romantikus kétlelkű ember. Bölcsész és művész, féktelen fantaszta és hideg subtilis gondolkozó. Semmit sem bánó szabadság és szigorú önfegyelmezés, tizenkilenczedik század és középkor, gyermeklelkület és tudatos szinészség, arisztokratizmus és proletárság lakik és elegyedik a legcsudálatosabb keveredéssel hol harmonikusan, hol éles disharmoniával a lelkületében. De mindig érdekes, mindig bámulatot keltő és mindig nagyszerűen artisztikus.

Rendesen a tanitványának mondják *Katona* Nándort. Igaz is, hogy jósokáig a hatása alatt állott, s hogy sokat tanult tőle. Azt a kiméletlen, hideg, szinte számító természetstudiumot, a mely korábbi kisebb tanulmányaiban nyilvánul, Mednyánszky rovására irhatjuk. Neki köszönheti, hogy a természetet a maga mezitelenségében ismerte meg és neki köszönheti a subtilis, hideges gondolkozásnak a fantáziájába való beleszövődését. De máskülönben egészen más mint Mednyánszky. Úgy állanak egymás mellett, mint a lirikus az epikus mellett. Katona teljesen beleolvad az én hangulatába, nem törődve vele, hogy ez a hangulat a bensejéből fakadt-e vagy hogy csak mesterségesen rótta-e össze. Megtanulta ő is hosszas aszkézisben a kemény önfegyelmezés művészetét, de szabadul tőle, ha szerét ejtheti. Megvan hozzá a tehetsége, hogy kiélvezze teljesen a kultura raffinementjét, puha idegei szívesen szabadulnak a filozófia terhétől és átengedik magukat az élet gyarlóságainak. — Kétlelkű lévén akár valami szín-romantikus, tipikusan dekadens-romantikusa a modern túlkulturának. Puha, szelíd, finom szinekkel a nyers, kiméletlen, örökké termő természetet valami különös epedéses harmoniának festi, a melyben az érzékeknek már nincs szerepük, és a révedezésé az az uralom. Az ő olympusa már nem a verőfényes, gyönyörűséges, gondtalanul tündöklő görög ég alatt van, hanem valami ködös bánatországban, a melyben a

múzsák se nem lenge ruhásak, se nem vidámak, se nem lejtenek tánczot, mint a napsugár a levegőben, hanem hosszu lengő fekete fátyolba, epesztő melancholiába burkoltan álmatag lassú léptekkel a holdkórságot sínylik. A tájképeinek mesterséges világosságot szokott adni, vagy csak zöld, vagy szürkéskék világot, vagy pedig ezüstös ködöt borít rájuk, hogy velük a természetnek valami különös titokzatossággal kedveskedjen. De ez az ő miszticzizmusa nem megrázó, hanem inkább lágy, szelíd, olyan, hogy a gyötrött lelkeknek jól esik. A technikájának is van nem egy olyan eleme, a mely Mednyánszkyra emlékeztet. Ő se festi pusztán a természetet, hanem transponálja. A tisztán technikai művészségben legmagasabb fokú a raffinementja. Újabb időben már nem hidegek és nem kemények a természeti tanulmányai sem, hanem ellenkezőleg tonussal és hangulattal gazdagok.

Mannheimer Gusztáv a tisztán természeti studiumból indult ki. Első képei realisztikusak és plein air képek voltak. Hanem azután csakúgy, a hogy Böcklin tette, Itáliából magával hozta a mélységes szín és a természet heroizmusa iránt való érzéket. Amínek folytán a képei egyszer-másszor a nagy bázeli mester képeire emlékeztetnek. Hanem ez csak puszta véletlenség. Mert Mannheimer nem járt Böcklin nyomdokaiban. Nincs benne semmi görögösség; romantikus ő, még pedig a viharzó romantika híve. Figurális képeiben ugyan föl lehet ismerni a régi mesterek művészetének hatását, de soha se mondhatni biztosan, hogy tulajdonképen melyik mesterét. De sajátossága neki az emberek modellírozásának az a jellemzetes igazsága, a melyet, hogy egyesitett a maga törekvésével, megillet a régi mesteries jelző. Akár palánkra kúszó sihedereket, akár kis parasztlányokat, kakasviadalt vagy munkából hazatérő szegény családot fest: a képeinek mindig megvan az a nagy vonalmenete, a mely a klasszicitásra emlékeztet. A tájképben a kitörést, a forrongást, a nagy mozgást, a vihart és zivatart festi. Még akkor is, ha a békés természetet festi, ebből a természetből valami félelmetes nagyság szól ki.

Hugó Viktorról, a nagy szív, a túllendületes mozgások, és szertelen szinek emberéről ismeretes, hogy magánéletében csöndes polgár, sőt talán kissé nyárspolgár is volt. Mannheimerrel is így vagyunk. A messzebb állónak talán kissé nyárspolgár is, a festőállvány előtt azonban minden izében romantikus. Úgy bujálkodik a szinekben, mint a hogy azt az igazi romantika megköveteli. A szineknek valóságos psychologusa. Életre kelti, beszédessé teszi őket. Természetesen, csakis a nagy dekoratív szinfoltokat szereti. Hanem ő nála korántsem hatnak dekorative. Nézzük csak a „Maharadzsa lyánya" czimű kis elragadó képet, a melyen a szélesen odafestett szinfoltok a rejtélyes lotusvilág egész poézisét a szemünk elé varázsolják. A legtöbb romantikus módjára nála is rendkívüli technikai mesteri tudás rejlik a néha féktelennek látszó temperamentum mögött. Még ott is, a hol minden örületes összevisszaságban viharzik, vagy a hol egy-egy hamaros impresszió csak odavetettnek látszik, rajz dolgában erős mindennek a gyökere, biztos és az alapja.

Az országúttól messze, mindig a maga saját új szenzácziióit keresve jár *Ferenczy Károly*. A legfelső raffinementnek mimózája ő, és szinte megretten, ha valamikor a mindennapi életben találja önmagát. Ilyenkor hamarosan félreáll. Mint a hogy idegennek érzi magát a közönség közt, ez is különös idegenszerűséggel néz rája.

Mert ez a közönség mindig, minden képe nézésénél olyasvalamit érez, mintha lábbal tipornák az ő szabványérzületét. Ferenczy nagy technikai erővel szabad-levegőképeket, raffinált világosság-érzékenységgel verőfénystudiumokat festett, evangéliumi képeket modern milieube ültetett át, még a puszta kolorisztikus palettastudiumoktól se tartózkodott. Sohase utánoz senkit, mégis majd erre, majd amarra az irányra emlékeztet, de csakis az oknál fogva, mert minden izében modern, s mert abból a dekadens kulturából fakadt aestheta, a mely mindig jóval megelőzi vagy legalább meg akarja előzni a mát. A rajz neki semmije, a vonal mindene. Neurastheníkusa a vonalnak is, a szineknek is. A szín csak legkülsőbb hatásaiban izgatja, ha elmosódott, mint valami sejtelem, a mikor hideg, vértelen, vagy pedig teljes és meleg. A szinek nála nem valami tárgyiast jeleznek, hanem csak a szem ingerét fejezik ki. Szeret nagy zöld gyepmezőt, embereken, állatokon játszó napfoltokat, tündöklő kék vagy mélységes piros ruhákat festeni. Nem is azért, mert igazán olyanok a természetben, hanem csak azért, mert ezek a szinfoltok a harmonikusan hangolt alapból olyan szépen válnak ki és a szemre olyan intenzíven hatnak!

Ugyanilyenféle motívumok ösztökélik *Vaszary Jánost* is. Ő is mesterséges szinszimfoniákat keres, nála is — csak úgy, mint Vaszarynál — dekorative kell hatniok, de egyúttal szimbolizálniok kell a kép szellemi tartalmát is. Az „Aranykor" czimű képét például zöld világosságba meriti. Mert a szerelem ezen a képen még nem jutott el zenitjére, még üde, friss, mint a fiatal lomb, a melyet még nem igen ért a meleg verőfény. Egy másik képében, az „Ádám és Éva"-ban halványzöld és szürkésbronz szinszimfóniát ád. A gyöngéd zöldből kiválik Éva elefántcsontszerű aktja, a melyre a lombnak zöldje és hajának pirosas bronz szine hideg és meleg refleksek keverékét veti, a melyek lényének hideg-meleg voltát, ártatlanságát, de a tudás gyümölcsére való sovárgását is szimbolizálják.

Grünwald Bélában a modern hangulatfestő és a szimbolista egyesül. Tájképei többnyire pusztán dekorativok és nagy szinfelületekkel vagy pedig a világitás effektusaival akarnak hatni. De megszólaltatja rendesen a szimbolizmust valahányszor alakokat fest. Finom húru lirikus, a ki csak lágy, elegikus érzéseket tud kifejezni, csak csöndes gyászt szemlélgető magányosságot, vagy ifjú szerelmi tavaszt tud megszólaltatni. Egy úton jár vele *Horthy Béla* is.

A szimbolista világban csatangol *Rippl-Rónai József* is. Az életre, az elevenségre sötétes fátyolt borít, a melyből maga is titokzatosan néz felénk. Neki nincsenek tündöklő szinei, kemény konturjai, nincs benne semmi élesség, brutalitás. Mint Eugéne Carrierenél, nála is idegeket megnyugtató álmatag ködbe borul minden. Csupa lira az ő művészete, lira, a mely csak érzéseket, sejtéseket, hangulato-

KATONA NÁNDOR: Köd a Dunán.

kat ismer, és felold bennük minden testiességet. *Réti István* is ködszerű világítással köszönt mindenre. Az alkonyatos idő, az esti interieur a maga elmosódó, határozottságot föloldó világításával, az ő dominiuma. Hanem ebben a ködhangulatban is szilárdan ragaszkodik minden valeurhöz, hiszen még nagy lemérsékelt színfoltokat festeni se sajnál a dekoratív hatás kedvéért. Inkább révedező filozofus ő mint lirikus. A képeiben inkább az élet értelmét keresi, mint az érzületeket és hangulatokat.

HOLLÓSY SIMON: Kereszttűzben.

És filozofus *Kacziány Ödön* is. De ő nem az élet értelmét kutatja, hanem azt, a mi a természet mögött rejlik. Transcendentális misztikus ő, és szellemeket, sfinxeket, a lóháton száguldó halált festi. Csupa elmosódó konturral, titokzatos, ősvilági tájékokkal, mindent mélységes, sötét színbe borítva, a melyből csak emittamott szegzi égve, tündöklőbb egy-egy bíborsáv.

Végeztem. Hetvenöt esztendő alatt középszerű historiai képet Bécsből kéregető művészetünk odáig jutott, hogy nemcsak festőkben, hanem olyan igazi művészekben is bővelkedik, a melyekért nem egy olyan ország, a melynek már régi kulturája van, megirigyelheti.

A RAJZOLÓ MŰVÉSZET.

A rajzoló művészet terén az élczlapjok nemcsak a magunkéi, hanem a külföldiek is, egész sor jeles karrikaturistát neveltek. Említsük legelsőnek köztük, már nimbusánál fogva is, *Jankó János*-t, a ki vagy negyedszázadig mulattatta a magyar közönséget jóízű rajzaival. Nem karrikatura, hanem humoros illusztráczió volt az ő rajza. Nem gúnyolta a ferdeségeket, hanem csak mosolygott rajtuk. Csak mesélgetett róluk csöndes filozofikus szemlélődéssel. Röstelte a szatirát, mert nem akart sohase bántani. Az irónia iránt sem volt érzéke, hiszen nem kapott bele soha érzésekbe, szenvedélyekbe, mint a hogy azok se kaptak az ő lelkületébe. Csak a fejét csóválta rajtuk, csak tréfálkozott rajtuk, csak elmókázott az emberekkel. A magyar humor szelídsége jósággá enyhülve, szólal meg rajzaiban. Az anekdota, az ad vocem humor az ő terrenuma. Ezen a téren jeleskedett. Megnevettette az egész országot, de sohase bírta olyan nevetésre, a melylyel valakiben kárt ejthetett volna. Az a nevetségesség, a melybe ő helyezte az alakjait, sohasem ölt.

Más fajtájú, más lelkületű karrikaturista *Faragó József*. Nemcsak járt Amerikában, de ragadt is rá sok a yankee humorából, a mely tud mulatni is, de ért a kegyetlenkedéshez is. Az ő rajza nem mese, hanem publicziszíika. Mindig van mit mondania és mindig rá akarja kényszeríteni a nézőjét, hogy elfogadja az ő véleményét. Nem mosolyogtat, hanem kritizál. Nem tréfál, hanem gúnyol. Meglátja éles szemmel az alakjainak jellemzetes vonalait s aztán irgalmatlanul deformálja őket.

Márk Lajos inkább a szellemes ötlet, a kedves kitréfálás művésze. Ugyancsak az ellesett jellemző sajátságok túlzott rajzolása az ő karrikaturája. Tovább megy a túlzásban mint Faragó, de sohasem megy túl azon a határon, a melyen túl a karrikatura már nemcsak nevettet, hanem támad is.

Szeretik a *Homicskó Athanáz* és *Linek Lajos* karrikaturáit is. Amaz közelebb áll Jankóhoz, emez Faragóhoz. Jóízűek, de mélynek nem mélyek. Csak keveset mondanak, de néha jól megnevettetik az embert.

Kubányi a *Jugend* karrikaturistája. Az éles, de mindig bölcselkedő német gúnyolódásnak művésze. Valamelyes párisi könnyűséget vísz a német szatira határozottságába. Talán a fölfogásban való könnyűséget is.

A *plakátművészet* a művészet és az alkalmazott művészet között lebeg. Ez a különbség csak terminológiai különbség, értelme már nincs, mégis szerte elfogadják, mert öröklött distinkcziókkal az új okosság nehezen tud megbírkózni. Nálunk még a tipografiáé a plakát, még csak alig egy-két olyan művészünk van, a ki ezen a téren is megpróbálkozott.

Legrégebben *Basch Árpád*, a ki pikáns vonalvivéssel, graczióz us fölépítésével igen jeles plakátokat produkál, műveli ezt a műfajt.

Újabb időben *Barta Ernő* is feltünt néhány ügyes, tartalmas pastellrajzzal.

Illusztrátoraink legtöbbjéről már szó volt, ott a hol festőművészetüket jellemeztem. Igen sok az olyan festőnk, a ki illusztrál is. Nem valamennyi jeleskedik ezen a téren, a mínek talán az illusztráczió lényegének félreértése az oka. Említsük meg köztük, mint jelesebbeket *Mannheimer Gusztáv*-ot, *Karlovszky Bertalan*-t, *Kimnach László*-t, *Háry Gyulá*-t, *Radóné Hirsch Nelli*-t, *Neógrády Antal*-t, *Góró Lajos*-t stb.

A GRAFIKAI MŰVÉSZETEK.

A grafikai művészeteknek történetéről nálunk még nem lehet szó. — Van ugyan a régi nemzedékből is néhány jeles mesterünk, mint például *Morelli Gusztáv*, a kitünő fametsző és *Doby Jenő*, az érdemes rézmetsző, a kik a magyar királyi iparművészeti iskolán, a melynek professzorai, számos jeles tanítványt is neveltek, de az, hogy a művészek nagy számban adják a fejüket a grafikai művészetre, csakis a legutóbbi években történt.

Első helyen áll köztük a *Paczka* házaspár. *Paczkáné Kornélia* finoman hangolt, pirosas alumínium-gravurejeivel minden ízében modern, finom érzésű, néha még mély érzésű művésznőnek is bizonyult és *Paczka Ferencz* is ugyanilyen nyomdokban jár. *Olgyai Viktor* inkább lirai álmodozónak mondható hangulatos, többnyire tájfestő eredeti karczai révén. Hozzá hasonló talentum volt *Aranyossy Ákos*. Karczolással foglalkozik most *Chabada Béla, Déry Kálmán, Laudinger Zsigmond, Papp Henrik, Rauscher Lajos, Madarassy Erzsi*, de külföldön élő honfitársaink, *Mihalek Lajos, Strassgürtl Károly, Kádár Gábor* és *Krieger Béla* is. *Rippl-Rónai József*, a ki azelőtt szintén radírozott, újabban nagy sikerrel a színes könyomással próbálkozott meg, csakúgy, mint Firenzében lakó honfitársnőnk, *Kalmár Erzsébet*.

Újabb időben Olgyai Viktor kezdeményezésére grafikai egyesületünk alakult, a melynek működése folytán elvárhatjuk, hogy ebben a legmodernebb művészetben is, a mely arra törekszik, hogy a modern művészlélek legsejtelmesebb, legrejtelmesebb nyilvánulásainak is kellő kifejezést adjon, nemsokára szép sikert fogunk aratni.

A PLASZTIKA.

Nagyon sokat mondhatnánk szobrászatunk fejlődéséről és történetéről, ha nem szorítana meg a kiszabott tér szűke. A régiek és régebbiek közül *Ferenczy István, Engel József* és *Huszár Adolf* váltak ki annyira, hogy a nevük is megmaradt az utókornak, nemcsak imittamott látható műveik. Nem igen messze kalandozott a művészetük, nem járt kereső utakon, meglehetősen szűk volt az a határ, a melyben az akarásuk, a tudásuk, s a fantáziájuk is mozgott. Nem volt hozzá való erejük, talán akaratuk sem, hogy Bécsnek, a bécsi akadémikusságnak befolyásától szabaduljanak.

Már a maga külön útját kereste és azon járt *Izsó Miklós*. Megvolt az a szerencséje és megvolt a hozzá való tehetsége, hogy munkáinak nemzeties hangulatot adhatott, ámbátor ő is sínylette Bécsnek kissé merev, szögletes klasszicizmusát. Nem tudott tőle egészen megszabadulni, bárhogy vágyakozott is erre az emancipációra.

Ma élő, ma alkotó, sikereket arató, de tévedésektől sem ment szobrászaink közül a közvélemény az első helyet *Fadrusz Jánosnak, Róna Józsefnek, Strobl Alajosnak* és *Zala Györgynek* juttatta. *Fadrusznak* szeme, érzéke van a monumentalitás iránt, ért hozzá, hogy a finom részletet eltüntesse az összehatás mögött. Meg tudja szólaltatni a skulptura nagy pátoszát is, míg *Strobl Alajos* realizmusa éppen a részletet keresi, benne excellál. Tehetségének ez az alakulása a portraitszobrászatra terelte. És igaz nagy sikereket éretett el vele. Valami finom embervizsgálódás szólal meg munkájában. Mintha a felületen, a melynek a formálása a művészetének föladata, nem tudna megnyugodni, hanem keresné azokat az erőket, a melyek a felület mögött gondolatot, cselekvést, érzést, hangulatot produkálnak.

Róna József finom művészetű szobrász, a ki a részletekre törő realizmusát párosítani igyekszik a szabad fantáziával. Az utóbbi években inkább a történeti stílusokhoz pártolt, legnagyobb szeretettel a barokkohoz. A nagy szobor lett a dominiuma, s kerülvén a nagy pózt, az erőt a barokkónak ízmosságról szóló, természetességre törekvő deklamációjával igyekszik kifejezni. A történeti stílus veszedelemmel fenyegeti az egyéniséget, reája nehezedik, megköti szabadságra való igyekvését és szabadságban érvényesülhető erejét. Rónánál ez a veszedelem még nem köszöntött be, de jó lesz, ha óvatosan elkerüli.

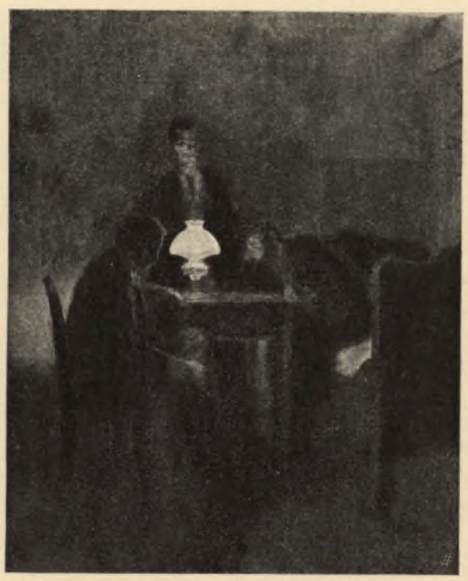

RÉTI ISTVÁN: Karácsony az idegenben.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF: Kuglizók.

Zala György inkább a német skulptura klasszikus stílusaiban dolgozik. A deklamáczió az ő eleme, de nem a semmit mondó kongó szavalás, hanem az indulatok és szenvedélyek patetikus beszéde. A szobrászatban is inkább festői. Német klasszicitásával néha verizmust párosít. Különben sem ragaszkodik a stílusok és a kifejezésmódok határaihoz. Van benne valamelyes egyéniségre való vágy, beleszól nála a klasszikusságba mindig valamelyes forradalmi hang. De csak lemérsékelve, előkelően, elegánsan. Az erő is eleganciával nyilvánul a *Zala* szoborművein.

Vele egy úton járt *Köllő Miklós*, ez a fiatalon meghalt költő-szobrász, *Senyei Károly, Szécsi Antal, Andrejka* és *Donáth Gyula*, a kiben erős érzés van a monumentalitás iránt. Legutóbbi években készített síremlékein, *Donáth* a plasztikai hangulatkifejezésben igazán remekelt. Náluk realisztikusabb *ifj. Vastagh György, Bezerédy István* és *Kiss György*. Amaz állatszobraival nemcsak technikai mesteri voltát, de naturalizmus felé hajló fölfogását is nyilvánítja, Bezerédyben erős történeti érzés verizmussal párosul, Kiss Györgynél pedig a román formaegyszerűség akar realisztikusan ábrázolni.

A fiatalabb generáczióban elsőnek említem meg *Kallós Edét*, a ki szűk határok között mozog ugyan, de ezekben a határokban művészi erőt, egyéniségre való törekvést juttat érvényre. A magyar népéletből keresi alakjait és még ott is, a hol szimbolizálni akar, ezeket az alakokat szerepelteti. Inkább impressionista hajlamú *Telcs Ede* a maga életteljes értékes kis alakjaival, finom kis-szobrászatával, kicsinyben is erős portraitivel, míg *Nagy Kálmán* inkább elégikus lelkű és szobraiban a festői elemre veti a fősúlyt.

Ligeti Mór, Margó Ede és *Hadl Rikárd* a modern franczia hangulatszobrászok útjain járnak, míg *Szirmai Antal* és *Lóránffi Antal* a maguk figurális műveikben a franczia klasszikusok hatásáról tesznek tanuságot. *Strobl* realisztikus nyomain haladnak *Holló Barnabás, Damkó József, Istók, Lukácsi, Konyárek, Jankovics Gyula* és *Radnai Béla*. A két utóbbi legujabban néhány csinos genreszerű munkával aratott tetszést. Hatalmas fiatal tehetségek, a kiktől még sokat és nagyot is várhatunk *Vedress Márk, Tóth István* és *Füredi Rikárd*.

A plaquettemüvészetben, csak úgy mint a kis szobrászatban, újabb időben szépen kitett magáért *Szirmai*

Antal, a kit a párisi világkiállításon majdnem valamennyi ott képviselt ország kiállítási érmek készítésével megbízott. *Szárnovszky Ferencz* is jeles a szobrászat ez ágaiban. A míg azonban ez a franczia befolyás alatt álló két művész inkább a klasszicisztikus plaquette művészeknek, Chaplainnak és Rotynak nyomdokaiban jár: *Beck Ö. Fülöp* a maga kecses kisplasztikájával és *Kalmár Erzsi* inkább Charpentier és Vallgren impresszionisztikus művészetét követi.

És ne hiányozzék itt, a hol elsoroljuk a magyar plasztika mestereit és küzdőit, külföldre pártolt két híres honfitársunk neve. A *Tilgner Viktoré* és *Klein Miksáé*. Idegenben dolgoznak és szereznek dicsőséget csak úgy mint Angliában élt és ott az elsők közé jutott honfitársunk: *Böhm József*, de sok az a kapocs mégis, a mely őket a magyar művészethez köti. Mind a három első rangot tudott foglalni azoknak az országoknak a művészetében, a melyekben megtelepedtek. Mind a három nagy egyéniség, és egyéniségében meg-megszólal a magyar lelkülettel való rokonságuk. Örüljünk, hogy a mieink voltak, ha a másokéi lettek is.

MORELLI GUSZTÁV: Lippich Leona arczképe.

AZ ÉPÍTÉSZET.

Mikor a XVII. század végén a törököket hazánkból kiűzték, Buda is, Pest is, a melynek fejlődésével és növekedésével építészetünk összefügg, valóságos romhalmaz volt. És csak a következő század második felében kezdődött meg az intenzivebb építkezés. Nálunk is, csakúgy mint Bécsben, akkortájt a barokkstílust fölváltotta az üresebb, tartalmatlanabb, szellemhíjas Mária-Terézia-stílus, a melynek legnevezetesebb alkotása nálunk a budai várlak volt, a melyet most alakítottak át. Formában szegényes volt, sivatagszerűen egyhangú volt a homlokzata és csakis gyönyörű, magasból a Duna völgyére néző fekvése folytán hatott nagyszerűen. Annak a kornak építészművészeti szegénységét ennél a várpalotánál is beszédesebben fejezi ki a Terézvárosi templom, a melyet nem rég restauráltak nem nagy művészettel, kevés áldozattal. Különben nagy áldozattal se tudtak volna építészeti remeket csinálni ebből a józan hideg épületből.

Az építésnek új korszaka kezdődött, fényes és nagyméretű korszaka, Budapesten a mult század harminczas éveiben. Ebből a korból egy név válik ki: a *Pollák Mihályé*. Ehhez a névhez Budapest építkezési történetének érdekes része fűződik. Pollák finom lelkű művész volt és hatása sokáig megmaradt, máig is érezhető. A berlini Schinkelnek és a müncheni Klentzének volt a tanítványa. Tőlük hozta magával az antik művészet és a klasszicisztikai épületek iránt való szeretetét. Legkiválóbb alkotása, főműve a Nemzeti Múzeum. Sokban emlékeztet a müncheni Glyptotekára, úgyszintén Schinkel berlini múzeumépítkezéseire. Magasztosan egyszerű oszlopcsarnokával, harmonikusan kiképzett előcsarnokával és lépcsőházával olyan hatalmas hatású, olyan szép, hogy még többi részei is, ezek a bérházszerű, hideg, józan épületszárnyak, a melyeket pénz híján Polláknak így kellett építenie, mintha szépeknek látszanának. Vele egyvivású művész volt *Hild József*, a bazilikának nevezett lipótvárosi templom tervezője és első építője. Ő is a klasszicisztikai szellem embere volt, ámbátor nem az antik épület volt a művészete ideálja.

Ennek a templomnak újjáformálásával, mondhatjuk, hogy újjáépítésével *Ybl Miklós*, a mi renaissance építkezésünk előharczosa, rászolgált a mester névre. — A templom renaissance-stílű kupolaépület, a mely a Bramante építette római Péter-templomra emlékeztet. Yblnek köszönhetjük az operaházat, a ferenczvárosi templomot, a melyben nagy művészettel alkalmazta a román típust és a régi román motívumokat szép, előkelően szabad harmoniában modern épületen. Ybl szellemében működik, tervez, épít *Hauszmann Alajos*, a ki a budai királyi palota építkezésénél a renaissancehoz igyekezett támaszkodni.

Egészen a gótikus stílus embere *Steindl Imre*. Az új parlamenti palotán is, az erzsébetvárosi templomon is korrekt, de hideg formában alkalmazta a gótika formáit és fölépítését.

A régi franczia hagyomány nyomdokaiban jár *Kauser József*, teljesen a hatvanas évek bécsi körút stílusának sablonszerű vigasztalan módját követi *Czigler Győző*. *Petz Sámuel* gótikus is, de néha ötlettel vegyest a stílus-orthodoxiája. *Alpár Ignácz* eklektikus, a ki végig csatangol valamennyi stíluson, még az ultramodern modorosságon is és mindenütt talál egy-egy leszakítni való virágot. Egészen a müncheni Kleuze szellemében és látszólag Hausernek a görög stílus kitágítását követve dolgoznak *Schickedanz* és *Herzog*. Minden művükben finom érzéket tanusítanak a vonalak és méretek harmoniája iránt.

Schulek Frigyes a budavári Mátyás-templom restaurálásánál kitűnő gótikusnak bizonyult, a halászbástya építésével pedig arról tett tanúságot, hogy nemcsak ahhoz ért, hogy a régi mesterek nyomdokait kövesse, hanem ahhoz is, hogy szellemüket teljesen átértve, gondolataikat önállóan feldolgozza és magakigondolta szabad harmóniává alakítsa. Tudós és művész ő egy személyben; régi

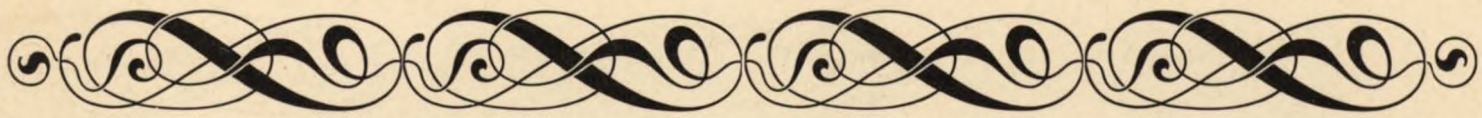

időben a gótikának továbbfejlesztője lett volna, ma, mikor új ösvényeket vágott magának az építészet, csak megőrzi szeretettel a gótika szellemét. Megőrzi, mint a hogy művész átalmaz ideálokat. Neki a gótika nem szakmája, a melybe beletanult s a melyben ügyeskedhetik, hanem művészete, a melyben érez és gondolkozik.

Egészen más úton jár a geniális *Lechner Ödön*. Ő is a hagyományokból indult ki, még pedig a franczia korarenaissanceból. Az Andrássy-úton, az Operával szemben épített arkádos bérháza arról tesz tanuságot, hogy Lechner a régi formákat nemcsak átvette, elfogadta, hanem valósággal átalakította és a modern szükségességekhez geniálisan alkalmazta.

Hanem a régi francziaságra való támaszkodás nála csak átmenet volt, csak stáczió nagy eszményéhez, a mely egész művészi életét betölti: meg akarja teremteni a magyar építő-stílust. Ezt az eszmét már egyszer megvalósítani igyekeztek: még pedig a Vigadó építésénél *Feszl Frigyes*. De hamis úton járt, nem érhetett czélhoz. Feszl históriai, nem pedig ethnikai motívumokból indult ki. Magyar stílusában keleti eredetünket, a honfoglalást és a nyugati kulturával összefüggésünket akarta szimbolizálni. Azt hitte, hogy erre a legjobb a román és renaissance motívumoknak mór elemekkel való elegyítése. Lechner mást akar: egyszerre magyar is, modern is akar lenni. A fősúlyt első sorban az alaprajzra veti és ebből növeszti ki fővonásaiban organikusan a homlokzatot. A homlokzat kiképzésében, csak úgy mint az egész dekoratív részben, alaposan szakít minden históriai formával. Korábbi épületeiben, például az Iparművészeti Múzeum belsejében, találunk még keleti, különösen indiai motívumokat, igaz, hogy művészileg feldolgozva, de legutóbbi éveiben teljesen magyarrá lett. Motívumait csakis a magyar ornamentikából veszi. Tisztán magyarok a formái. A koszorúpárkányzat helyébe a pártát alkalmazza és képezi ki tetőkoszorúvá. Ugyanígy tesz mindenütt és ugyanígy jutott el a legeredetibb homlokzathatáshoz, a felülethatáshoz, a melyet érdekessé, széppé festői hatásúvá tudott tenni azzal, hogy a homlokzatot ornamentizált pyrograníttal rakja ki.

Teljesen modern utakon jár *Kann Gyula* is, a ki lakóházai építésénél a logikus használhatósági szempontoktól vezérelteti magát és egyúttal magyarságra is igyekszik. Ideális tervezeteiben megszólaltat-

Az 1900. párisi világkiállítás nemzetközi szobor-osztályának egy részlete: Magyar szobrászok csoportja, középen Fadrusz János „Mátyás király" szobrával.

hatja a monumentálitás iránt való erős érzékét. Érdekesen bánik bennük a nagy felületekkel és nagy tömegekkel, a melyeket hangulatos, komoly harmóniákba tud hozni.

Jámbor Lajos és *Bálint Zoltán*, a kik most együtt dolgoznak, azon igyekeznek, hogy az új magyar stílust a modernség motívumaival párosítsák, a mivel azután igen érdekes, tegyük hozzá, hogy jeles eredményeket érnek el; különösen a dekoratív részben, a melyet nagyvonalúan és egységesen képeznek ki. Erős dekoratív tehetség *Márkus Géza* is. Sok az ötlete, még pedig a jó ötlete, csakhogy a fantáziája néha féktelenül ront előre és nem törődik azzal a határral, a melyen túl már nem a művészi elemek hazája van.

ZALA GYÖRGY: Tudomány és hit.

Egészen a modernség áramlatában úszik *Spiegel Frigyes*, a kit a tehetsége elsősorban szintén a dekoráczió terére utal. A bécsi Wagner-iskola hatása alatt állanak az együttesen dolgozó *Kármán Aladár* és *Ullmann Gyula*. Olbrich ideáit assyr elemekkel szeretik egyesíteni, míg ellenben *Kőrösi Albert, Sebestyén Artur, Korb Flóris* és *Giergl Kálmán* és mások még mindig az új bécsi barokkstílust mívelik, a melyhez néha-néha néhány modern motívumot elegyítenek.

VÉGSZÓ.

Háromnegyed évszázadot gyors léptekkel haladtunk által. Sovány parlagról dúsan virító, bőségesen termő művészetig jutottunk el. Eleinte olyanok voltunk, akár a gyermekek. Mások kezét fogtuk, másokra támaszkodtunk, a míkor járni tanultunk. Hanem a támogatásra már rég nem szorulunk. Megköszöntük és otthagytuk. Járunk már a magunk lábán, megyünk már a magunk erejéből. A magasságot persze még nem értük el. Még csak útban vagyunk feléje. Hanem azzal a sok és nagy tehetséggel, a melylyel a magyar művészet ennek az útnak nekiindult, el kell érnie a czélt. Csábító az út, mely még előtte van, de nagyon sok szépség virul azon az útrészen is, a melyet már megjárt.

A párisi világkiállításon azzal az akarattal jelentünk meg, hogy a nagyvilágnak megmutassuk, hová jutottunk már el a kultura különféle ágaiban. Sajnos, nem volt módunkban, hogy egész kulturánkat bemutassuk, meg kellett elégednünk a legutóbbi évek vívmányainak demonstrálásával. Képzőművészetünknek is aránylag csak kis részét, csak a legutóbbi tíz esztendő művészeti termékeit vihettük oda.

De még ebből a kis időből se tudtunk minden jót összegyűjteni, még a legjobbat se tudtuk mind elküldeni a nagy világkritika elé. Hiszen helyet se juttattak annyit, a mennyi ehhez szükséges lett volna. Ez az oka annak, hogy a párisi kiállításon nem volt teljes a művészetünk képe, és csakis egyes művészeket láthattak ott a sok közül. De még ezek se valamennyien érvényesülhettek teljesen, mert műveiknek elhelyezésénél nem lehetett csakis az artisztikus szempontokat követni, hanem tekintettel kellett lenni a rendelkezésre álló hely szűk voltára.

E sok kedvezőtlen körülmény daczára is művészetünk is, művészeink is Párisban a megérdemelt elismerést megkapták. A külföldi sajtó majdnem kivétel nélkül a legnagyobb dicsérettel emlékezett meg róluk, a szakjury pedig jóváhagyta ezt az ítéletet, a mennyiben művészeinknek olyan sok és olyan magas kitüntetést juttatott, amennyi aránylag csak kevés ország művészetének jutott.

Hátha még bemutathattuk volna egész művészetünket, ha kifejthettük volna egész művészeti multunkat! Sajnos, még nekünk sem ismeretes egészen. Majd csak akkor, ha már lehámoztuk róla a burkoló lepelt, a mi egy nagy retrospektív kiállítás rendezése nélkül alig lehetséges, fogjuk tisztán láthatni, hogy milyen nagy, szép és drága kincsünk nekünk már az eddigi művészetünk is. Ezt a kincset ne hagyjuk lent a mult, a feledés és észrevétlenség mélyén. Aknázzuk ki, hozzuk a felszínre és kebelezzük be elsajátíthatatlan tulajdonul nemzeti kulturánkba.

Díner Dénes József.

STROBL ALAJOS: Anyánk.

Györgyi K.:

Magyarország iparművészeti kiállítása

Részlet a magyar iparművészeti csoportból.

A MAGYAR iparművészetnek a párisi kiállítás adta meg az első alkalmat, hogy a többi kulturnemzet mellett különálló, egységes csoportban bemutatkozzék a nagyvilág előtt. Ez az első szereplés meglehetősen nehéz feladatot rótt reája, mert a vezető nemzetek a legjobb erőiket megfeszitették, hogy épp az e téren való fejlettségüket s haladásukat minél szemmelláthatóbban kimutassák. Az iparművészet ugyanis az utolsó években oly annyira föllendült, oly gyors és mélyrehatoló átalakulásokat látunk mindenfelé ezen a téren, mint a míre alig van példa az előző korszakokban. Hiszen tudjuk, hogy hosszú évtizedeken át iparművészeink csupán a mult századok stílusainak szellemében munkálkodtak és az egyéniségnek érvényesülése úgyszólván ki volt zárva. Szóval az iparművészet csupán imitációkból élősködött és így szükségképen elernyedt. Mióta azonban az Angliából kiinduló új irányzat elemi erővel utat tört magának, gyökeres változás állott be. A művészek alkotó erejét már nem bénítja többé a hagyományos formákhoz való szolgai ragaszkodás s ennek köszönhető, hogy eredeti egyéniséggel biró művészi erők, a melyek annakelőtte egyedül a Grand Art-ra voltak utalva, mind szívesebben felkeresik az art-applíqué körét. Az iparművészetnek megújhodása ma már az egész vonalon beköszöntött, s ha a párisi világkiállítás nem is tesz még tanuságot annak teljes diadaláról, de győzelmes előrevaló nyomulását minden elfogulatlan be fogja ismerni.

Látnivaló tehát, hogy a magyar iparművészeti csoportnak előkészítése nem csekély feladatot rótt azokra, a kik azt magukra vállalták. Mert ha Magyarország kilépett a nemzetközi küzdőtérre, annak eleve méltó helyet kellett biztosítani. Látva a feladatnak kényes voltát, a kir. kormánybiztosság eltért a szokásos formától és a magyar iparművészeti társulathoz fordult, azt bízván meg a kiállítás iparművészeti részének előkészítésével. A társulat készséggel vállalta magára a nehéz feladatot és nyomban részletes programmot dolgozott ki, a melynek

Eozin gyümölcstartó. Zsolnay-gyár, Pécs.

Györgyi K.:

Magyarország iparművészeti kiállítása

Női szalon fülkéje.
Készítette GELB M. ÉS FIA, Budapest.

A budai kir. palota Szent István-szobájának egyik sarka.
Tervezte HAUSZMANN ALAJOS.
Készítette THÉK ENDRE és GELB M. ÉS FIA.

Részlet a sz.-tőv. polgármesteri szobából.
A bútorokat tervezte FARAGÓ ÖDÖN.

alapján az iparművészeti ágakat magába foglaló XII. és XV. csoportoknak előkészítését tényleg végre is hajtotta. E programm szerint elengedhetlen föltétel az, hogy a kiállításra kerülő tárgyak művészi tervrajzok és modellek után készüljenek, a melyeknél a magyar jelleg a modern felfogással párosuljon s a melyek kivitel előtt megfelelő elbírálás alá veendők. Ezeket a tervrajzokat és modelleket átalában a kormánybiztosság, illetve a társulat elnökségével azonos csoportelnökség szerezte be s a szerényebb viszonyok között levő iparosoknak díjtalanul engedte át megvalósítás végett. Az iparosok munkáját az illető tervező művészek ellenőrizték, a kik még a megkívánt útmutást is, munka közben megadták az iparosoknak. A mennyiben pedig az iparosok a maguk terve után akartak dolgozni, ezt a tervet is kellő időben be kellett mutatni helybenhagyás végett. Hogy e mellett a kisebb iparosoknak a kiállításon való szereplésük is lehetővé váljék, a kormánybiztosság nagyobb összeget bocsátott a társulat elnökségével azonos csoportelnökség rendelkezésére, közvetlen megrendelésekre.

Ezeken az intézkedéseken kívül a szükséges lépések megtörténtek, hogy az ő felségének tulajdonában levő érdekesb magyar iparművészeti tárgyak a kiállításra átengedtessenek. Fenkölt lelkű királyunk, méltányolva a fontos czélt, mindenben legkegyelmesebben teljesítette az eléje terjesztett óhajokat, sőt a maga szántából elrendelte, hogy budai palotájának egyik legbecsesebb ékességét képező Szent István-szoba, összes tartozékaival együtt kiállítva legyen. Megengedte továbbá, hogy a dicsőült nagyasszonyunk számára készült, magyaros jellegű kerti szobának berendezése, egy úri fogadó szoba, a budai várkertnek kovácsolt rácsos várkapuja, két szobormű, egy márványból faragott kandalló, egy teljes asztali készlet s a tulajdonában levő s nagy művészi becscsel bíró több díszes felirat, serleg, stb. a kiállításra küldessék. A kormány, illetve az új országházépítő bizottság is hozzájárult a magyar csoportnak gazdagításához azáltal, hogy rendelkezésre bocsátotta a parlament új palotájának egyik miniszteri szobájának bútorzatát s egy díszes kandelábert. Megtette a magáét a székesfőváros is, a midőn a kiállítás alkalmából iparművészeti tárgyak megrendelésére nagyobb összeget szavazott meg és főleg kisiparosokkal elkészíttette az úgynevezett polgármesteri szobát.

A székes-fővárosi polgármesteri szobának iratszekrénye. Tervezte NÁDLER RÓBERT. Készítette THURNHERR JÁNOS. A bronzvereteket készítette VANDRÁK LÁSZLÓ. A plaketteket mintázta BECK Ö. F.

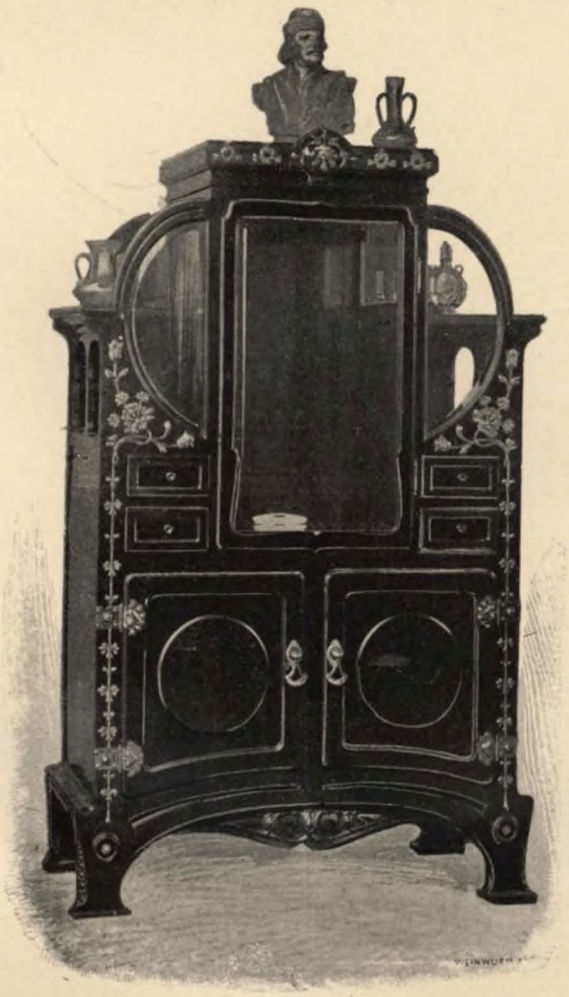

Szalon-szekrény. Tervezte FARAGÓ ÖDÖN. Készítette LUKÁCSOVICS JÁNOS.

Magánosok is gazdagitották iparművészeti csoportunkat. Így Császka érsek a kalocsai egyháznak nagyértékű Szent István hermáját engedte át. Egy derék iparos pedig, Scholtz Róbert udv. szobafestő, attól a tiszteletreméltó szándéktól vezettetve, hogy kevésbbé tehetős iparosoknak a kiállításon való méltó részvételüket elősegítse, művészi tervrajz nyomán, egy rendkívül díszes és becses ékszerszekrényt rendelt meg. A kis terjedelmű, de nagy művelődés-történeti értéket képviselő centennális csoport létesítését első sorban múzeumainknak és több műbarátnak, gyűjtőnek áldozatkészsége elősegítette azáltal, hogy hosszabb időre megváltak a jó részben pótolhatlan műkincseiktől, hogy a magyar csoport színvonalának emeléséhez hozzájáruljanak.

Szóval megtette kötelességét minden tényező s ennek köszönhető, hogy a magyar iparművészeti csoport érdekesség s változatosság dolgában is oly jól megállhatta helyét.

Sajnos, hogy az installáczió, a keret, a melyben a csoport bemutatkozott, nem mondható minden izében sikerültnek. Szívesen elismerem ugyan, hogy nem mindennapi feladatot oldottak

Györgyi K.:

Magyarország iparművészeti kiállítása

WEINWURM A.

Könyvtárszoba. Készítette KRAMER SÁMU, Budapest.

Ebédlő. Készítette az ungvári bútorgyár r.-t.

Fogadó szoba. Terv. FARAGÓ ÖDÖN. Kész. BERNSTEIN JÓZSEF és FIA, Budapest,

Hálószoba. Tervezte FARAGÓ ÖDÖN. Kész. MÁHUNKA IMRE Budapest.

Eozin-vázák. Zsolnay-gyár, Pécs.

meg a tervezők, a midőn abban a magyaros jelleget szemmelláthatóan ki tudták fejezni. Megvolt az egész csoportnak a maga egységes, egyöntetű képe is, de az összhatás mindamellett nem volt kedvező. És pedig sem színhatás, sem az alkalmazott formáknak finomsága dolgában. A kiállított tárgyak befogadására szolgáló üvegszekrények éppen czélszerűtlenek voltak, technikai kidolgozásuk pedig gyarlónak mondható. Az interieuröknek amúgy sem kedvező világitási viszonyait pedig a nyomott ívek s helytelen alkalmazott draperiák még jobban rontották.

Hátrányára volt a magyar csoport installácziójának még az osztrákok közvetlen szomszédsága, a kik épp az installácziójukat különös gonddal és nagy anyagi eszközök igénybevételével készitették.

Mindamellett azonban, a magyar osztály installácziójának tagadhatlan eredetisége és az egyes kisebb csoportoknak ízléses elrendezése miatt a látogatók érdeklődését felkeltette.

Mint az iparművészeti csoportokban általában, úgy a magyar csoportnál is a bútor, a lakásberendezés foglalta el a rendelkezésre álló területnek nagyobb részét. És a magyar bútor — hála a következetesen végrehajtott programmnak — kivétel nélkül *modern* alkotás volt. E tekintetben Magyarországnak iparművészeti csoportja egyedül áll az Esplanade des Invalides-en emelt két nagy iparművészeti palotában, mert bár az osztrákok s a németek teljes erővel azon voltak, hogy modernitásukat minél pregnánsabban kimutassák s Franczia ország is modern bútorművészeinek sziné-javát szerepeltette, mégis, úgy ezeknél a nemzeteknél mint a kiállitáson képviselt többi nemzetnél kisebb-nagyobb mértékben érvényesültek még az elavult történelmi stilusok is.

Tehát a szobaberendezések modernitása dolgában csoportunk igen jól állt. Sőt örömmel konstatálhatjuk azt is, hogy tervezőink nem érték be a közkeletű modern formáknak variálásával, hanem többnyire minden ízében eredeti, helyenkint határozott magyaros jellegű munkákat alkottak meg.

Eozin-vázák. Zsolnay-gyár, Pécs.

Az egyetlen interieur, melynek alapgondolata historiai stilusból indul ki, a Sz. István-terem. Itt ugyanis a tervező Hauszmann Alajos tanár, szem előtt tartva a kapott feladatot, a mely a szent király iránt való kegyeletes emléknek szánja a termet, a román stílus formáihoz alkalmazkodott. De csak a tisztán architektonikus részeknél ragaszkodott a román stílus hagyományos formáihoz, míg a díszitésben sűrűn alkalmazta a hazai népies ornamentikából átvett motívumokat.

A többi interieur között kétségtelenül a legérdekesebb s legművésziesb a székesfővárosi polgármesteri szoba. Tervezésében több művész vett részt, s mindemellett az egész harmonikus összhatású. Sőt éppen a sokfélesége a motívumoknak adta meg a szobának sajátos báját. A bútornak túlnyomó része, a díszes nagy könyvszekrény, pamlag, asztal, a karosszékek, s a falak díszitése Faragó Ödön tanárnak terve nyomán készült, Nádler Róbert tanár pedig egy fémveretekkel s plakettekkel díszitett iratszekrényt tervezett. Legfőbb dísze a szobának Horti Pálnak nagy kandallója, zománczos bronzburkolatával, mely az egyik oldalfalat egészen elfoglalta. Terveket készitettek még ehhez a szobához Kriesch Aladár, a ki a nagy csomózott szőnyeget ter-

vezte, Telcs Ede, a kitől a „Garabonczíás diák"-ot ábrázoló bronz kandalló-óra ered, ifj. Vastagh György a „Csíkós" szobornak készítője és Beck Ö. Fülöp, a ki egy ezüst dohányzó készletet tervezett.

Pendant-ja a polgármesteri szobának az új parlament miniszterelnöki szobája, melyet Steindl Imre tanár tervezett. A Thék Endre gyárában készült mahagoni bútoroknak strukturája emlékeztet ugyan az angol mintákra, de díszítése egészen eredeti. A bútorokba ugyanis panneau-ként eozin lemezeket illesztettek be, a mivel rendkívüli gazdag hatást értek el.

Ritka üde, barátságos benyomást tesz az úgynevezett kerti szoba, mely ő felsége megbízásából a budai várkertben épült kerti ház számára készült. Megrendelésekor dicsőült királynénk még élt s a felséges úr neki szánta pihenőül. A magyaros jelleget a tervező szerencsésen kifejezésre juttatta ebben a szobában. Bútorában a parasztos motívumokat bizonyos raffinált eleganciával dolgozta föl. Harmonikus hátteret ad a színgazdag falí kárpit, bőrből kimetszett s a szövetre applikált tetszetős díszítményeivel. Nem csodálni való, hogy a nézők csoportosan gyönyörködtek e minden ízében magyaros alkotásban s a londoni Victoria and Albert Museum igazgatója a szoba mássát rendelte meg gyűjteménye számára. Faragó Ödön tanárt dicséri az egésznek konczepciója s Lengyel Lőrincz szegedi bútorgyárost a gondos, értelmes munka.

Kramer Samu könyvtárszobája a kiállított interieurök kiválóbbjai közé tartozik. Egyszerűsége, a felhasznált jó anyag s a kitűnő munka tagadhatlanul előkelő hatást biztosít a szobának. Egyedüli díszét az igen discréten alkalmazott oxidált rézveretek s a tölgyfa lamberiák skarlátpiros bőr panneaui képezik. Színhatását mindamellett nem tartom szerencsésnek; a bútorok élénk vörös bőrhuzatai, nézetem szerint nem illenek jól a meleg tónusú tölgyfához.

Mahunka Imre cseresznyefából készült, berakott zöld mirtuságakkal díszített hálószobabútora a tehetősb polgári osztály bútorzatát képviseli. Tervezője Faragó Ödön tanár ezzel egy minden részletében ízléses s szellemesen megkonstruált munkát alkotott. Gelb M. fia fülkéjében egy női budoir részletét állította ki, a bútorzatot s a függönyt gazdag applikácziós munkával díszítette. Hasonlóan szerepelt Bernstein K. H. és fia s Steinbach Gábor, kik Hirschler Mór rajzai nyomán készítettek női szalon részleteket, a melyek-

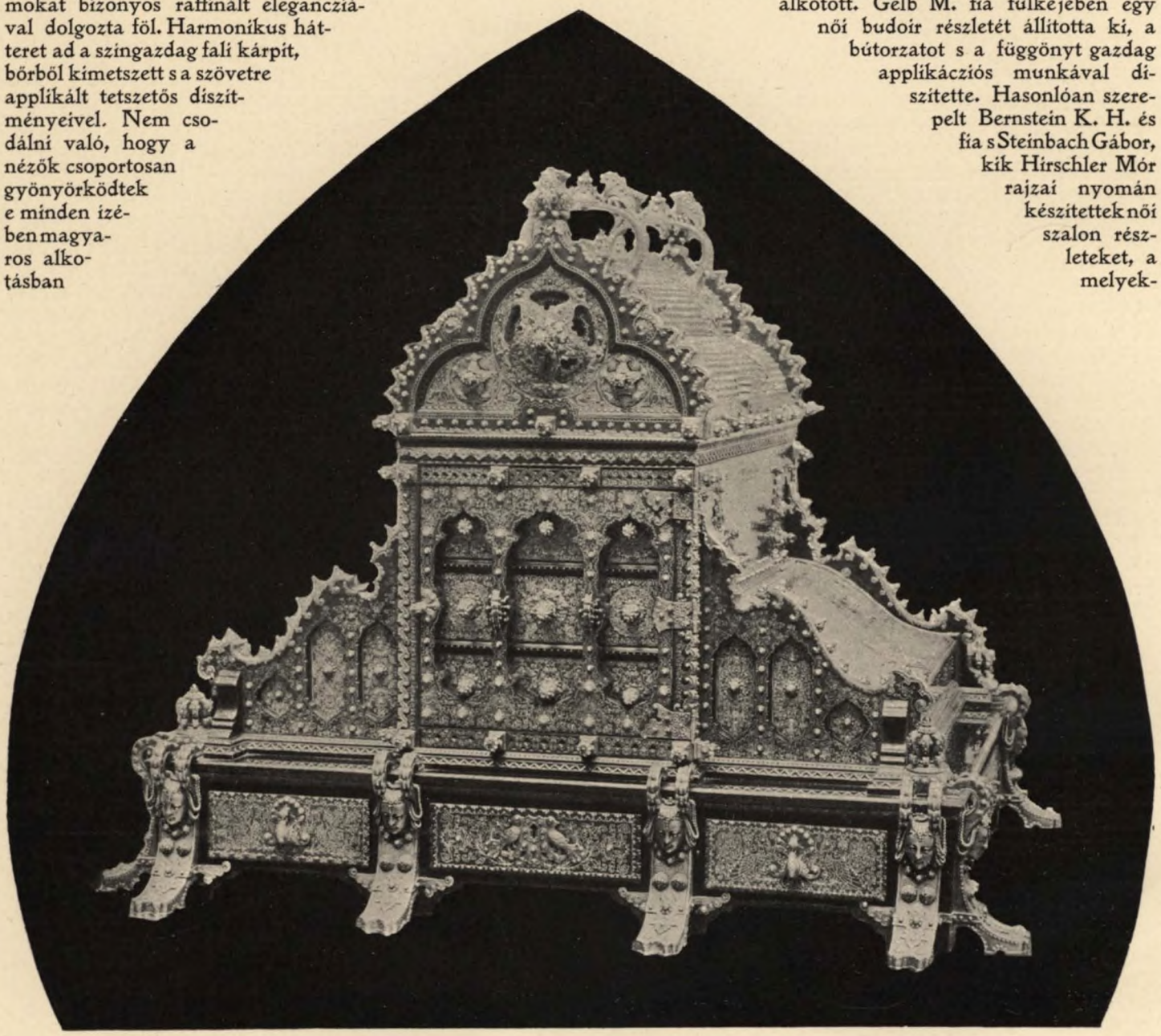

Ékszerszekrény. Tervezte NÁDLER RÓBERT tanár. Készítették THURNHERR JÁNOS asztalos és MLINEK ADOLF ötvös.

ben a magyaros népies díszítményi motívumokat látjuk sűrűn alkalmazva. Előkelő úri fogadószobát állított ki Bernstein József s fia, a melynek terve szintén Faragó Ödön tanártól ered, s a melyet a budai királyi palota számára rendeltek meg. Még meg kell emlékeznünk az ungvári bútorgyár részvénytársaságnak hajlított fából készült meglepően ízléses bútoráról, melyeknél, eltérve a hajlítottfabútornak sablonos typusaitól, a formák a modern lineákhoz alkalmazkodtak s e mellett a czélszerűség szempontjának is kitűnően megfeleltek. A nevezett gyár nagy sikereket ért el ezzel a szobával, melyet többszörösen utánarendeltek s minden tekintetben felülmulta a szomszédságában levő világhírű Thonet-gyártmányokat, a melyek ugyan szintén modernizált formában jelentek meg, de a melyek inkább a faragott, mint a hajlított fa jellegét mutatták.

Spiegel Frigyes építésznek a tavalyi karácsonyi kiállításon is szerepelt szalonjának egy részletét is láttuk a kiállításon, a mely Bányay Viktor műhelyéből került ki. A tervező, meglehetősen leplezetlenül, Van de Veldenek nyomdokait követi.

Ezzel beszámoltunk volna a magyar csoport interieujeiről. Ezeken kívül még több bútordarab, főleg szekrények, a csoport különböző részében voltak elhelyezve. Itt említést érdemelnek Polgár Alajos, Bak Lajos (Kolozsvár), Biró Lajos, Bolkai Pál, Czimbalmos Ferencz (Kézdi-Vásárhely), Hevesi Lajos, Horváth András, Kántor Tamás, Keszli Ferencz (Zala-Egerszeg), Lukácsovics János, Reisz és Porjesz (Békés-Csaba), Varga József, Walnicsek Béla és Zimonyi Györgynek munkái, a melyek túlnyomó részben Faragó Ödön tanár tervei után készültek. Egyes darabokat Hirschler Mór és Wiegand Ede s az illető kiállítók tervezték.

A kiállítás katalógusa a bútorok közé sorozta azt a már előbb említett díszes ékszerkazettát, a melyet Scholtz Róbert udv. szobafestőnek megrendelésére és Nádler Róbert tanárnak tervei után Thurnherr János asztalos és Mlinek Adolf ötvös készítettek. Rendkívül díszes, — majdnem túlgazdagnak mondható — érdekes munka ez, a melyen a megrendelőnek intencziója szerint több sajátos technika kifejezésre jut. Így az inkrusztáczió, a szögekkel való kiverés, és a festett zománcz. Bizonyos keleties túltengését a díszítésnek látjuk ezen a munkán, úgy, hogy hosszas, beható szemléletre van szükség, míg a néző a részletek változatos ornamentumain elígazodhatik.

Garabonczias diák, kandalló óra. Tervezte és mintázta TELCS EDE.

Az interieurökben s a bútor mellett nyert elhelyezést a Horti Pál tanár által tervezett s Fantusz Jakab mintázatai nyomán készült számos tükörkeret, részben festett, részben aranyozott díszítésükkel, a melyek növényi motívumai, bár általában naturalisztikusak voltak, de mégis helyesen alkalmazkodtak a fa sajátosságához.

A bútoripar mellett főleg az agyagipar készítményei keltették az érdeklődést. És méltán, mert az agyagipar mindenfelé gyökeresen átalakult s ennek szolgálatába tömegesen szegődtek a művészi erők.

Míg még néhány évvel ezelőtt átalában túlsúlyban volt a mázfeletti festés, s az edény csupán alapul, illetve háttérül szolgált a reá festendő képnek vagy díszítménynek, ma már átalában magát az edény anyagát tartják szem előtt első sorban. A soká mellőzött fazekasságot ismét becsülni kezdik s a mázak sajátos alkalmazása által létre jött folthatások kolorisztikus szépségeit méltányolni tudják.

A Gubbió-lüszternek újból való feltalálása pedig módot ad arra, hogy az oly hatásos fémreflexet is felhasználják a díszítésben, sőt egész edényeket fémlüszterrel borítsanak. A hírneves nagy gyárak, mint a kopenhágai, a sévres-i, a meissení, a nymphenburgi, stb. felhagytak a régi mustráiknak unos-úntalan való másolgatásával s új meg új formákkal s a technikai fogások tökéletesítésével lepik meg a közönséget. Az aczélkeménységű grès háttérbe szorítja a majolikát, s az alapba lágyan beolvadó mázalatti festéssel díszített porczellánok mellett a máz felett festett képek s díszítmények édeskéseknek s keményeknek tünnek. A hajdan kedvelt plasztikus díszítés is mindjobban alkalmazkodik a rendelkezésre álló anyaghoz, lehelletszerű lesz, konturai észrevétlenül beleolvadnak az alapba. Szóval egészséges, észszerű irányt vett az agyagipar mindenfelé s jól esik konstatálnunk, hogy Magyarország e téren is lépést tartott a külfölddel.

És ez főleg hazai iparművészetünk régi büszkeségének, a pécsi Zsolnay-gyárnak köszönhető, a melynek geniális alapítója s sok éven át lelke, Zsolnay Vilmos, fájdalom, már nem élhette meg, küzdelmes munkásságának újabb sikereit.

A Zsolnay-gyár impozáns kollekcziójában túlnyomóan az újabb keletű eozin-gyártmányait, a fémfényű lüszterrel bíró faiencejeit állította ki s a régibb úgynevezett ivoirfaínceiből csak néhány szemelvényt küldött. Ha össze-

Györgyi K.:

Magyarország iparművészeti kiállítása

Részletek a magyar iparművészeti csoportból.

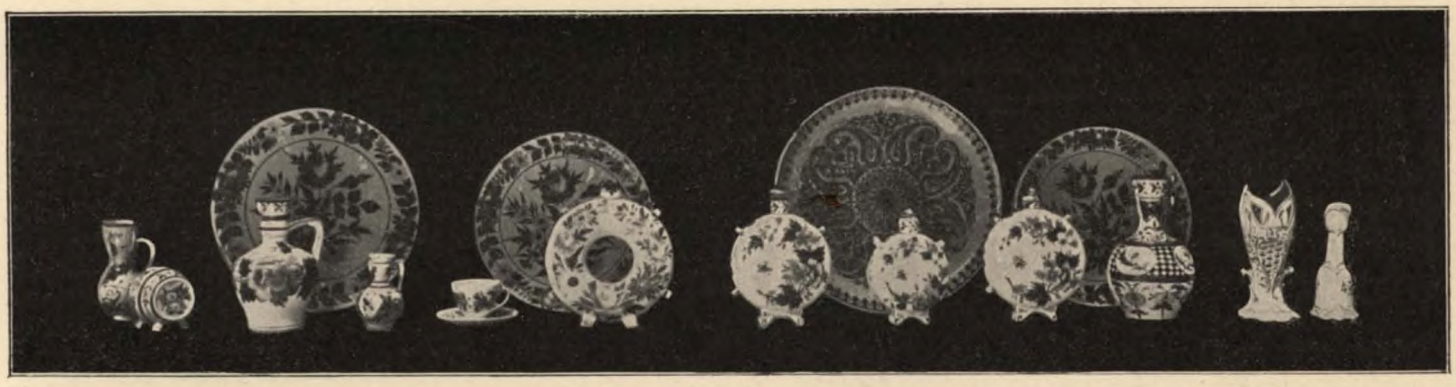

Parasztmajolikák, a kir. kereskedelmi múzeum kollektív csoportjából.

hasonlítjuk e jeles gyárunknak mostani munkáit a millenniumi kiállításon volt készítményeivel, szembeötlő nagy haladást kell konstatálnunk és pedig nemcsak a technikai téren, nemcsak új szín és fényhatásuknak elérésével, hanem főleg a munkák művészi színvonalának tekintetében.

Míg a régibb gyártmányok részben népies, részben közkeletű formáknak többé-kevésbbé sikerült variánsait mutatják, a melyeket az ismert mintagyűjteményekből vett japáni és indus, hol pedig aprólékos hazai hímzésmustrák többnyire egészen elborították, ma már az ötletesen és díszkréten alkalmazott plasztikus díszítéssel ellátott eredeti invenciójú formáknak hosszú sorát látjuk.

Az itt-ott alkalmazott ornamentális dísz az edényen pedig a festőművész kezevonását tünteti elénk és nem matríczaszerű, mint azelőtt. Legbecsesebbnek tartom a Zsolnay-edények között azokat, a melyeken a fémfényű lüszter csak mint dekoráczió szerepel, míg az edények jó része, a máz üvegszerű fényét adja vissza. Mert azt tapasztalom, hogy bizonyos határokon túl a fémfényű lüszter kivetkőzteti az anyagot a maga mivoltából, aranyozott bronznak tüntetvén fel az edényt.

A Zsolnay-edényekhez a külföldi munkák között legközelebb állnak a franczia Massier testvérek munkái, a melyek szintén kápráztató hatású fémfényű mázakkal bírnak.

Ezekkel a magyar gyártmányok nemcsak olcsóságuk, hanem művészibb formájuk miatt sikerrel fölvehetik a versenyt.

A díszedények csoportján kívül a gyár építészeti díszítményeinek nagy sorozatát küldte a kiállításra, a mely munkái közül főleg az úgynevezett pyrogranitból készült lemezek, szobrok, reliefek stb. a szakértőknek érdeklődését felkeltették e kiváló tartósságu munkák iránt.

Sajnos, hogy a porczellángyártás terén nem mutathatunk fel oly haladást, mint a majolikánál. A herendi gyár, ma csak a dicső multról reámaradt örökségből él. Jó részben csupán a régi mustrákat ismételgeti s ezzel a konzervatív ízlésűeket még valahogy kielégítheti. Újabb keletű pâte sur pâte porczellánjai elég tetszetős naturalisztikus díszítéssel vannak ellátva. Kívánatos volna, ha a gyár ezt az irányt jobban felkarolná. A kéthárom év előtt alapított Fischer Emil-féle angyalföldi porczellángyár munkái még csak kísérletszámba mennek. A máz feletti festéssel díszített, formájukra nézve bár elég tetszetős vázák és nippes-ek, bizony anakronizmusnak tünnek ma már a kopenhágai, stockholmi s sèvresi munkák mellett. Ha tehát a gyár művészi irányban kívánja fejleszteni működését, akkor szükséges, hogy épp a párisi kiállításnak e tanulságait nagyon megszívlelje.

Farkasházi Fischer Vilmos, kolozsvári porczellánfestő, az utolsó évtizedek kiállításairól ismert gobelin mustrás porczellánjait küldte be a kiállításra, a melyek ugyan egytől-egyig mind elkeltek, daczára annak, hogy bizony nem valami különös ízlésű munkák.

Színgazdag képet mutattak a kereskedelmi múzeum által az ország különböző vidékéről összegyűjtött parasztmajolikák és fazekasmunkák.

Parasztmajolikák, a kir. kereskedelmi múzeum kollektív csoportjából.

Itt különösen azokat tartom becseseknek, melyek az ősi típusokat lehetőleg megtartották s a díszítésben is ragaszkodtak a hagyományos, egészséges felfogású munkákhoz. Sajnos, hogy a készítők egy része egymáson túltenni iparkodik a formák s a díszítés bizarrságában, a mi által ellenkezésbe jönnek a rendelkezésre álló anyaggal s így helylyel-közzel szörnyalakokat hoznak létre. Amateurök érdeklődését nagyon lekötötte az a kis szekrény, a mely Horti Pál tanárnak mázas cserépedényeit magába foglalta. A sokoldalú művész megmutatta ezekkel a munkákkal, hogy mint fazekas is megállja a helyet, mert nemes mázaival gyönyörű színvegyületeket tud elérni s edényeinek formái is ötletesek.

Ide sorozandók még Telcs Edének és Damkó Józsefnek magyar néptípusokat ábrázoló, nagy művészi tudással könnyedén mintázott terracotta-szobrocskái. Telcs Ede ezekkel a munkákkal tanujelét adta kiváló megfigyelő és jellemző tehetségének. Ő mellőzi a fiatal szobrászainknál oly sokszor tapasztalható olcsó fogásokat, és csupán bensőségével, az ábrázolt alakok közvetlenségével akar hatni. — Kívánatos volna, ha ennek a jeles művészünknek minél több alkalma nyílnék, hogy a kisplasztikában, de főleg a magyar genre-ban tehetségét érvényesítse. Az üvegipar terén a Schreiber J. és unokaöcscsei zay-ugróczi gyára és Kossuch János állítottak ki nagyobb csoportot, formailag és kidolgozásban általában egyaránt jó munkákból.

Terracotta-szobrocskák TELCS EDÉ-től.

Az első magyar üveggyár-részvénytársaság egy tetszetős alakú teljes asztali csiszolt üvegkészletet állított ki, melyet a budai királyi palota számára rendeltek meg.

Még fölemlítendők a Giergl Henrik zománczfestéssel és aranyozással díszített üvegjei, részben magyaros, részben naturalisztikus virágdíszítéssel. A mióta az üvegfestészet visszatért a régi technikához és az édeskés, festett üvegképek helyett erőteljes konturok által határolt, stilizált alakokból s díszítményekből alakítják munkáikat, főleg azonban mióta Tiffany, az egymásba folyatott különböző színű opalizáló üvegeivel rendkívül hatásos anyagot szolgáltatott, azóta az üvegfestészet visszanyerte évszázadokon át elvesztett pozícióját a többi művészi iparág mellett s ma már oly fokra emelkedett mint azelőtt soha. Mindenfelől nagy gondot fordítanak ennek az iparágnak a fejlesztésére, s ezért örvendeni lehet, hogy a magyar munkák e szakmából is jól állották meg helyüket.

Roth Miksának „Párka" czímű köralakú üvegfestményén mesteri módon alkalmazza a Tiffany-üveget, a melynek a véletlen által létrejött folthatásait ügyesen használja fel alakjainak s díszítményeinek árnyalataiban. Roth üvegfestményei mellett még egy különlegességgel is szerepelt. Zsolnay-féle eozíndarabkákból mozaik-képeket állított össze, hasonlóan a velenczei Salviatinak üvegmozaikjaihoz, s az eozín sajátos fémfényű csillogása bizonyos rejtélyes hatást biztosít ezeknek a munkáknak. Egyes mozaik-munkáin a színes díszítmény plasztikusan emelkedett ki a sík mozaik-alapból, a mi által a színhatás még fokozódott. Waltherr Gída, ki újabban a Forgó és Társa-féle országos üvegfestészeti intézetet átvette, egész sorát a nagyobb mozaik-ablakoknak készítette, a melyek a magyar történelmi pavillont díszítették.

A Magyarországon oly dicső multtal bíró ötvösség nem terjedelmes, de jól megválogatott kollekczióval szerepelt a kiállításon. Legszembeötlőbb munkája a csoportnak a Császka érsek által megrendelt életnagyságú Szent István-herma volt, a mely a millenniumi kiállításról ismeretes. Gazdag díszítéssel ellátott alapzata s a gondosan és értelmesen domborított fej és korona, maradandó becsű munkák, melyek Bachruch Károly műhelyének dicséretére válnak.

Nagyobb csoporttal szerepel a báró Geramb által alapított „Szandrik" nevű ezüstárú-gyár (Alsó-Hámor), mely túlnyomóan modern ízlésű ezüst-edényei, tükörkeretei, dohányzó-készletei, virágtartóival eddig ismert többé-kevésbbé sablonos munkáihoz képest e csoportjával haladást mutat. — Szintúgy Rubin A. fia czég, a mely a csoport elnökségétől kiváló művészektől eredő tervrajzokat kapott kivitelre. Így az ő felsége tulajdonában levő s Rintel Géza által tervezett ezüst írókészletet a székesfővárosi polgármesteri szobában levő dohányzókészletnek mintáit Beck Ö. Fülöptől, Loránfi tanártól két bájos magyar genregruppnak modelljeit stb.

Általában nagy tetszésben részesültek a régi erdélyi zománcz-munkák módjára díszített ötvösművek és ékszerek, a melyekből Roger Adolf, Vísinger Mór és Link F. István szintén elég tekintélyes csoportot állítottak egybe.

Jó részük vevőre talált, a mi főleg annak köszönhető, hogy eléggé olcsók voltak, míg a modern formájú zománczos ékszerek aránylag magas áruk miatt kevésbbé voltak kelendők. A nevezetteken kívül ékszerekkel képviselve volt Kriegler Dávid ékszergyáros, drágaköves munkáival, a melyeknél a foglalat úgyszólván láthatatlan, és a fiumei Gigante A. czég zománczos szerecsenfejekből összeállított, úgynevezett *Moretti*-ékszereivel. Ha csak az Esplande des Invalides jobboldali épületében levő ötvös- és ékszermunkákkal kellene összehasonlítani a magyar csoport munkáit, akkor az összehasonlítás elég kedvező volna a magyar kiállítókra nézve; de ha szemügyre veszszük, hogy míly magas színvonalat értek el a franczíák az ötvösség, főleg azonban az ékszerkészítés terén, akkor látni fogjuk, hogy nekünk a művészi iparnak ez ágaiban több művészi erőt s több találékonyságot kell belevinni, hogy a mai kornak követelményeit kielégítsük.

Eozin-mozaik. Tervezte és készítette RÓTH MIKSA.

Az ékszerészet a geniális Lalique fellépésével a régitől eltérő új stílust kapott. Ő nem halmozza egymásra a drágaköveket, hanem első sorban a művészileg és szellemesen megkomponált formára s az egész műnek finom színhatására törekszik. Egy minden ízében modern ékszerésznek ma már meg kell tanulnia, hogy miként lehet a különböző anyagokat harmonikus egészszé egyesíteni. Ilyen ékszerek mellett szinte kérkedőknek tünnek a csupán drágakövekből összeállított ékszerek, melyeknél a drágakövek nagysága s fényhatása, szóval azoknak pénzértéke dönt, nem pedig az ékszernek művészi koncepciója.

Az ékszerekhez hasonló változás van a kisplasztikai dísztárgyak előállításában.

Bár a művészi bronzöntés értéke s artisztikus hatása minden körülmény között minden időre biztosítva van, ma ez egymaga nem elégíti ki mindig a kívánalmakat. Újabban ugyanis a különböző anyagoknak, mint márvány, elefántcsont, fa, teknősbéka, gyöngyház, drágakövek stb. egy és ugyanazon a tárgyon való kombinált alkalmazása által oly tetszetős hatást érnek el a franczia szobrászok, hogy az ilyképen készült kisplasztikai tárgyakat mindenfelől keresik és készítik. Így tehát helyén való lesz, ha e téren is igyekezünk lépést tartani a külfölddel.

A mit a magyar csoport a bronzöntés terén bemutatott, általában kielégítőnek mondható, bár be kell vallanunk, hogy a magyar munkák a franczia bronzokkal még nem állják ki az összehasonlítást. A legkiválóbb tárgy a budapesti Beschorner-féle öntödének a királyi palota számára megrendelt Senyei-féle *Harczkészség*-szobor volt.

A kisebb szobrok között a legsikerültebbnek tartom ifj. Vastagh Györgynek a *Csikós* cz., mintegy 30 centiméter magas szobrát, Telcs Ede *Garabonczíás díák*-ját, a melyek, mint már említettem, a székesfőváros polgármesteri szobáit díszítették, továbbá Senyei Károly *Kurucz*-át. Megemlítendők még Führer Ríkhárd *Elektromos-*

Csikós. IFJ. VASTAGH GYÖRGY-tól.

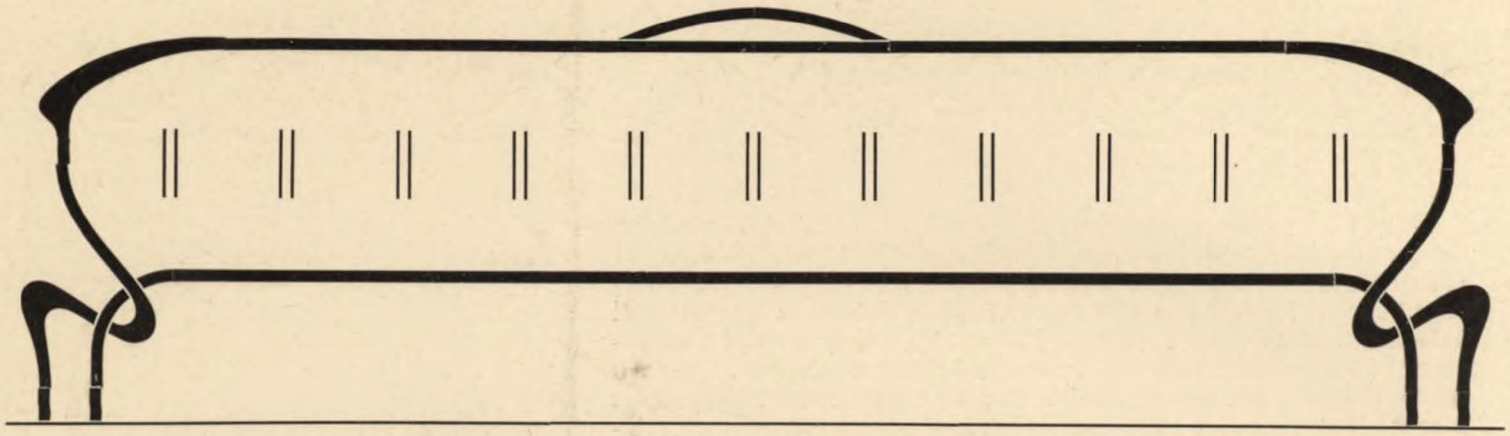

Irókészlet ezüstből. — Tervezte s mintázta RINTEL GÉZA. Készítette RUBIN A. és FIA.

sága, Popper Sigfried *Évá*-ja, Holló Barnabás magyar paraszt genrejei, stb.

E csoportban látjuk jeles érmészünknek, Beck Ö. Fülöpnek eredeti formájú bronz-edényeit, a melyeknek kizárólagos, bár eléggé változatosan alkalmazott díszét a Leontodon Taraxacum képezi.

Munkáinak tekintélyes sorozatával volt képviselve az országos iparművészeti múzeum galvanoplasztikai intézete, a mely a régi magyar ötvösség műkincseit mutatta be teljesen hű reprodukcióiban.

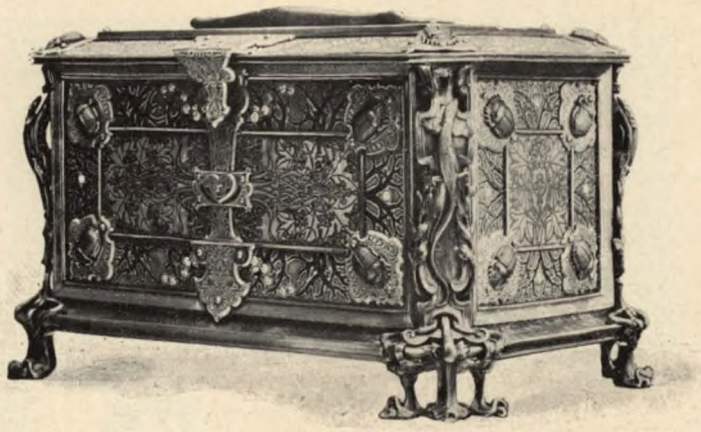

Ékszerszekrényke. Tervezte, mintázta, a zománcz- s tula-munkát készítette HORTI PÁL.

Végül e helyen emelem ki Hortí tanárnak zománczos bronzmunkáit, nevezetesen a polgármesteri szobának már említett nagy kandallóját és egy rendkívül díszes ékszerkazettát, a melyeken egy általa feltalált új zománczolási eljárást mutatott be. Különlegessége a Hortí-féle zománczznak az, hogy azzal nagy (60—80 centiméteres) lemezeket egy darabban, ellenzománczznak alkalmazása nélkül is tud előállítani. Sajátossága továbbá, hogy a zománczsejteket nem a cloisonné módjára az alapra forrasztott fémszálakkal, sem vésés, sem préselés által hozza létre, hanem maratás által. — A díszítmény alapjául szolgáló rajzot ugyanis fotografikus úton viszi át a rézlemezre, míre a konturvonalak közötti részeket, a melyek a zománcz befogadására szolgálnak, vaschloriddal mélyíti.

Sajnos, hogy a vasművességhez tartozó munkák nem mutatkozhattak be egységes csoportban, hanem részben a XI-ik (bányászat, kohászati), részben pedig a XV-ik (iparművészeti) csoportban osztották be azokat, s így a magyar vasmunkákat, a melyekből impozáns csoport került volna ki, szintén két helyen kellett keresnünk.

Bár kétségtelen, hogy a művészi kovácsolt vasmunkák javát a németek küldték a kiállításra, a kiknek az ipar ezen terén évszázados multjok van, s annak fejlesztésén úgyszólván szakadatlanul munkálkodtak, — de el nem tagadható tény az is, hogy a németeknek e téren való készültségét egy nemzet sem közelítette meg annyira, mint a magyar.

Első helyen a magyarországi munkák között Jungfer Gyula kiváló vasművesünk áll. A budai királyi várlak számára készült nyolcz és fél méter magas kapujával osztatlan elismerését vívta ki a szakértőknek. Nagy tudásról tanuskodnak kisebb méretű munkái is; így az ezredéves kiállításról ismert virágcsokra, girandoljai, az országház számára aluminiumbronzból készült hatalmas kandeláberjei, egy mesterileg kovácsolt barok szemöldökrács, stb.

Méltó vetélytársa a pozsonyi Marton és fia, a ki a köpcsényi Batthyány-kastély számára készült nagy rácsos kapuját állította ki. Jeles munkákkal szerepelnek még Páder Nándor, Forreider és Schiller, Sátori Pál és Pick Ede.

Domborított rézlemezből készült impozáns munkát állított ki Stein Ármin és Ferencz, a ki ifj. Vastagh Györgynek „Csíkós" szobrával szerepelt; továbbá — kisebb méretű munkákkal — Jancsurák Gusztáv rézműves.

A hazai szőnyeggyártás a millenniumi kiállításon alig mutatott még fel örvendetes jelenséget. Láttunk ugyan akkor is már jó anyaggal, technikailag kifogástalanul elkészített szőnyegeket, de ezek majdnem kivétel nélkül külföldi minták nyomán készültek, s sajnos, hogy szőnyeggyáraink még a minták megválogatásában sem jártak el gonddal és értelemmel. — Szövött szőnyegeink pedig csupán a népies geometriai mustrákat reprodukálták és színezésük általában igen nyers volt. Annyival inkább örvendeni való, hogy a párisi kiállításra került, meglehetősen nagy kollekciójú szőnyegeink — egy-kettőnek kivételével — eredeti és valóban művészi rajzot tüntetnek fel.

Csomózott szőnyegek számára épp úgy, mint a szövött szőnyegek részére, egész sora a jeles művészeknek a szebbnél-szebb mintákat szolgáltatták, s a mi örvendetes, mindannyi tudott bizonyos

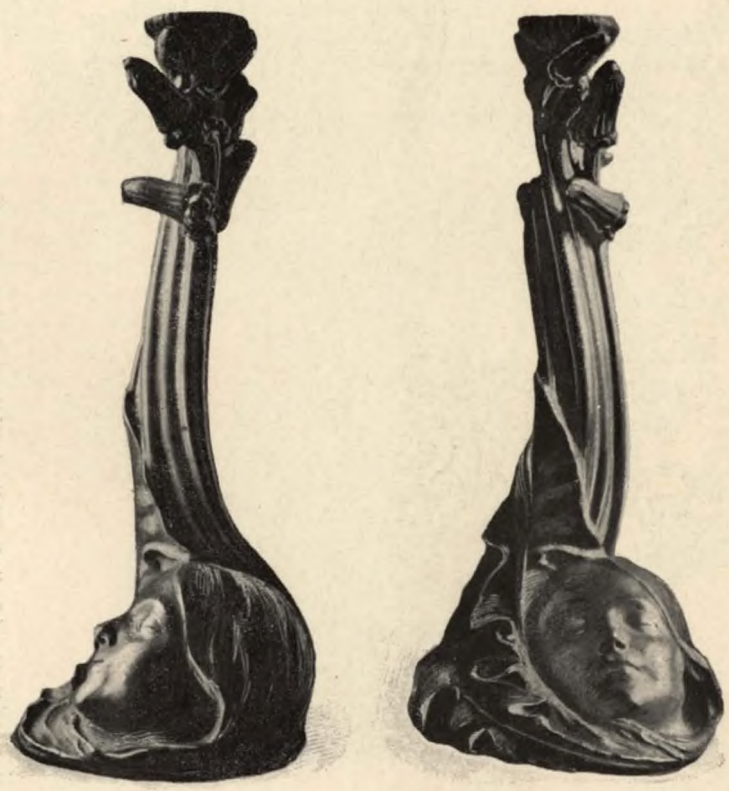

Gyertyatartók bronzból, BECK Ö. FÜLÖP-től.

magyarságot kifejezni munkájában. Nevezetesen a nagybecskereki szőnyeggyár részvénytársaság által kiállított szőnyegek számára Háry Gyula, Horti Pál, Nádler Róbert készítettek szép mintarajzokat; a pozsonyi szövőiskola részére pedig Kriesch Aladár, Faragó Ödön és Fork Ernő. A szövött falí szőnyegek és függönyök mintái Horti Páltól, Nagy Sándortól és Vaszary Jánostól erednek. Utóbbi munkáknak javarésze házi-iparszerűen készült Német-Eleméren, Kovalszky Sarolta úrnő vezetése mellett.

Ide sorozandó még az a színgazdag két csomózott selyem-szőnyeg, a melyet Fadrusz Jánosné és Kabay Dánielné készítettek; továbbá Ríppl Rónai festőművésznek bizarr és erőltetett kezdetleges rajzú falí kárpitja és ellenzői.

A modern irány a bőr-díszművességben is érezteti hatását. Tudvalevően néhány évvel ezelőtt csupán a bőrdomborítást, illetve vésést gyakorolták mindenfelé, s e téren a német minták szolgáltak irányadóul. Noha a bőrnek domborítással való díszítése még ma is járja, mégis sokkal artisztikusabban végzik azt, mint ezelőtt. A díszítmények többnyire lehelet-szerűek, a művészek kerülik az erős dudorodásokat, szóval lágy hatásokra törekednek

Szemöldökrács részlete.
Készítette JUNGFER Gy.

Dr. Batthyány László gróf köpcsényi kastélyának rácsos kapujához való szemöldök rács.
Tervezték s készítették MARTON L. ÉS FIA.

s az előbbi élesen megrajzolt konturok helyett az ornamentum beleolvad az alap síkjába. De csupán a domborított díszítmények nem elégítenek ki többé és ezért a művészek új technikákat eszelnek ki. Így az iparművészet több ágában jeleskedő Faragó Ödön tanár hártyaszerű vékony bőrből kimetszett díszítményeknek bőrre való applikálása által oly hatásokat ér el, a melyek teljesen pótolják az annyira költséges és nehezen előállítható bőrmozaikot. Tull Viktor és Burg Ármin készítették utasításai szerint az efajta munkákat és szép sikereket értek el, mert általában tetszettek és a közönség szívesen vásárolta azokat. Eredetiek Fischhof Jenő-

nek bőrmunkái, melyeket Nagy Sándor ötletes, tőrölmetszett magyaros rajzaival ékít. A rajzok csak konturosak, árnyalatnélküliek, s csupán gyönge, átlátszó színréteg födi az egyes részeket.

Érdekesek és kizárólagosan modernek voltak Gottermayer Nándor jeles könyvkötő-mesterünknek bőrből és festett pergamentből készült fényképkeretei, albumai és bőrmozaikos jegyzőkönyvei, melyek csak kis részét képezték a kiállításra küldött munkáinak. A nagyobb rész, a díszkötésű könyvek, az I. csoportban voltak.

Szőtt falí szőnyeg. Tervezte HORTI PÁL. Készítette a torontáli szőnyeggyár r.-t.

Végére jutván ismertetésemnek, a teljesség kedvéért a magyar orsztálynak még két csoportjáról kell megemlékeznem. Az egyik a centennális csoport, a másik a horvát szoba.

A centennális csoport a letűnt század néhány fölötte becses alkotását foglalta magába. Bútor alig volt; a negyvenes és ötvenes évekből reánk maradt Steindl-féle bútorból, a mely nemes, egyszerű formájáért, a maga nemében páratlanul gondos kidolgozásáért, tartósságáért és czélszerű voltáért még ma is mintaszerűnek vehető, — sajnos — nem került a kiállításra egyetlen egy darab sem. Ennek oka abban keresendő, hogy a tulajdonosok a bútorokat még ma is jobbára használják s így nem nélkülözhették azokat. Bútor számba vehető centennális kiállításnak marketeriával gazdagon díszített álló-órája, melyet Várdai Szilárd tanárnak atyja készített.

Agyagipari tárgyakban, ötvös- és ékszermunkákban a kis csoport már sokkal gazdagabb volt. A Zsolnai-gyár, az alapításának első éveiben készült, részben még kezdetleges munkákból állított ki egy sorozatot, mellette mostani munkái a gyárnak nagy előhaladását mutatják; a régi herendi gyárnak, a «vieux Saxe» porczellánok modorában készült edényein bámuljuk a gondos, finom kidolgozást s a hű utánzást. A mult századbeli magyar zománczmunkáknak és ötvösműveknek néhány jellegzetes példányát Ráth György, Roger Adolf, Link István, Ratzersdorfer Gyula, Wisinger Mór, a nagyváradi káptalan és a bíharmegyei régészeti múzeum állított ki; kézi aranyozású könyvkötéseket pedig a Nemzeti Múzeum könyvtára engedett át a centennális csoportnak.

A horvát iparművészet egy egységes intérieur keretében mutatkozott be. A szobának egyik felét a zágrábi iparművészeti iskola kiállítása foglalta el, a másik felében pedig a horvát művészi iparosoknak kollektív csoportja volt. Az intérieurt magát, nevezetesen a mennyezetet, a lambeirákat, a két csoportot elválasztó fakorlátokat Bollé Herrmann, a zágrábi iparművészeti iskolának igazgatója tervezte, a kinek felügyelete alatt készítették a kivitelre került terveket is. Eltekintve túlságos tömöttségétől, a kis csoport elég kedvező benyomást tett. Minden tárgyán a tervezőknek az a dicsérendő törekvése nyilvánul, hogy a horvát, illetve délszláv díszítményi motívumokat a modern iparművészet szellemében alkalmazzák munkájukon.

Ezzel hűségesen beszámolni törekedtem a magyar ipar művészeti csoport anyagáról. A felsoroltakból kitűnik, hogy Magyarország iparművészete elég méltóan volt képviselve a kiállításon, úgy hogy szereplésével tényleg ki is vívta magának az idegen nemzetek becsülését.

Ha volt még kívetni való egyik-másik tárgyon és művészeink bizonyos munkáin nyoma látszott a kísérletezésnek és kiforratlanságnak és egyes iparágaknál a technikai tökéletesbítés kívánatosnak mutatkozik: minden elfogulatlannak el kellett ismernie, hogy az iparművészet fejlődésének két lényeges tényezője Magyarországon megvan, t. i. birunk eredeti egyéniséggel bíró talentumos tervezőkkel és értelmes, képzett iparosokkal.

Az általános elismerés, a melyben iparművészetünk részesült, mutatja, hogy annak fejlesztése érdekében eddig követett irány helyes volt. Az elért siker pedig buzdítson bennünket, hogy jövőben az eddiginél még fokozottabb energiával munkálkodjunk a magyar iparművészet fölvirágoztatásán.

Györgyi Kálmán.

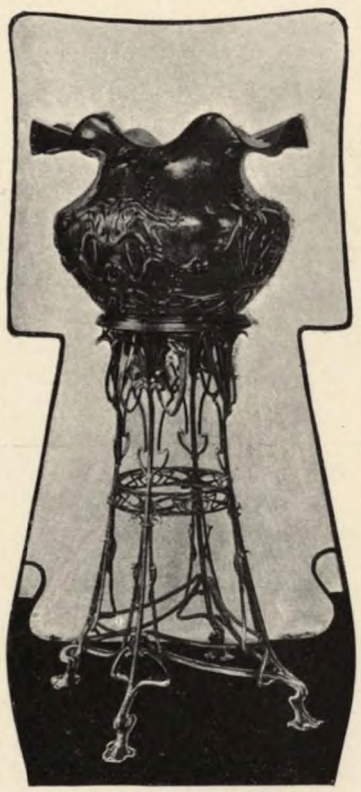

Pálma-tartó. Tervezte HORTI PÁL, a rézvázát domborította JANCSURÁK G., az aluminium-bronz állványt kov. FORREIDER és SCHILLER.

Ezüst házi oltárka, áttetsző zománczos kövekkel a XIV-ik századból.

AZ 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon eredetileg nem volt tervbe véve a hazai műkincsekből és emlékekből alkotandó oly csoport bemutatása, mely Magyarország ezredéves történetéből tanulságos képet legyen hivatva a nagy világ elé tárni.

A nagyobbszabású történelmi kiállítás eszméjét tulajdonképen meg sem engedte a párisi kiállítás programmja, mely a retrospektiv anyagból csupán a XIX. század alkotásainak biztositott helyet.

Csakhamar azonban reá jöttek az intéző körök, hogy hazánk részvétele nem a modern csoportokban, hanem történeti műkincseinek bemutatásában fogja megtalálhatni sikerének súlypontját, annál is inkább, mert 1896-ban az ezredéves országos kiállításon történeti főcsoportunk fényesen megállotta helyét.

Most is füleinkben csengenek a történeti jury alelnökének, *Gaston Le Breton*-nak, a franczia akadémia tagjának következő szavai: „Uraim, magyarok, jöjjenek 1900-ban Párisba, hozzák el oda ezt a csodás történelmi kiállitást és mi francziák tanulni fogunk Önöktől s biztositjuk, hogy Önöké lesz a legelső kitüntetés!“

Szót fogadtunk a lelkes felhivásnak és elmentünk Párisba válogatott történeti emlékeinkkel, még pedig annál szivesebben, mert 1896-ban azt reméllettük, hogy milleniumi ünneplésünkre ellátogat hozzánk a művelt világ, tudomást szerezni rólunk, iparunk-, kereskedelmünk- és kulturánkról. A jelen mellé oda állitottuk ezredéves multunk viszontagságainak képét, több mint 15.000 emlékkel világitva meg történetünk fényes és gyászos századait, elbeszélve az Európa, kivált a művelt nyugat érdekében vivott harczainkat, a mongollal és törökkel, a mikor e maroknyi nép tartóztatta fel az izlámnak győzelmes fegyvereit s vetette magát paizsként az ozmán népáradat elé.

Reményeinkben csalatkoztunk; a külföld érdeklődése sokkal jelentéktelenebbül nyilatkozott meg, a mint méltán várhattuk volna. A világ nem zarándokolt el hozzánk: nekünk kellett oda állani a világ elé, Párís nemzetközi kiállitásán válogatott történeti műkincseinkkel s ma emelt fővel számolhatunk be az eredményről, hogy a történelmi kiállitás — daczára összevont arányainak — nemcsak megmentette nemzetünk becsületét, hanem méltó feltünést keltett és dicsőséget hozott az ezredéves Magyarországra.

A Szajna bal partján, a *Quai d'Orsay*-n, a nemzetek utczájában (*Rue des nations*) Magyarországnak is jutott hely, hogy végre *önállón* jelenhessék meg a többi népek között. Azon palota, mely tulajdonképen reprezentáczióra épült, a róla lengő trikolorral és „*Hongrie*“ feliratával felénk irányitotta a kiállitást látogató millióknak a figyelmét, felébresztette érdeklődését és ha végig nézte a termekben bemutatott műkincseket és emlékeket, biztositotta számunkra az elismerés mellett azt, a mire első sorban törekedtünk, hogy tudomást szerezhetett nemzeti multunkról s ezeréves fennállásunkról.

Már maga az épület alkotásánál fogva kivált a chablonos keretekben mozgó épitmények közül. A történeti kiállitás pavillonjának, hogy czéljának mindenben megfelelő legyen, történeti formákkal kellett birnia.

Bálint Zoltán és *Jámbor Lajos* épitészek, *Alpár Ignácz* millenniumi történeti csarnokainak nemcsak szellemében, de részben az általa felhasznált motivumok meghagyásával tervezték és épitették meg az aránylag szűk térre szoritott emeletes palotát.

A Quai d'Orsay-ról tekintve, a *jaáki* apátsági templom román stylű fényes portalejának utánzata képezte az épitmény uralkodó motívumát: a Szajna partján pedig a *vajdahunyadi* vár palotájának erkélysora adta meg csúcsíves stylű charakterét. Ehez csatlakozott jobbról a kecses *szepes-csütörtökhelyi* kápolna szentélye, a támpillérek közé foglalt karcsú magas ablakaival, míg a *körmöczbányai* vártemplom hatalmas 40 méter magas tornya, a csúcsíves oldal elé épitve, alul átjáró gyanánt szolgáló íveivel, fedeles galeriájával és toronyfiaktól környezett zöld patinás sisakjával már messziről kiemelte az egész épületcsoportot.

A körmöczbányai torony mellett balról a *kassai* Szt. Mihály-kápolna képezte az oldalhomlokzatot, melynek csúcsíves épitészeti megoldása középkori architekturánk egyik speczialitása.

A román és csúcsíves styl ezen domináló épület-részletén kivül, nem hiányzott a hazai renaissance és barok ízlésű épitkezés bemutatása sem, hogy így a hazai épitészeti stylek mindegyikéből, a fejlődés jellemzőn képviselve legyen.

Balról a *felső-magyarországi* sajátos renaissance-t a *lőcsei* városház nyitott árkádjai, az *eperjesi* „Rákóczy-ház" lengyel ízű tető-párkányai és a *bártfai* városház ablakaival tervezett épület-szárny mutatta be.

A magyar pavillon, a Szajna felől.

A magyar pavillon bal szárnya.

Jobbról a csütörtökhelyi kápolna mellett a *budapesti* gör. kel. szerb egyház tornya, ennek szomszédságában pedig az *eperjesi* „Klobusiczky-ház" barok stylben alkották az épület-csoport oldalszárnyát.

A tervező művészek feladata nem volt könnyű. A körülmények szerint aránylag szűknek mondható területen, egyetlen épület-csoporton tüntetni föl hazai architekturánk egész történetét s a különböző korszakok styljeit egymás mellé illeszteni a nélkül, hogy az alkalmazott részletek egymásra való hatása a különböző styleknek rovására ne essék.

A palota belsejének építészeti kiképzése és díszítése az épület külsejének, valamint a termekben és csarnokokban kiállított tárgyak jellegének, az egyes stylek korszakai szerint megfelelőn alkottatott meg.

A jaáki apátsági templom kapuján belépve egy díszes román ízlésű előcsarnokba jutottunk, mely a keresztfolyosóval övezett udvart foglalta magában.

Itt nyertek elhelyezést a hazai érdekesebb síremlékek (Zápolya János özvegye, Izabella királynő, Apaffy György stb.), gipszmásolatai, melyeket a magyar nemzeti múzeum engedett át a kiállításra.

Az *első* teremben, melynek plafond-ja a *pécsi* székesegyház mellékhajóinak mintájára fából volt alkotva és polychrom ékítve, a honfoglalás korabeli (IX. századi) *törteli* lovassíron kívül a magyar kardok, fegyverek, harczi fokosok, lándzsák, nyílcsúcsok, kengyelek, sarkantyúk válogatott typusait lehetett tanulmányozni a honfoglalást megelőző hún-sarmata kortól (V—IX. század) kezdve a XVIII. századig.

Ugyanitt nyert a látogató áttekintést a magyar történetből az érmek nyomán sz. Istvántól kezdve a legújabb időkig. A falakon a műemlékek orsz. bizottsága legnevezetesebb épületeink (a pécsi dóm, a jaáki templom, a kassai székesegyház, a budavári koronázó-templom, a selmeczbányai vár donjon-ja, az egri minaret, a geczelfalvi középkori falfestmények) sikerült felvételeit mutatta be aquarell másolatokban.

A *második* teremben, mely a *pozsonyi* városház főbejáratának anjou-kori boltozata szerint nyerte kiképzését, a főhelyet *sz. Simeon* zárai ereklyetartó ezüst sarcophagjának galvanoplastikai utánzata foglalta el, melyet tudvalevőleg Nagy Lajos királyunk neje, Erzsébet királyné parancsára és költségén 1380-ban milanói Ferencz készített. A nagyszabású ötvösmű domborművei között kiváló figyelmet keltettek a királyi család tagjait ábrázoló alakok, melyek costume-tani szempontból is érdekes adalékokul szolgálnak művelődésünk történetéhez.

Az egyházi tárgyak közül kiemeljük az *esztergomi* főszékesegyház kincstárának egyik legbecsesebb műtárgyát a byzanczi rekesz-zománczos remek ereklyetartó táblát (*lipsanotheca*), mely a XI. századi ötvösművészet egyik elsőrangú emléke; a *szendrői* plébánia-templom ékes aranyozott ezüst úrmutatóját, néhány kelyhet, zománczos keresztet stb. A profán emlékek közül figyelmet érdemelt a *váradi* székesegyház helyén mult században napfényre jött *sírleletből* a liliomos királyi korona és világalma, melyek valószínűleg Mária királyné halotti ékszerei közül valók.

A középkori hazai képfaragásnak becses példánya, a *lőcsei* róm. kath. plébánia-templom szent Györgyöt ábrázoló lovasszobra fából, gazdagon polychromozva, szintén ezen teremben volt elhelyezve. A falak mentén *Siefried* és *Olnodi Czudar László* pannonhalmi apátok sírköveinek gipszmásolatai, Szapolyai István nádor özvegyének Teschenі *Hedvig* herczegnőnek, valamint Máriássy Istvánné, Csaholyi Luczia és Szapolyai János György főispánoknak halotti czímerei, néhány érdekesen hímzett miseruha a Szepességből, a *sztrázsai*, *liptó-teplai* és *csetneki* bronz keresztelőmedenczék, a *lőcsei* plébánia-templom XV. századi gobelinje, középkori fegyverekből alkotott trofeák képezték a kiállított tárgyak méltó keretét.

Külön kell megemlékeznünk a nemzetünk történetére vonatkozó királyi oklevelek és czímeres adománylevelekről, melyekből válogatott sorozat volt bemutatva. Ott láttuk a Batthyány herczegek *körmendi* levéltárából II. Lajos utolsó levelét, melyet 1526-ban augusztus 24-én a mohácsi táborban írt, fegyverre szólítva a nemességet, továbbá — a mi a franciákat is közelről érdekelte — I. Ferencz franczia királynak Bathyány Ferencz dalmát, horvát-szlavon bánhoz intézett sorait, melyekben részvétét fejezi ki a mohácsi vész miatt és örömét Szapolyainak királylyá választása fölött.

A *harmadik* terem, mely kisebb méretekben a *vajdahunyadi* lovagterem mintájára épült, a hadtörténeti emlékek befogadására szolgált. A harczias századok, a törökverő dícső magyar fegyvertények tiszteletreméltó ereklyéiből meglepő gazdag sorozatot láthatott itt együtt a szemlélő.

A falakat különféle fegyverekből és hadizászlókból alkotott trofeák díszítették; a vértek, sisakok, pánczélok és sodronyöltönyök, íjak, buzogányok, harczi bárdok, fokosok, lándzsák, török kardok, puskák, pisztolyok, lőportartók stb. a 12 üvegszekrény és tárló belsejében és azok felett szabadon foglaltak helyet. A fegyverek között a remekmívű, elefántcsonttal kirakott, aranynyal

A magyar pavillon földszinti előcsarnoka, régi siremlékeink gipszmásolatával.

és ezüsttel dömöczkölt példányok iparművészeti szempontból is méltánylásra tarthattak igényt.

Külön említjük fel Kálmán püspök (1317—1375.) és I. Mátyás királyunk kardjait, továbbá Zrínyi Miklós sisakját és kardját, a felső-magyarországi múzeum XVII. századi aranyozott és ezüstözött pánczélingét és a cseresznyefából készült hadi tárogatót.

A kiállítók közül herczeg Eszterházy Miklós, herczeg Batthyány-Strattman Ödön, Teleki Samu gróf, Batthyány Iván gróf, Pálffy János gróf, az erdélyi múzeum-egylet, Bártfa, Brassó, Nagy-Szeben, Beszterczebánya városok említendők, valamint Apponyi Sándor gróf is, a ki nagybecsű metszetgyűjteményeiből érdekes csataképeket, ostromolt váraínkat ábrázoló rajzokat engedett át, melyekből a lovagteremben felhalmozott fegyverek használatát könnyű szerrel érthette meg a figyelmes látogató.

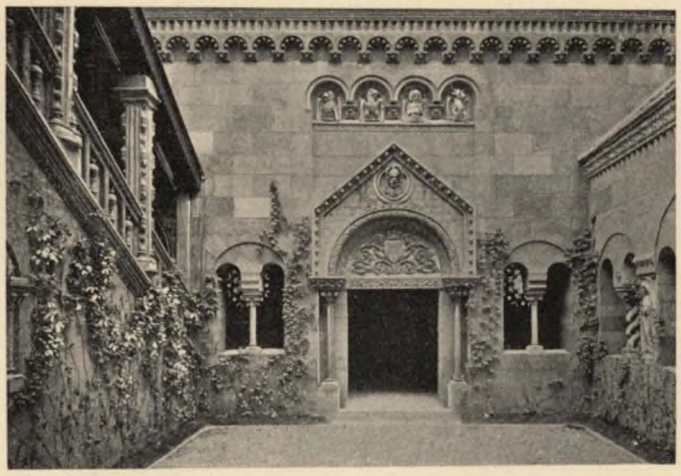

A pavillon udvara, a keresdi kastély lépcsőjével.

Külön kell megemlítenünk a XVI—XVIII. századi bronz ágyúmodelleket, melyek a fraknói várból és körmendi kastélyból kerültek kiállításunkba.

Mint az 1896-iki kiállításon, a vajdahunyadi lovagteremből a *csütörtökhelyi* csúcsíves kápolna belsejébe (*negyedik* terem) lehetett látni, melyet a magyar szenteket ábrázoló üvegfestett ablakokon át beszűrődő napsugarak a középkori szentélyek mystikus világításához hasonlón, derengő fénynyel töltöttek meg.

Azon ellentét, melyet a harczi zajra emlékeztető hadieszközök mellett, a vallási czélú liturgikus felszerelés fenséges nyugalma keltett a látogatókban, szinte jól esett. A martyánczi (Vasm.) templom motívumai szerint polychrom módon festett magas boltívek alatt, a *káposztafalvi* XV. századi szárnyas oltár foglalta el a szentély jó részét, melyet *Szmrecsányi Pál* szepesi püspök engedélyéből, egyházmegyéje fényes középkori egyházi kincseivel együtt Párisban is bemutathattunk.

Az oltár aranynyal mustrázott szekrényében Szüz Mária szobra mint az egek királynéja (*Regina Coeli*) áll balkarján a kisded Jézust, jobbjában jogart tartva, lábai alatt a félholddal. Tőle jobbra sz. Lőrincz vértanú szobra diákonus ruhában, kinszenvedése eszközével a rostélylyal; balra pedig sz. István diakonus, jobbjában a pálmával és baljában köveket tartva. Az oltár nyitott szárnyain sz. Lőrincz életéből négy jelenet, betett szárnyain meg (a középkorban nagyböjt idején a szárnyakat betették) Krisztus kinszenvedése történetéből nyolcz jelenet van festve. A képek jobb mester ecsetére vallanak s a középkorra vonatkozólag costume-tani szempontból érdekes adalékokat képeznek.

Az áttört mívű korona aranyozott fa részletei között, baldachinok alatt, sz. István és sz. László királyaink XV. századi szobrocskái mellett, sz. Mihály arkangyal rokokó szobra látható. Az oltár eredeti predellája nem lévén meg, helyébe a *lőcsei* plébánia-templom egyik érdekes, szintén XV. századi predelláját illesztettük, melyen a három király imádása ábrázoltatik művészi felfogással és kivitelben.

Az oltár felszereléseül az *új-lesznai* templom két aranyozott fa-gyertyatartóját, a *nagy-bobróczi* misekönyvpolczot használtuk fel és az oltár környezetéül a falakra néhány zászlót és az *ó-lesznai* hordozható rudas gyertyatartókat alkalmaztuk.

Ugyanott helyeztük el a *menhárdi* róm. kath. templom érdekes bronz keresztelő medenczéjét, melynek minuscula felirata megőrizte számunkra a készítési évszámon kívül a mester nevét is: „*Johannes de Villa Nova 1481*".

Az *ötödik* és *hatodik* teremben *Herman Ottó* mutatta be a magyar *halászat* és *pásztoréletre* vonatkozó gazdag gyűjtése válogatott darabjait, melyeken a formák és változatos díszítési módban megnyilatkozó őserő és jellemző ízlés ethnográfiai becsű anyagot szolgáltat hazánk már kiveszőben levő ezen ősfoglalkozásainak képéhez. Tíz csoportba osztva láttuk itt a halászat és pásztorélet legkülönbözőbb eszközeit, ezek közül két csoport csupa magyar, kettő felsőmagyarországi szláv és egy csoport a Királyhágón túli oláh pásztoréleti anyagot ölelte fel.

Legnevezetesebbek a somogyi, unghi és zalai pásztorok eszközei, melyeken a díszítésnek bizonyos művészi foka észlelhető.

A terem közepén nagyméretű halászó eszközökön és hálókon kívül az egy fatörzsből részben tűzzel vájt hatalmas halászcsónak (*monoxylon*) volt látható, mely Keszthely környékéről a Balatonról került a gyűjteménybe. Ez már egyike az utolsó daraboknak, mert a Balaton hasonló csónakjai már csak-

Az Anjou-terem. A lőcsei sz. György-szobor.

A vajda-hunyadi lovagterem, hadtörténeti emlékekkel megtöltve.

nem mind elpusztultak. Az ősfoglalkozásokhoz szükséges eszközök használatát a halászok, pásztorok, csikósok életét *Koszkol Jenő* festőművésznek tíz, a természet után készült képe magyarázta meg a látogatóknak, mely képek a falakat ékesítették.

Mondanunk sem kell, hogy az ősfoglalkozás eszközeivel megtöltött ezen termek kedvencz tanulmányi helye voltak első sorban nemcsak a franczia, de a különféle nemzetek ethnographusainak is, a kik jelentékeny tapasztalatokat gyűjthettek a kiállított gazdag anyagból.

A csütörtökhelyi kápolna belseje, a lovagteremből nézve.

A magyar pavillon emeletére az előcsarnokból a Bethlen grófok *keresdi* (Nagy-Küküllőmegye) kastélyának és a *bártfai* városház lépcsőházának mintájára épített lépcsőkön lehetett feljutni. Kedves kilátás nyílt innét a román kolostor udvarára, mely ünnepi fogadások alkalmával a buffet elhelyezésére szolgált.

Az első emeleti (sor szerint *hetedik*) helyiség a budapesti gör. kel. szerb-templom híven másolt toronycsarnokában volt berendezve s a miskolczi gör. kel. templom szerint festve. Eredetileg ezen aránylag szűk helyiség volt a gör. kel. egyházi kincsek számára kijelölve. Az anyag jelentékeny mennyisége és egyes műtárgyak előkelősége miatt azonban a szomszédos (*nyolczadik*) terem egyrészét is át kellett engedni azok felállítására, holott az utóbbi helyiség stucco-díszítése, mely a beszterczebányai „Turcsányi-ház"-ból kölcsönöztetett, nem volt összhangban a gör. kel. egyházi kincsek jellegével.

Ha meggondoljuk, hogy egész Franczia-országban nem létezik régi gör. kel. székesegyház vagy kolostor, egyuttal el is képzelhetjük, hogy minő feltűnést keltettek a karlóczai székesegyház és a *fruska-górai* (Szlavonia) szerb kolostorok fényes templomi szerelvényei.

Öt üvegszekrény — bátran mondhatjuk, hogy a rogyásig megtöltve — fogadta be a főpapi mitrák (koronák), saccosok, omophorok, miseruhák, epitrahílek válogatott példányai mellett az ötvösművek, artophoriumok, flabellumok, ripidák, keresztek, trikiriónok és dikiriónok (három- és kétágú liturgikus gyertyatartók), tömjénezők gazdag sorozatát. Külön kell kiemelnünk a főpapi ereklyetartó encolpiumokat, melyek zománczos ezüst keretelésben athoshegyi művészi faragványokat tartalmaznak, valamint a fényes vert ezüst domborműves táblákkal borított liturgikus könyveket és választékos formájú despotaöveket.

Az itt bemutatott emlékek egyrésze Ó-Szerbiából akkor került Magyarországba, a mikor 1690-ben a szerbek Csernojevics Arzén ipeki patriarcha vezetése alatt hozzánk beköltöztek; másik része azonban — az ötvösműveken levő feliratok tanusága szerint — Nagy-Becskereken és Pécsett magyar ötvösök által készültek.

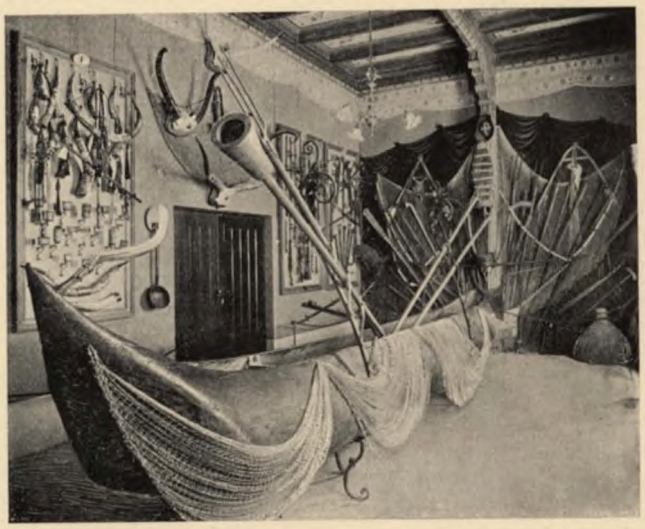

Halászati és pásztoréleti tárgyak terme.

Figyelmet érdemelnek még a ragusai ötvösművek is, melyeken épp úgy tanulmányozható a keleti és nyugoti ízlés vegyülete, mint Szerbiában a studeniczai kolostortemplom fehér márvány domborművein.

A legértékesebb tárgyakat a karlóczai székesegyház a krusedoli, ravaniczai, sisatovaczi, hopovói, besenovoi és jazaki kolostorok engedték át kincstáraikból.

Ugyancsak e nyolczadik terem négy üvegszekrényében helyeztük el a *zágrábi* dóm és az ottani nemzeti múzeum nagyértékű műtárgyait s így a sz. István koronája alá tartozó Horvát- és Szlavonországok történeti emlékei — saját óhajuk szerint — együttes csoportban és nem chronologiai rendben, a többi magyarországi tárgyak közé osztva voltak bemutatva.

A beszterczebányai Turcsányi-féle szoba.

A gör. kel. templomi szerelvények mellett a zágrábi főegyház roppant műtörténeti értéket képviselő kincsei nemcsak feltűnést, de valóban csodálkozást keltettek a magyar pavillon látogatóiban. Hátha még annak idején nem adogatták volna el a kincstár számos darabját potom árért magángyűjtőknek!

Terünk szűk volta nem engedi meg a részletezést. Néhány főbb műtárgyat azonban még sem lehet említés nélkül hagynunk. Ilyen Vuk Gyula zágrábi püspök XVI. századi infulája, mely csupa igaz gyöngyökből és drága kövekből van alkotva s a legfényesebb főpapi szerelvények közé tartozik. Értéke megközelíti a százezer koronát. A himzett mitrák között volt egy zöld selyemből, melyet 32 remekmívű zománczos aranyboglár ékít s mindeddig kiállításon e példány még soha sem szerepelt; továbbá egy gyönyörű áttört mívű zománczos aranyláncz igaz gyöngyökkel kirakva, hasonló a magyar nemzeti múzeum Izabella-féle lánczához. Ez sem volt eddig bemutatva; e sorok írója a zágrábi dóm kincstárában levő ú. n. „bethlehemi kisded"-múmiának nyakán ékességül alkalmazva találta s vette föl a Párisban kiállítandó műtárgyak közé. A dóm legrégibb emléke a X. században készült elefántcsont díptychon, bibliai jeleneteket ábrázoló domborművekkel, továbbá a régi limoges-i zománczozású ereklyetartó tábla, a bold. Szűz képével díszítve.

Azon kis házi oltárka pedig, mely aranyozott ezüstből, drágakövekkel, zománczczal és igaz gyöngyökkel

Mitra. XV. század. Krusedol.

Mitra. 1647. Krusedol.

gazdagon megrakva, három elefántcsont sárkányon áll s rajta két angyal által tartva a bold. Szűz zománczozott képén kívül 15 elefántcsont szobrocska, a kálvária jelenete domborműben és belsejében a sírba fektetett Krisztus elefántcsont alakja látható, úgy belértékre mint művészi becsre nézve a XVIII. század egyik kiváló alkotása.

A középkori kelyhek — köztük néhány zománczezal és filigrán-zománczczal ékítve — egész sorozatán kívül, két XVII. századi nagy oltárgyertyatartó kristályból, Thúz Osváth zágrábi püspök remek pásztorbotja és szenteltvíztartója, oltár- és ereklyetartó keresztek, a XV. századi ezüst úrmutató, néhány formalium, a grobniki egyház ereklyetartója (jelenleg a zágrábi múzeum tulajdona), Petretics püspök (1648—1667.) fényesen himzett ornatusa, középkori misekönyvek művészi miniature-ökkel ékítve, díszes kötésben, az „Ecce Homo-t és Mater Dolorosa"-t ábrázoló fehér márvány domborművek érdemelnek említést. Végül — a mi bennünket magyarokat különösen érdekel — ki volt állítva egy külön üvegszekrényben a zágrábi püspökség legnevezetesebb ereklyetartója, sz. István magyar király mellszobra, melyet a római szentegyház alkanczellárja, Barberini Ferencz bíboros 1635-

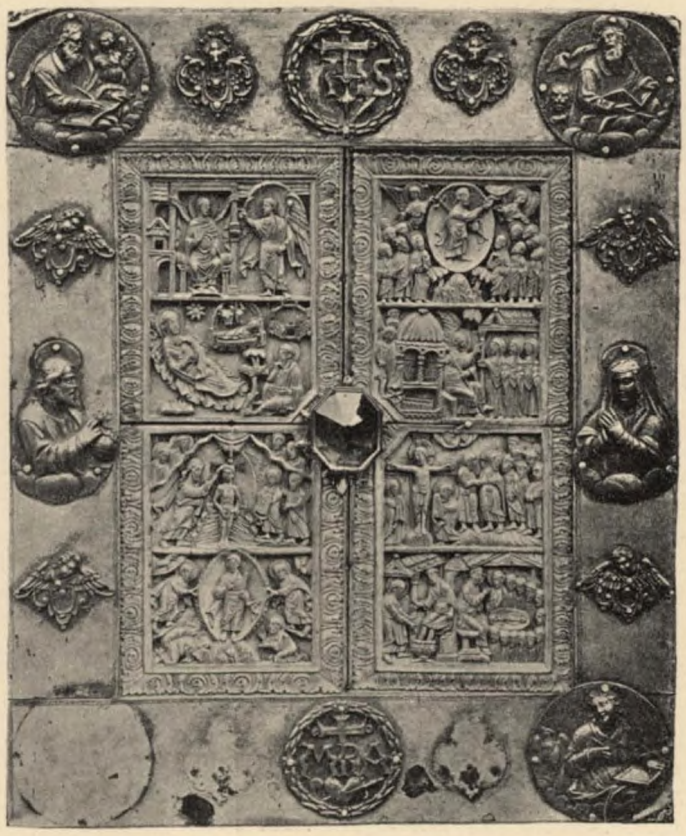

Elefántcsont diptychon. X. század. Zágrábi dóm kincstára.

ben saját költségén készíttetett és ajándékozott a zágrábi székesegyháznak. Maga a mellszobor igen ügyesen van mintázva, fél ékkövekkel díszítve, alsó része aranyozott bronzból, felső része ezüstből készült. Valószínűleg olasz munka.

A *kilenczedik* teremben, melynek boltozata a *fraknói* vár kincstárhelyiségének mintájára volt kifestve, az egyházi emlékeken kívül profánczélú ötvösművek és hímzések is voltak bemutatva.

Az egyházi tárgyak nagy része a *trencséni* hajdani jezsuíták kincstárából, melyet ma a kegyesrendiek gondoznak, került ki. Az ereklyetartók egész sorozata mellett oltárgyertyatartókat, dúsan hímzett miseruhákat lehe-

Az erdélyi terem.

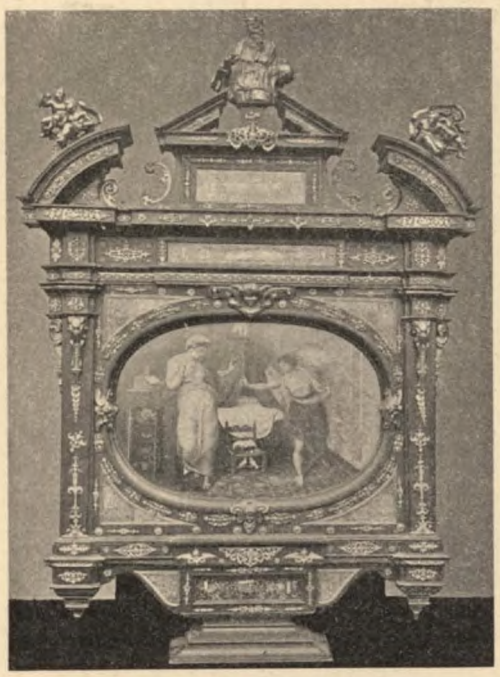

A kalocsai érsekség házi oltárkája.

Anastasius vádi püspök szentképe. Gyulafehérvár.

tett látni, köztük a *pannonhalmi* ornátust és az *egri* cisterciták magyar stylben hímzett casuláját, *Császka György érsek* korállkötésü misekönyvét, továbbá az általa kiállított ereklyetartó-oltárt, a *fraknói* szerviták válogatott egyházi szerelvényeit, Pázmány Péter bíboros miseruháját stb. Ugyanitt volt látható a pannonhalmi kincstár két remekmívű házoltárkája, mely gyönyörűn zománczozott arany szobrocskáival méltó feltünés tárgyát képezte. A ref. templomok hímzett úrasztal-abroszai, kendői közt figyelmet keltettek a magyar stylű mustrákkal ékesek, különösen a kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi hitközségek részben évszámmal datált hímzései.

Gr. Apponyi Sándor történeti becsű metszetei közül kiemeljük Magyarország színes térképét, melyet Apianus Péter 1528-ban Ingolstadtban készitett. Ez hazánk legrégibb és egyetlen példányban ismert térképe.

Még ezen teremben nyert elhelyezést a Magyarországban vert emlékérmek és az erdélyi fejedelmek érmeiből egybeállitott két sorozat. Mindkettőt a magyar nemzeti múzeum állitotta ki.

A *tizedik* tágas terem a benne kiállitott emlékektől *„erdélyi teremnek"* volt nevezhető. Architektonikus alakja a Bethlen grófok *keresdi* kastélyának egyik renaissance izlésű helyiségét utánozta, mely — a hagyomány szerint — a reformáczió ideje alatt, a hitújitóknak isteni tisztelet tartására szolgált.

A falakat erdély fejedelmeinek arczképein kívül, a kolozsvári ref. templom érdekes halotti czímerei és zászlók díszitették.

Az egyik nagy üvegszekrényben csupa templomi czélú ötvösművek voltak. A gyulafehérvári székesegyház zománczos ezüst keretű olajfestett képén, mely *Anastasius* vádi püspöké volt és középkori kelyhein kívül, kiváló figyelmet keltettek a nagy disznódi ág. hitv. ev. templom birtokában levő kath. liturgikus tárgyak, a remek áttetsző zománczczal (*émail translucide*) ékes gyönyörű ereklyetartó oltárkereszt, a valószínűleg ereklyetartóul szolgált mutató (*ostensorium*), melynek kristály edénykéje mellett imádkozó angyalok szobrai láthatók, továbbá a XV. századi filigránnal díszitett kehely.

Nemcsak a nagydisznódi, de más ág. h. ev. és ev. ref. templomok is állitottak ki a reformáczió előtti időből származó emlékeket. Igy pl. Segesvárról, Brassóból, Beszterczéről, Berethalomról, Mákóról, Bonczhidáról, Prázsmárról, Nagy-Szebenből, Kis-Selykről szép kelyhek, Alsó-Láposról egy XV. századi úrmutató, a Bruckenthal-féle múzeumból egy formalium stb. érdekes adalékot képeztek Erdély középkori egyházi készleteinek ismeretéhez.

Ereklye-mutató. XIV. század. Nagydisznód.

Zománczos ezüstkereszt. Nagydisznód. XIV. század.

Hann Sebestyén gyertyatartója. XVII. század.

Koráll-nyelű talpas csésze. Hann Sebestyén munkája.
Gr. Bánffy György tulajdona.

A másik nagy szekrényben a világi rendeltetésű fényes serlegek, pokálok, talpas, veritékes, czápás és hólyagos poharak, czímerekkel ékes vert ezüst tányérok, fedeles kancsók mellett a protestáns templomok úrvacsora-osztó poharai, paténái és fedeles ezüst korsói dús sorozatban voltak láthatók. Külön csoportot képeztek *Hann Sebestyén* XVII. századi erdélyi ötvös alkotásai, köztük a Franck Bálint szász comes és neje Glockner Margit által a nagyszebeni ág. h. ev. templomnak ajándékozott két remekmívű ezüst oltárgyertyatartó, a donatorok arczképeivel, czímerrel és 1691. évszámmal díszítve. Az ötvös bélyege S és H betűkből áll (Sebastianus Hann). Kancsói közül fölemlítendő a Székely László adományából a zalatnai ev. ref. egyház számára 1680-ban készült, melyen amourettek vannak kíverve; valamint a Barcsay Domokos birtokában levő, melyen Salamon király ítéletét ábrázoló dombormű van „Reschner Paulus Anno 1682" felírattal. Igen szép gr. Bánffy György koráll-nyelű talpas csészéje is, melyen Salamon király Sába királynővel ábrázoltatik szintén domborműben. Ez is Hann Sebestyén alkotása.

A két nagy szekrény között egy kisebb üvegszekrényben szebbnél-szebb zománczos ötvösművek voltak csoportosítva, az Erdélyben egykor virágzott zománcz-technikák bemutatása czéljából.

Itt állott a kolozsvári ev. ref. templom nagy értékű arany áldoztató pohara, melyen a gyönyörű zománczon kívül, mesteri reliefekben Krisztus kínszenvedéséből jelenetek láthatók. Hosszabb bibliai jelentésű felíratán kívül, fenekén Rákóczy György erdélyi fejedelem zománczos czímere és donátori felírata olvasható 1641. évszámmal. A mester, nevét szerényen elrejtve, a kehely szárába járó hatszögű cső oldalára véste: „Colosuarat . Brozer . Istvan . Czinalta . Anno . 1.6.4.0."

A kolozsvári ev. ref. egyház arany áldozó pohara. 1640.

A középkori filigrán-zománczos kelyhek közül a nagy-ekemezői és nagyszebeni ág. h. ev. templomok XV. századi — tehát még a reformáczió előtti időből származó s hajdan kath. istení tiszteletnél használt — kelyhei említhetők; a XVII. századi ú. n. „erdélyi zománczczal" ékesítettekből pedig az erzsébetvárosi örmények, a kolozsvári sz. ferencziek és a nagyszebeni ágost. hitv. evangélikusok kelyhein kívül, a brassói iskola koronája, melylyel a jó tanulókat ünnepélyesen feldíszítették, Lüdecke Ernő kövekkel kirakott ezüst agrafja, gr. Nemes János evőeszköze (kés és villa tokban) érdekes példányokul kínálkoztak ezen specziálitás tanulmányozására.

A falak mentén, az üvegtárlókban erdélyi (jobbára kolozsvári) XVII—XVIII. századi könyvkötések és táblák — köztük Rákóczy György fejedelem bibliája — továbbá zománczos hajtűk, nyakékességek, csatok, gombok, karpereczek, függők, gyűrűk, órák, evőeszközök, szebbnél-szebb női övek és mentekötők,

művészi módon hímzett oltárterítők, abroszok, vánkosbetétek és lepedőszélek egészítették ki dús sorozatban az erdélyi templomi szerelvények és profán háztartás kellékeinek csoportját. A régi bútordarabok közül megemlíthető gr. Teleki Mihály XVII. századi karosszéke, gr. Bethlen Miklós 1674-ben faragott széke, melyek nemcsak történeti vonatkozásaik miatt, de műipari alakjuknál fogva is megérdemelték a kiállítást.

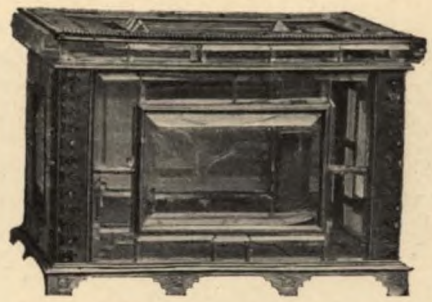

Pázmány Péter kristály-szekrénye. Esztergomi főegyház kincstára.

A *tizenegyedik* terem plafondja a *maksai* (Háromszék-megye) ev. ref. templom famennyezetének egy részét utánozta és motívumainak magyar zamatával, élénk színhangulatával keltett itt a messze idegenben is figyelmet.

Ezen terem falait erdélyi keleti szőnyegek díszítették, hat üvegszekrénye pedig a középkori codexek és magyar ősnyomtatványok sorozatait foglalta magában.

Az imaszőnyegeket a beszterczei ág. hitv. ev. templom állította ki, honnét az 1896-iki ezredéves történeti kiállításra hasonló műtárgyakat hiában kértünk. Általán meg kell itt jegyezni, hogy az erdélyi szászok Párisba szívesebben küldötték féltve őrzött tárgyaikat, mint Budapestre, éppen úgy, mint 1885-ben ötvösműveiket a nürnbergi kiállításra engedték át s alig adtak valamit az ugyanakkor itthon rendezett orsz. kiállítás fényének emelésére.

Nem tartozott az érdektelen tárgyak közé azon két nagy olajfestett kép sem, melyek egyikén egy magyar nemes fényes öltözetben halotti ágyán kiterítve ábrázoltatik, a másikon pedig Batthyány Aurora grófné († 1653.) látható hasonlóképen felravatalozva. Mindkét kép a XVIII. századi magyar főúri costume-ök megismeréséhez nagybecsű adalékokat szolgáltat.

Az erdélyi hímzések közül a kolozsvári ev. ref. templom egyik úrasztalterítőjén a felirat és Bethlen Ferencz grófné szül. Bánffy Zsuzsánna báróné czímere hirdette, hogy az a nagylelkű adományozó sajátkezű munkája 1794-ből; másik kettőn pedig vászonalapon sokszínű selyemmel és aranynyal XVII. századi stilizált lombozatok voltak mesteri módon hímezve.

Érdekességre nézve mindannyit messze túlszárnyalta Erdély fejedelem-asszonyának, Bethlen Gáborné szül. Brandenburgi Katalinnak aranynyal és ezüsttel gazdagon hímzett bársonyruhája, melyet az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum állított ki e teremben.

A codexek közül a pozsonyi társaskáptalan hatalmas graduáléja már arányainál fogva is feltűnt. Ezt Han János pozsonyi kanonok készíttette 1488-ban igen szép miniature-ökkel ékítve. Ugyanezen káptalan misekönyveiből is több volt bemutatva: Portennperger Jánosé 1480-ból és Egri Lukácsé 1489-ből. Az egri főegyház könyvtárából ott láttuk Miskolczi László misekönyvét 1390-ből, gyönyörű miniature-képével, mely a Canon kezdetét ékesíti; Verantsits Antal egri püspök pontificáláját 1563-ból. Az esztergomi főegyház 1279-ben írt psalteriumát mutatta be, melyet 6 miniature-képén kívül aranyozott initialisai tesznek becsessé.

Legtöbb codex és ősnyomtatvány (incunabulum) a Magy. Nemzeti Múzeum könyvtárából került e terem sorozatába: Nagylaki István fejérvári kanonok breviariuma 1489-ből, Thuróczi János krónikája 1488-ból pergamenre nyomatva szép miniature-ökkel, az esztergomi misekönyv (Pap János budai könyvnyomtató) 1498-ik évi pergamen kiadása, Váradi Pál kalocsai érsek czímerével; Cicero „de Oratore" czímű pergamen kézirata, Bakocs Tamás bíboros érsek könyvtárából stb.

Hazánk hajdani dicsőségét, Hunyadi Mátyás könyvtárát a „Corvina"-t összesen tíz, de minden tekintetben válogatott codex képviselte. Hatot ő Felsége bécsi udvari könyvtára engedett át (Quintilianus; Césarnak Ascanius Persianus felett mondott beszédének commentariusa; Statius Sylva-ja; Chalcidius philosophiája; sz. Chrysostomus dialogusának 6 könyve; sz. Bernát clairvaux-i apát bölcsészeti műve), négyet pedig a M. Nemzeti Múzeum könyvtára (sz. Chrysostomus dialogusának 4 könyve; Cyrillus contra Hereticos; Aristoteles rethorikája és Plautus vígjátékai) állított ki.

A tizenegyedik és tizenkettedik codex jellegére hasonlít a Corvin-codexekhez, értjük Plinius leveleit és Seneca-t, melyek hajdan Vitéz János esztergomi érsek könyvtárának képezték ritkaságát és jelenleg a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban őriztetnek. Ezen codexek közül kettő eredeti kötésével a XV. századi bibliographiához a többinél érdekesebb adalékokat szolgáltatott.

A XVI—XVIII. századi nyomtatványok és könyvkötészet válogatott példányaiból is meglepő csoport volt összeállítva jobbára a Magy. Nemzeti Múzeumból. Fölemlítésre méltók: Szűz Mária officiuma (pozsonyi nyomás 1643-ból), sz. Ágoston elmélkedései (nagyszombati nyomás 1591-ből), Sylvester (Erdősi János) új testamentoma (Sárvár, 1541.), Pázmány Kalauza (pozsonyi nyomás 1623.), Heltai Gáspár katekizmusa (Kolozsvár, 1550.) A görög bölcsek leveleinek brassói kiadása 1555-ből görög és latin nyelven; a kolozsvári biblia Heltai Gáspár és Hoffgref György nyomdájából (1552.); Balásfi Tamás bosnyák püspök munkája (pozsonyi nyomás 1616-ból); a kötések közül egy budai 1691-ből, két kolozs-

Rákóczy György fejedelem bibliája. Orsz. Iparművészeti Múzeum.

vári 1674-ből (egyik valószínűleg Apafi Mihály erdélyi fejedelem könyvtárából); egy debreczeni pergamen-kötés 1735-ből stb. említhetők.

A *tizenkettedik* teremben ismét válogatott egyházi szerelvények, ötvösművek és értékes öltönyök, valamint a czéh-tárgyakon kívül, profán emlékek és fayenc-ok voltak kiállítva hat szekrényben.

Méltó feltünést keltett a Batthyány-Strattman Ödön herczeg tulajdonát képező XVIII. századi ékszínkék selyem családi öltözet (dolmány, nadrág és mente) ezüsttel és gyöngyökkel gazdagon hímezve, gyémántokkal kirakott igazgyöngy-gombjaival.

A fayence-ok nagyobb részét az Orsz. M. Iparművészeti Múzeum állította ki, súlyt helyezve különösen az évszámmal ellátott példányokra. Meglepő csoportot képeztek a *holicsi* mult századi gyártmányok, sajátos formáikkal, élénk zománcz-színeikkel. Az ilynemű régiségek mindenkor számíthatnak Párisban amateurjeikre. Az egyházi tárgyak sorozatában kimagaslott az esztergomi főkáptalan vert ezüst tabernaculum-ajtaja, melyen angyalfőktől környezve a Szentháromság van zománczozva „Sanctus" felirattal, alatta pedig a kinszenvedés eszközei.

Ezen mű a kassai származású *Szilassi János* lőcsei ötvöstől ered, a ki felső-magyarországi templomaink számára több becses szerelvényt készitett a XVIII. században. Eddig egyetlen kiállításunkon sem volt bemutatva. Ugyancsak ő tőle való a kassai premontreiek ezüst kelyhe, melyet három — mint Szilassi nevezni szokta — *„tűzben pikturált"* zománczos kép díszít.

A barok kelyhek közül megemlitem a pécsi székesegyház aranyból készült értékes darabját, melynek talpán 6 angyal guirlandot tart, három medaillon képén ó-szövetségi jelenetek, kupáján pedig az újszövetségből Krisztus az olajfákhegyén, az utolsó vacsora és a kalvária vannak ábrázolva. A trencséni piaristák rokokó kelyhén szintén hat dombormű a jobb alkotások közé tartozik.

Ugyancsak a trencséni piaristák (régi jezsuiták) kincseiből való Xavéri szt. Ferencz és Loyola szt. Ignácz ezüst ereklyetartó mellszobrocskája; a fraknói szerviták templomából két XVII. századi és két csinos barok kehely, az esztergomi főegyház kincstárából pedig egy ámpolna-készlet említhetők meg.

Egy külön szekrényben voltak bemutatva a különböző főúri családok (Dessewffy, br. Orczy, br. Fechtig, Klobusiczky, Szalay stb. XVIII. századi ékszerei, köztük báró Orczy Béla gyémántokkal kirakott s aranylánczról csüngő nyakékessége, mely VI. Károly arczképével ellátott arany érméből van szerkesztve.

A szepesi székesegyház kelyhe. XV. század.

A *tizenharmadik* teremben, melynek plafondja részben a *körmöczbányai* városház, részben a *sárospataki* donjonból kölcsönözött jobbára stucco díszitményekkel volt ékesítve, nagyértékű egyházi kincsek voltak csoportosítva.

Az egyik üvegszekrényben az esztergomi főegyházból három remek hímzetű XV. századi miseruha (kettő vörös bársonyból arany alapon, a harmadik aranynyal átszőtt viola selyem), Bakocs Tamás bíboros mitrája, Pázmány Péter zománczos kristály ereklyetartó-szekrénye, Zeleméri László drágakövekkel és gyöngyökkel ékesített nagy ezüst keresztje; Csík-Karczfalváról az érdekes úrmutató, Beszterczebányáról a városi tanács XV. századi zománczos keresztje, mely eredetileg oltárkereszt volt; a gyöngyösi sz. Bertalan-templom oltárkeresztje; az ó-lublói és trencséni hatalmas ezüst úrmutatók; a lőcsei aranyozott réz ciborium, melynek belsejében ma is olvasható a tintával irott XV. századi feljegyzés: „ad Ecclesiam leprosorum pertinet", vagyis „a bélpoklosok templomáé"; a káposztafalvi egyszerű bronz ciborium; a kassai dóm remek XV. századi ajtókopogtatója stb.

A második szekrény kisebb ékszerek és drágaságok tárháza volt. Itt láttuk a czikói lelet aranyozott ezüst csatjait, továbbá a három pár gránátokkal ékes mentecsatot, melyeket gr. Széchényi Sándor engedett át a kiállításra. Ráth György gyüjteményéből Verantsits Antal esztergomi érsek két értékes emlékérmét (egyik ólomból, a másik elefántcsontból); Batthyány Iván remek zománczos arany násfáját, mely kicsinyeit vérével tápláló pelikánt ábrázol; XVI—XVII. századi ezüst kanalakat; Selmeczbánya város két aranyozott ezüst bányász-kalapácsát 1538. évszámmal s ugyanezen bányaváros jogait tartalmazó pergamen-privilegiumát mesteri ezüst ékitésű vörös bársonykötésben a város zománczos czimerével díszítve.

Selmecz városi és bánya-törvények. XV. századi kézirat és kötés.

A harmadik szekrényben történeti kiállításunk legértékesebb egyházi szerelvényein a *„filigrános zománcz"*-nak, melyet a külföldi szakirók is készséggel „magyar zománcz"-nak ismernek el, válogatott csoportja volt bemutatva. A kelyhek között ott volt a garamszent-benedeki templomé, mely már *Ipolyi Arnold* úttörő ötvösműtanulmányainál szerepet játszott. Kár, hogy ezen jeles XV. századi ötvösművet azóta erősen megrestaurálták és újból aranyozták. Hasonló sors érte a szakolczai plébánia-templom XV. századi kelyhét, mely jelenleg az esztergomi főegyház kincstárában őriztetik.

Érintetlenül maradt reánk a trencséni plébánia-templom két filigrán-zománczos kelyhe, melyeken Márton polgár donatori czímere is rajta van (kék mezőben kardot tartó vértezett kar, félhold és hatágú csillag). Érdekes speczialitása az egyik kehelynek, hogy kosarán a zománczok körvonalai nem a szokásos filigránból, hanem finom ezüst lánczocskákból vannak képezve, a zománczszínek pedig aranypontocskákkal és csöppekkel élénkítve. A poprádi filigránzománczos, a szepesi káptalan áttört művű lombozatokkal ékes és filigrános kelyhei, valamint a gyöngyösi sz. Bertalan-egyház filigránnal gazdagon borított kelyhe előbbi kiállításainkról épp úgy ismertek, mint az esztergomi főegyház három ereklyetartó formaliumja a XV—XVI. századból.

Ezen szekrény kimagasló remektárgya, mondhatni „*chef d'oevre*"-je azon *ereklyetartó házi oltárka* (*tryptichon*) volt, mely valaha a középkori magyar egyházi kincsek között foglalt helyet s mint annyi sok más örök áron idegen földre és kézre jutott.

Álljunk meg ezen reánk nézve már csak azért is ritka becsű ötvösmű előtt, mert a hagyomány IV. Béla királyunk leányának sz. Margitnak emlékét fűzte hozzá. Nincsen szándékunkban minden tekintetben kimerítő leírását s eddigi irodalmának kritikáját adni. Ezt külön monográfia számára tartjuk fönn. Csupán a reá vonatkozó legfontosabb adatok elősorolására szorítkozunk.

A M. T. Akadémiában 1867-ben tartott róla felolvasást *Rómer Flóris*, a február 18-iki ülésben. Értekezése az „Archaeologiai Közlemények" VII. kötetében (19—42. lap) egy kőnyomatú képes táplával jelent meg „Szent Margit házi oltára" czím alatt, melyben egybegyűjtötte a fontosabb adatokat. Ezek szerint e házi oltárka a pozsonyi Clarissák birtokában volt 1784-ig, a rend eltörléseig, a mikor Batthyány József gr. herczegprimás tulajdonába ment át s ennek halála után a Batthyány-családba került, úgy hogy 1824-ben Batthyány Vinczéné grófné volt birtokosa. Még a grófné életében báró Hügel — a család megbízásából — árulta 1846-ban 8000 frtért. Felajálták a M. N. Múzeumnak is, de költség hiányában nem reflectálhattak reá. 1864-ben Rómer Flóris Henszlmann Imre társaságában Rakincsánban látta Batthyány Arthur grófnál, de nem volt alkalma akkor behatóbban megvizsgálni s a mikor később ily irányban a grófnál lépéseket tett, igyekezete eredménytelen maradt. „Nagyon sajnálom — így panaszkodik értekezésében — hogy ezen műkincsnek eredeti után való leírását nem eszközölhettem, hanem az elavult, sok helyen hibás, leírásokat kellett ezen értekezésemnél követni, minthogy az oltárka jelen birtokosától, gróf Batthyány Arthur úrtól sem a M. T. Akadémia méltóságos Elnökének, sem egy más, különben nagy befolyású főúrnak közbenjárása által, nem tudtam meg nyerni azon engedélyt, hogy e díszes, maga nemében ritka és nagyértékű remeket, melyet még egy-két év előtt a rakicsáni kastélyban Henszelmann barátommal láttam, ha csak néhány óranegyedre megtekinthessem és leírhassam. Megfoghatatlan, de igaz!" Ha figyelembe veszszük a „Pesti Hírlap" 1867. évfolyamának 10. számában a vegyes hírek között olvasható közleményt, mely szerint a Batthyány-család birtokából egy igen szép XIV. századi oltárszekrény Párisba került s 20,000 frankon kelt el, Rómer sikertelen lépései megfoghatókká válnak: az oltárka már akkor el volt adva s a magyar mágnás restellette bevallani, hogy a külföldön adott túl rajta a helyett, hogy — talán némi áldozattal — hazánk nyilvános gyűjteményeinek, vagy amateurjeinek tette volna lehetővé e nagybecsű emlék megszerzését.

Bárki mit mond is, azóta ezen műtárgynak úgylátszik egy időre nyoma veszett. Majd Angliában, majd Párisban sejtették, de nem tudtunk bizonyosat róla, hogy kinek kezeibe került. Különben érthetetlen, hogy nem iparkodtak megszerezni 1884-ben, a mikor Budapesten fényes ötvösműkiállítás rendeztetett. Nem tudott róla Rómer Flóris, a ki minden lehetőt elkövetett kipuhatolására, nem tudtunk 1885-iki és 1896-iki kiállításaink alkalmából sem biztos nyomára jönni, pedig a millennium ünneplésekor minden követ megmozditottunk volna, hogy jelenlegi tulajdonosa átengedje a történeti főcsoport kincsei közé. Erről a körülményről meg is emlékezett e sorok írója a M. T. Akadémia 1900. évi június 11-ikén tartott előadásában, a mikor köszönetet mondott gróf *Széchényi Bélának*, a ki magánösszeköttetései révén megszerezte ezen oltárkát, párisi kiállításunk részére. Mindenesetre övé az érdem, hogy e nagybecsű ötvösmű újból a nyilvánosság elé került. A hivatalos catalogusban 1374. szám alatt „*Victor Silvy*" mondatik tulajdonosának azért, mert az nem kívánta nevét a kiállítás ideje alatt közforgalomba hozatni. Most a kiállítás bezárta után megmondhatjuk, hogy jelenlegi birtokosa *báró Rothschild A.* Párisban és hogy ez oltárka a kiállítás tartamára ötvenezer frankra volt biztosítva. Hálával adózunk itt neki azon lekötelező liberalitásért, melylyel e műkincset történelmi kiállításunkra átengedte. Ebből joggal sejthetjük, hogy már előbb is hajolt volna kérésünkre, különösen az ezredéves kiállítás alkalmával, ha hollétét — akik állítólag tudtak róla — el nem hallgatták volna.

Ezek előre bocsájtása után, lássuk az oltárkát, mely aranyozott ezüstből készült, középső szekrénykéjében két ereklyetartó capsulát-mutató álló angyal alaktól környezve a bold. Szűz ülőszobrával, a mint a balján álló kis Jézust emlőjéből táplálni készül. E jelenet három csúcsíves ormóval ékített mennyezet alatt ábrázoltatik, a szekrény oldalán két-két baldachin alá helyezett szobrocska (Mária jobbja felől: alul sz. István vértanú, felette Ker. sz. János; balfelől: alul sz. Lőrincz és felette egy nőszent jobbjában könyvvel, baljában pálmával) lát-

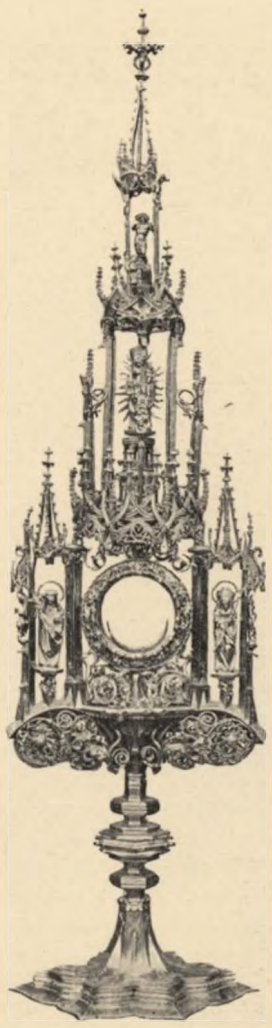

A németjárfalvi ármutató.

ható. A szárnyajtók kívül-belül művészi áttetsző zománczképekkel (*émail translucide*) vannak ékesítve. Megjegyzendő, hogy Párisban a képek közül néhány fel volt cserélve. Eredetileg a szárnyak belsején, az ormókban levő zenélő angyalok alatt a bold. Szűz életéből nyolcz jelenet (Annuntiatio, Visitatio, Krisztus születése, a pásztoroknak az angyal megjelen; a három király imádása két képen, az Egyptomba való futás, Jézus bemutatása a templomban), továbbá két-két egymás fölött alkalmazott magános alak, kik közül a jobboldalon sz. János ifjú arczczal, kezében könyvvel, alatta sz. Bertalan a késsel meghatározható, a baloldali két alak mindegyike könyvet és a vértanuság jeléül a pálmát tartván kezében, közelebbről nem határozható meg.

Kutassy János érsek hímzett czimerképe. 1597. Esztergomi főegyház kincstára.

A szárnyak külsején szintén zenélő angyalok alatt és között az apostolok vannak ábrázolva kettesével, közülök sz. Péter, sz. Pál, sz. Tamás jelvényeikről felismerhetők; a többiek nélkülözik a jellemző alakítást. Ugyancsak a szárnyak külsején négy nőszentet is látunk és pedig a betett szárnyak közepére érnek ezen alakok: fönt sz. Borbála és alexandriai sz. Katalin, alant egy nő alak kezében könyvvel és kereszttel, mellette sz. Margit a sárkánynyal. Megjegyezzük, hogy a zománczos képek felcserélt helyzetére első e sorok írója figyelmeztetett s ennek következtében azóta helyökre is rakattak azok. Ami ábránk azon fényképi felvétel után készült, mely az oltárka zománczos képeit még felforgatott helyzetben, vagyis úgy mutatja, amint az a párisi kiállításon látható volt. — Az egész ereklyetartó oltárkának talpul aranyozott ezüstből készült zománczos polcz szolgál, melynek egyrésze hosszúdad üveggel van elzárva és épen úgy ereklyék tartására szolgált, mint a középső szekrénykében a bold. Szűz ülőszobra mellett álló két angyal kezében levő négyszögű ereklyetartók.

Himzett diptichon. XVI. század. Esztergomi főegyház kincstára.

A műtárgy avatlan restauratiójának kell betudnunk nemcsak az egyes zománczképek most említett felcserélését, de itt-ott a megsérült zománczok felismerhető pótlását, a toronyfiak közül a durvább kivitelűeket és különösen a középső keresztvirág fölé értelmetlenül alkalmazott toronyfit.

A mi végül ezen ötvösműnek provenientiáját illeti, részünkről nem vagyunk Rómerrel egy véleményen, a ki késői inventáriumi adatokra támaszkodva, árpádházi sz. Margit házi oltárkájának állítja értekezésében. A pozsonyi Claríssák kincseiről szóló 1656-iki leltár következő adata: „Egi Boldog Aszoni kepe az ki az Szent Margith Aszonie uolt belől Arani az Tablaia, eszüst az Talpa" nem vonatkozhatik a mi csupa ezüstből készült házi oltárkánkra, mert az aranyművek csoportjában van említve s a leltár készítője pontosan följegyezte, hogy táblája arany, talpa pedig ezüst. Inkább reá illik ugyanazon leltár másik adata: „Ismegh egi Eszüst oltarka az kiben az Boldogh Aszoni kepe uan", csakhogy itt nem említtetik föl, hogy ezen oltárka „Szent Margith Aszonie" volt volna.

Vegyük még ezen leltári adatokhoz az ötvösmű jellegét, mely a XIII. századtól teljesen elütő s az alakok rajza, az architektonikus részletek idomai száz évvel későbbre, a XIV. századra vallanak.

Mindezek után, bárha árpádházi sz. Margit emlékével nem is hozható kapcsolatba házi oltárkánk, tekintve művészi alakítását, áttetsző zománczainak meglepő szépségét, középkori egyházi kincseink elsőrangú emlékei közé sorolandó és mindaddig fájlalhatjuk könnyelmű elvesztését, míg valamely úton vissza nem hódíthatjuk hazánk számára.

Térjünk most vissza szemlénk folytatásához. A következő szekrényben a brassói ág. hitv. ev. templom reformáczió előtti egyházi öltönyei közül egy pompás XV. századi aranynyal gazdagon átszőtt pluviale volt látható, melynek arany- és selyemszálakkal készült hímzései méltó feltűnést keltettek. Ezzel kapcsolatban fölemlítjük, hogy az erdélyi protestáns templomokban azon czélból maradtak fön és őriztettek meg a régi kath. szertartáshoz tartozó sz. edények és öltönyök, mert hosszú ideig — még XIX. századunk derekán is — a katholikus mise külső szertartásai („Canon" nélkül) templomaikban utánozva, ú. n. „száraz miséket" (*missae siccae*) mondottak s ezek fejében fölvették a régi kath. misealapítványok kamatait. Tudtunkkal ez csak az erdélyi szászoknál volt divat és külföldön sehol sem konstatálható hasonló eset.

A kelyhek közül megemlítjük az esztergomi főegyház filigrános kelyheit, különösen a „Mathias Literatus"

nevével jelöltet, az egri főkáptalan erdélyi zománczos, az urvölgyi r. k. templom 1574. évszámmal datált, a szepesi káptalan drágakövekkel kirakott, a trencsénturnai, a csík-nagyboldogasszonyi, a ribényi, a bolessói templomok díszes kelyheit és a filigránnal ékített példányok legszebbikét, mely valaha a garam-sz.-benedeki benczés apátsági templomé volt s jelenleg az esztergomi főegyház kincstárában őriztetik. Csinos ilynemű alkotás a lekéri apátságé is.

Mindössze három úrmutató volt itt az egyházi csoportban bemutatva: legdíszesebb a német-járfalvi, melyet a pozsonyi Clarissák elárverezett kincseiből vásároltak annak idején meg, csakhogy — fájdalom — megaranyoztatták s ez sokat levon archaeologiai becséből; a a másik kettő az esztergomi főegyház kincsei közül való t. i. a Kutassy-féle és a garam-sz.-benedeki, mindkettő a XV. századi ötvösség figyelmet érdemlő alkotása.

A két oltárkereszt közül a díszesebb a gyöngyösi sz. Bertalan-templomé, az egyszerűbb a handlovai r. kath. plébániáé.

A következő szekrényben az esztergomi főegyház három fényes középkori míseruhája volt: egy aranynyal átszőtt zöld bársonyból a kálvária, sz. Péter és sz. Pál hímzett alakjaival; egy arany alapon vörös bársony gránatalmás mustrájú casula a Sz. Háromság, Krisztus felfeszített alakja- és sz. Magdolna hímzett ábrázolásával s a harmadik aranynyal átszőtt sárga selyem a magyar szentek (sz. István, sz. László, sz. Imre, sz. Adalbert és sz. Jeromos) alakjaival.

Ugyanitt állott a magas domborműben hímzett votívkép, melyen a négy evangelista jelvényén kívül a kínszenvedés eszközei, Kutassy János és Thurzó György czímereivel a középkori hímzőművészet épp oly kiváló darabja, mint a kis hímzett díptychon Krisztus és Mária mesterileg modellírozott fejével. Mindkét tárgy az esztergomi főegyház kincsei közül való, Majthényi Uriel turóczi prépost ezüstözött és aranyozott rézből készült díptychonjával együtt, melyen a királyok imádása és a keresztről való levétel vannak bekarczolva, 1510 évszámmal. Bemutattuk még ugyanezen kincstár aranyos ezüst kapcsokkal ékes vörös bársonykötésű misekönyvét is, melyen Cherödy János czímere és 1511 évszám látható, valamint a szepesi székesegyház díszes aranyozott ezüst pásztorbotját, görbületében sz. Mártonnak finoman modellírozott szobrocskájával.

Még két tárgy érdemel említést e teremben: az egyiket a segesvári ág. hitv. ev. egyház állította ki és ez a Hunyadi Mátyás országos czímerét ábrázoló XV. századi fafaragvány, eredeti polychrom festésével; a másik pedig Vethési Albert veszprémi püspök fényes míseruhája a XV. század első feléből, mesteri hímzésekkel ékítve, melyet *dr. br. Hornig Károly* veszprémi püspök engedett át a kiállításra.

A röviden most ismertetett történeti műkincseken kívül a magyar pavillonban gondoskodnunk kellett valami olyasról, mely a látogatókra különös vonzó erővel birjon s megszemlélése alkalmával mélyebb, maradandóbb benyomást hagyjon hátra. Az 1896. évi ezredéves kiállításon ily műtárgy Mátyás király drágakövekkel, gyöngyökkel és zománczokkal ékített arany ereklyetartó keresztje, az ú. n. „Kálvária" volt, mely a történeti kiállítás „*clou*"-jának volt nevezhető. E körül tolongtak a látogatók tömött csoportjai s a ki csak látta — műismerő és laikus egyaránt — el volt ragadtatva. Ekkor volt először nyilvánosan kiállítva s meglehet, utoljára is. A párisi kiállításra már nem is kértük; hiába kértük volna, úgy sem engedték volna át. A millenniumi ünnepélyekhez fűződik tehát annak dicsősége és emléke is, hogy az európai hírű műszerető nagy király e páratlan fényű és értékű kincse szintén látható volt.

A párisi magyar pavillon számára *dr. Thaly Kálmán* és *dr. Thallóczy Lajos* szolgáltattak oly eszmét, mely érdekességénél fogva alkalmasnak mutatkozott a kivitelre, értjük a „*huszár-terem*" eszméjét.

Azon tényből indulva ki, hogy a *magyar huszár* mintájára terjedt el az egész művelt világon a lovasság legkiválóbb neme, mely nevét és felszerelését a magyar huszártól vette, e teremben a huszárság történetét mesteri festményekben megalkotva kívántuk bemutatni.

A vajdahunyadi lovagterem emeleti tágas helyisége úgyszólván kínálkozott erre a czélra. Architektonikus kiképzése a késő csúcsíves stylre emlékeztetett. Eredetileg casettás fa-plafond-dal volt tervezve, de költségkímélésből gipszszel pótolták a fa-architektura alkotó részeit, melyek az ismételten polychromozott külszín daczára sikerültnek éppen nem voltak mondhatók. Sajnos, hogy ezen éppen nem menthető takarékoskodás érezhető árnyoldalként nehezedett éppen a magyar pavillon reprezentácziós rendeltetésű nagy termére, melynek megalkotásánál és díszítésénél legkevésbbé volt indokolt a krajczárkodás.

A Szajnára néző erkélyes oldalon a vajdahunyadi vár „arany házá"-nak XV. századi falfestmény maradványai nyomán, a Hunyadi család eredetére és történetére vonatkozó holló és gyűrű legendája volt megfestve, egészen dekoratív szellemben. Ezen fallal szemben *Vágó Pál* kiváló festőművészünk hatalmas nagy olajfestett képe nyert elhelyezést, melynek baloldali alsó nyujtványában (*Pataky László* közreműködésével) a puszta csikósát ábrázolta, mint a ki a magyar huszárok alá neveli a lovat s a kiből magából is kitűnő huszár válik; a jobboldali alsó nyujtványban pedig a tábortűz mellett sütkérező huszárok elődjeik, a régi huszárok harczi dicsőségéről mesélnek.

E dicsőség vonul el szemeink előtt a kép felső részén, mely a huszárság galopp-defilé-jét ábrázolja: balról Hunyadi Mátyás király fekete hadserege nyitja meg a menetet, utána a XVI. századi lovasság, majd Rákóczy Ferencz kuruczai következnek tábori zenekarukkal, ezeket a labanczok követik, Mihályi Deák Pál által vezényelve; majd III. Károly, Mária Terézia és II. József császár huszárjai, végül a XIX. századi huszárok zárják be a sort, élükön Simonyi óbesterrel.

A magyar huszárság ezen történeti felvonulását bámulják a belőle fejlődött minden nemzetbeli huszárok és pedig ismét balról kezdve: az első hadoszlopban egy csapat hollandi, svéd és dán, a második hadoszlopban franczia, olasz és spanyol huszárok, élükön Nagy Napoleonnal, a mint a magyar huszárok előtt kalapot emel. A hagyomány ugyanis neki tulajdonítja a következő jellemző mondást: „A franczia gyalogsággal, az osztrák tüzérséggel és a magyar huszárokkal meghódítom az egész világot!" — A harmadik hadoszlopot a porosz, hessení, bajor, szász és württembergi huszárok képezik; a negyedikben az oroszok és lengyelek, végül az utolsóban az angol huszárok következnek. A terem egyik keskeny falán, mely a csütörtökhelyi kápolna szentélyéhez csat-

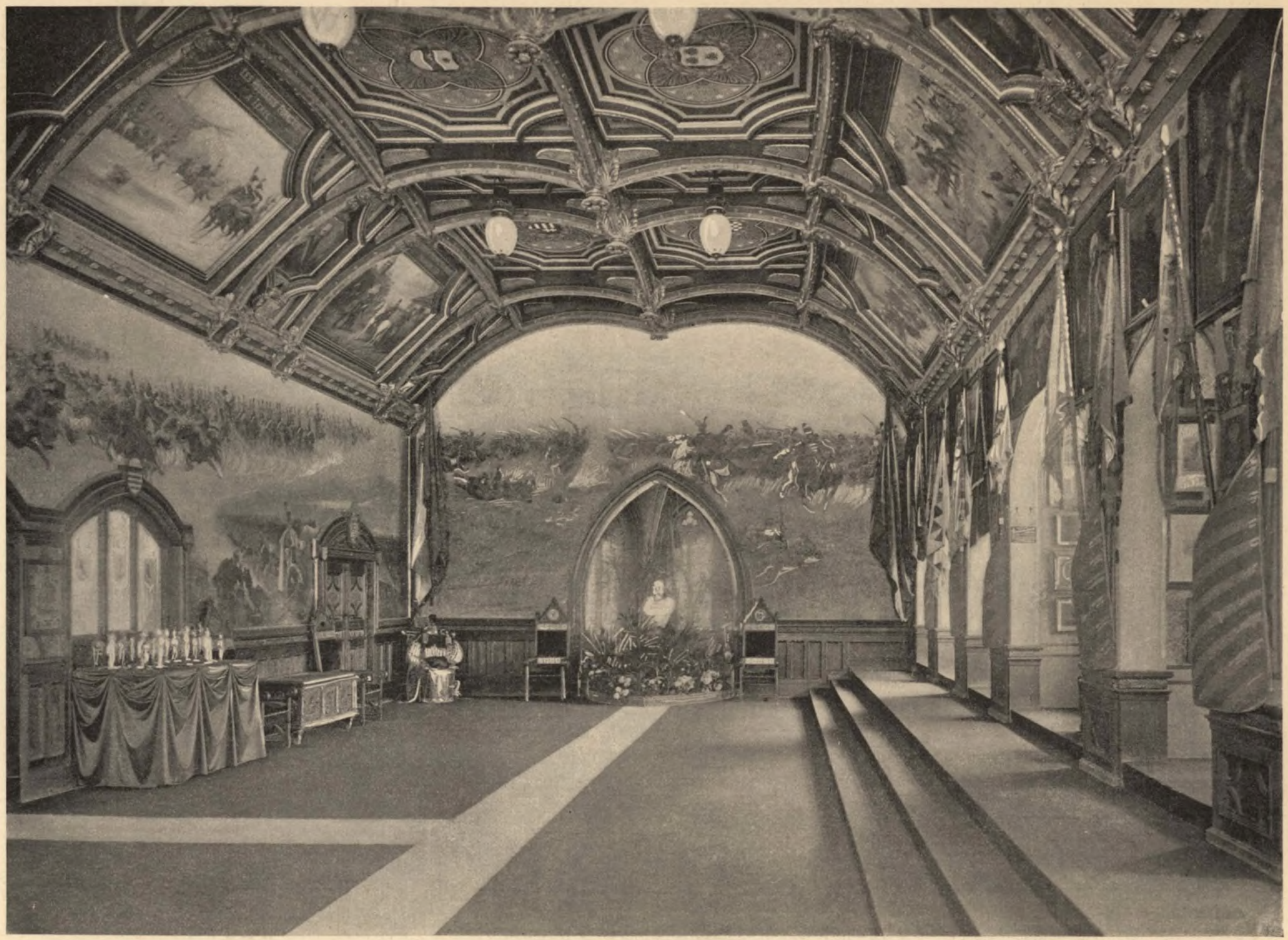

A huszárterem Vágó Pál nagy képeivel és kazettás plafondjával.

lakozik és csúcsíves nyílásán át bepillantást enged a kápolna belsejébe, szintén *Vágó Pál* ecsetéből, egy jelenkori huszár-támadást ábrázoló festményen az Ő Felsége nevét viselő 1-ső számú cs. és kir. huszárezred, utána az 1-ső számú m. kir. honvédhuszár-, végül a 16-ik számú cs. és kir. huszárezred van megörökítve, míg a csúcsív alatt délszaki növényektől környezve, Ő Felségének, mint legfőbb hadúrnak művészi mellszobra állott.

A terem másik keskeny falán, a huszárság geneologiai táblája volt dekoratív modorban festve olyképen szemlélhetővé téve, hogy a fa törzse magyar huszárokból, ágai pedig a belőle származott különféle nemzetek huszárjaiból voltak képezve.

A Szajna felé néző erkélyek összekötő árkádjain magyar huszárok fegyvereiből alkotott hadi trofeák, zászlók és arczképek csüngtek; az erkélyek falain pedig a különféle nemzetek huszárjait ábrázoló metszetek nagybecsű sorozata volt látható, melyet dr. *Thallóczy Lajos* és *Győry Árpád* gyűjtöttek össze. A terem plafondjának casettái közé még 10 híres huszárparancsnok arczképe és nyolcz kiváló történeti jelenet volt illesztve, hasonlóan olajfestett képben megörökítve, a bejárattól kezdve a következő sorrendben:

1. Rákóczy Zsigmond, az egri lovasezred kapitánya. Festette Papp Sándor.
2. Luka János huszár a mühlbergi csatában (1547) elfogja a szász választófejedelmet. Festette Révész I.
3. Bottyán János, a kuruczok parancsnoka. Festette Krenner Viktor.
4. Bezerédj Imre lovas kuruczai, Bottyán János vezérlete alatt 1706. augusztus 18-ikán rohammal beveszik a császári hadak által a Sopron és Fertőtava között emelt sánczokat. Festette Krenner Viktor.
5. Koháry Péter lovas-generális. Festette Tury Gyula.
6. A franczia huszárok 1795-ben Texel-nél elfoglalják a Zuider-tavon befagyott hollandi tengeri hadat. Festette Barsi Adolf.
7. Nádasdy Ferencz huszár-generális. Festette Karvaly József.
8. A porosz Belling-huszárok 1760-ban elfogják későbbi vezéröket, az akkor még svéd szolgálatban levő Blüchert. Festette Komlóssy Ede.
9. Ziethen János Joachim porosz huszár-generális. Festette Révész Imre.
10. Gróf Bercsényi László, franczia marsal. Festette Komlóssy Ede.
11. A szász huszárok 1812-ben Wolkowycénél ezredesüket kimentik a kozákok kezei közül. Festette Tury Gyula.
12. Hadik generális. Festette Papp Sándor.
13. Simonyi óbester 1797-ben huszárjaival átlovagol a arcole-i égő hídon. Festette Tull Ödön.
14. Simonyi József huszár óbester. Festette Karvaly József.
15. A hollandi huszárok 1815-ben Oudenarde-nél rohamot intéznek a franczia hadak ellen. Festette Rosenmayer Ferenez.
16. Murat Joachim herczeg, a későbbi nápolyi király. Festette Komlóssy Ede.
17. Dávid János, I. Miklós czár ezredbeli huszár 1845. september 13-ikán Bécs mellett a Schmelzen tartott hadgyakorlatok alkalmával, a roham pillanatában lélekjelenléte által megmenti egy gyermek életét, a mint ruhájánál fogva magához emeli. Festette Udvary Géza.
18. Palarea, spanyol huszár-generális. Festette Komlóssy Ede. A magyar huszárságot és a belőle fejlődött többi nemzetek huszárságát dicsőítő eme festmények keretül szolgáltak a már említettük harczi jelvényeknek, trofeáknak, zászlóknak, melyek az ország különböző megyéiből, magánosok gyűjteményeiből a teremben együvé kerültek. Ezeken kívül két üvegszekrényben különféle okmányok és műipari tárgyak voltak bemutatva, melyek a magyar huszárságra vonatkoztak, végül a pécsi Zsolnay-gyár zománczos majolikából állított ki korhű öltözetben és fegyverzettel magyar és külföldi huszárokat ábrázoló apró szobrocskákat, melyeket a látogató közönség emlékül vihetett olcsó áron a „huszár teremből" magával. A teljesség okáért megemlítendőnek tartjuk, hogy e teremből nyílt a magyar kormánybiztos fogadó szobája, mely a körmöczbányai torony emeleti helyiségét képezte, magyar zamatú díszítéssel és bútorzatával felszerelve; a magyar pavillon alatt pedig — mint a többi nemzetek épületeinél — a magyar nemzeti konyhával kapcsolatos vendéglő volt berendezve.

Lukács Béla kormánybiztos fogadó szobája.

Befejezéseül nem hallgathatjuk el azok neveit, a kik a történelmi csoport megalkotásán fáradoztak. A nagy bizottság elnökei: *Vaszary Kolos* bíboros, herczegprimás, *gróf Széchényi Béla*, *gróf Bánffy György* és *gróf Zichy Jenő* voltak. A végrehajtó bizottság *Szalay Imre* magy. nemzeti múzeumi igazgató elnöklete alatt *dr. Czobor Béla* egyetemi tanár, *Radisics Jenő* orsz. iparművészeti múzeumi igazgató és *dr. Szendrei János* m. kir. honvédelmi miniszteri titkár tagokból állott, kik mellett titkárként *Lipcsey József* működött fáradhatlan pontossággal. Ezen végrehajtó bizottság gyűjtötte össze az egész történeti kiállítás anyagát olyképen, hogy az egyházi kincseket dr. Czobor Béla, a

Násfa. XVII. század.

világi emlékeket Radisics Jenő, a hadtörténetieket pedig dr. Szendrei János vette jegyzékbe, gyűjtötte és Párisban felállította. Kültagok gyanánt résztvettek e nagy munkában: *dr. Thallóczy Lajos* cs. udvari tanácsos, *Juhász Zsigmond, dr. Győry Árpád*, kik a huszár-terem anyagát szerezték be, továbbá *Herman Ottó* a halászati és pásztoréletre vonatkozó gyűjteménynyel; *Píldner Ferencz* orsz. képviselő és *dr. Szádeczky Lajos* kolozsvári egyetemi tanár az erdélyi tárgyak gyűjtésében buzgólkodtak, végül *Plavsić Miklós* az eszéki iparkamra titkára, a ki a szerb gör. kel. egyházi kincseket gyűjtötte össze. Az építkezés ellenőrző vezetője *Fittler Kamill* orsz. iparművészeti iskolai igazgató volt.

A magyar vendéglő, a pavillon souterrain-jében.

A történeti kiállítás programmját e sorok írója készítette és azt *Radisics Jenővel* átdolgozván, fogadta el a kivitelre a kiállítási nagy bizottság.

Csak a történeti igazságnak tartozunk vele, midőn fölemlítjük, hogy a végrehajtó bizottság tagjai munkásságának legfáradságosabb része Párisban folyt le, a hol az értelmi feladaton kívül — alkalmas munkások hiányában — hihetetlen fizikai tevékenységre is kénytelenek voltak vállalkozni, a miben *gr. Széchényi Béla* és *Széchényi Hanna* grófné jártak fáradhatlan jó példával elől.

A történelmi kiállításról franczia nyelven egy kis kalauz és egy szakkatalogus jelent meg. Amazt *Szalay Imre* szerkesztette a végrehajtó bizottsági tagok által nyujtott adatokból; [1] emezt a „Kalauz" szövegének felhasználásával, a magyar kormánybiztosság tette közzé az egyes csoportok előadói által a tárgyakról írt szakismertetések adataiból. [2]

Bezárultak a párisi magyar történeti kiállítás kapui. Emelt homlokkal mutathatunk az elért sikerre, melyről e rövid ismertetés csak halvány képet nyujthatott!

Dr. Czobor Béla.

[1] Guide pour la Collection Historique installée dans le Pavillon de Hongrie. Budapest, 1900. 34 lap.

[2] Catalogue de l'Exposition Historique installée dans le Pavillon de la Hongrie. Páris, 8-rét 196 lap.

A magyar pavillon keresztfolyosója, az udvarból nézve.

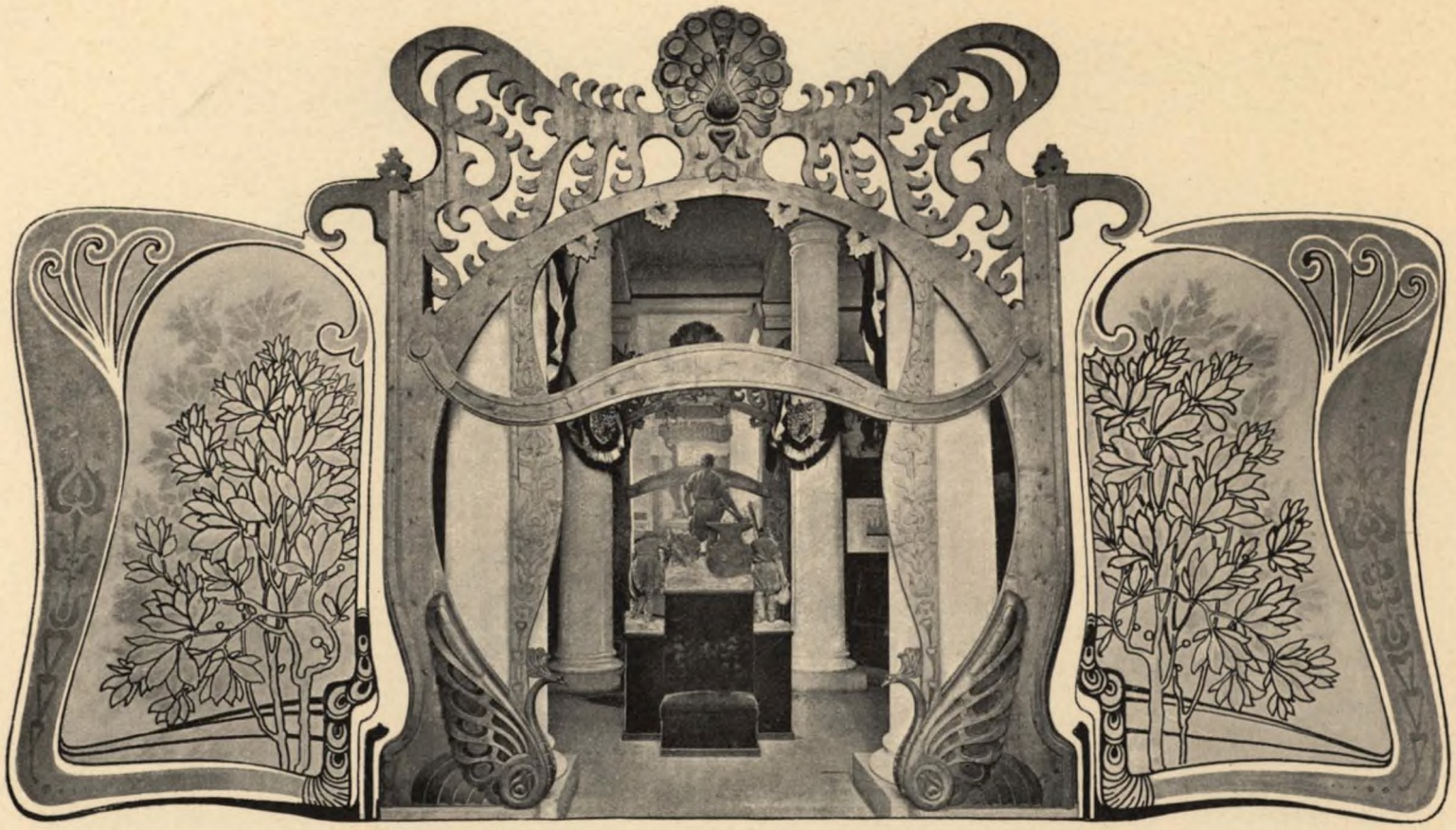

Dr. Erődi Béla:

Magyarország közoktatás ügye

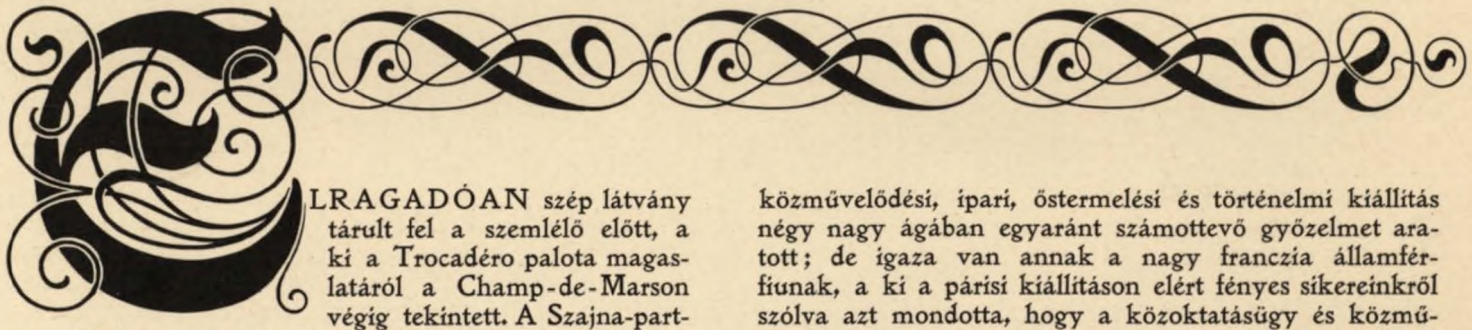

ELRAGADÓAN szép látvány tárult fel a szemlélő előtt, a ki a Trocadéro palota magaslatáról a Champ-de-Marson végig tekintett. A Szajna-partján az Eiffel-torony, mint a rhodusi kolosszus, terjeszkedett el; lábait mint fekete hangyasereg nyüzsögték körül az emberek ezrei. A 300 méteres torony mintegy őrül állott ott annak a hatalmas méretű két galleriának, melyek a Marsmező hosszanti oldalain végig nyultak s a nagy tér negyedik oldalát elfoglaló villamossági palotával voltak egymással összekapcsolva. A három oldalról beépitett nagy mező tündéri parkká volt átalakitva, virágágyakkal, pálmacsoportokkal, szökőkutakkal. — Mikor estenden kigyultak a villamossági palota ezernyi lángjai, tündérmesébe való kép tárult szemeink elé. Az Eiffeltoronytól jobbra fekvő galleriának egyik részében volt elhelyezve a *közoktatásügyi kiállítás.*

Az óriási méretekben épitett galleriát üveges tető borította; azon áradt be a világosság a kiállítás területére. Nagy jelző-táblák függtek alá az üvegtetőről, ezek és a standardok feliratai jelezték a kiállitó államokat és csoportokat.

Nevelés és oktatás (Éducation et enseignement) volt a kiállítás első csoportja. Ezt állitották a franciák a kiállítás élére. Ezzel kivánták a tárgy elsőrangú fontosságát kiemelni, ez képezvén minden nemzet, minden állam igazi haladásának, nagyságának alapját, feltételét.

Magyarország a kiállítás minden ágában képviselve volt. A kiállítás négy főcsoportjában: a tanügyi és közművelődési, ipari, őstermelési és történelmi kiállítás négy nagy ágában egyaránt számottevő győzelmet aratott; de igaza van annak a nagy franczia államférfiunak, a ki a párisi kiállitáson elért fényes sikereinkről szólva azt mondotta, hogy a közoktatásügy és közművelődés terén kivivott elismerésre lehetnek legbüszkébbek a magyarok; mert ez a vivmány volt a legnehezebb s ezzel dokumentálták leginkább a magyar faj kulturképességét, ebben van a magyar nép jövőjének feltétele.

A magyar tanügyi és kulturális kiállítás a terület fővonalán előkelő és nagy helyet foglalt el. Kapott területet a földszinten és emeleten s igy megosztva levén, az egységes áttekintés meg volt nehezitve. A földszinten szomszédunk volt Olaszország és Svájcz, hátunk megett Ausztria, mely azonban csak közművelődési osztályban állitott ki. Az emeleten szomszédos volt velünk Japán és Spanyolország. A magyar csoport úgy nagy területével és gazdagságával, mint berendezésének stilbeli eredetiségével első tekintetre is magára vonta a figyelmet.

A mi közoktatásügyi csoportunk magyar stilbeli diszitéssel seccesios izlésben volt berendezve. Diadalkapuhoz hasonló portálék közé foglalt nagy üvegszekrények állottak a homlokoldalon. A főkapu fejléczén stilizált bagoly jelképezte a tudományt; a vitrinák oszlopfejein a magyar motivumu páva pompázott, a mi már kevésbbé illett a tanügyi csoport diszitéséhez. A kapuk és vitrinák közötti mélyedésekben a magyar tudomány és közművelődés hat történelmi alakjának mellszobrai voltak piedestálokon elhelyezve. Ezek: Szent István, Mátyás király, Verböczy, Balassa Bálint, Pázmány Péter, Bethlen Gábor.

A nemzeti lobogókkal, czímerekkel, felírásokkal díszített keret igen ízlésesen volt elrendezve. Kiállitási területünk fülkeszerűen volt eltagolva, azzal a gondolattal, hogy minden külön természetű alosztály elszigetelten álljon a maga fülkéjében. Ez a széttagolás a szakszerű áttekintés szempontjából czélszerűnek bizonyult. A földszinten a főkapu a kiállítás területét két egyenlő részre osztotta. A bemenet szűk síkátorában jobbról a *Petőfi-Társaság*, vele szemben balra a *Kisfaludy-Társaság* volt jelképesen bemutatva. Az előbbinek vitrinája felett középen Petőfi, tőle jobbra Arany, balra Vörösmarty mellszobra. Ugyanilyen elrendezéssel a baloldalon Kisfaludy Károly, Bessenyei és Kazinczy mellszobrai. — A magyar szépirodalmat feltüntető ezen kis területről léptünk a *Jókai-fülkébe*, melynek közepén állott a magyar szépirodalom büszkeségének, nagy regényirónknak mellszobra élővirágokkal díszitve. A négy üveges szekrényben és könyvállványokon a költő eredeti és idegen nyelvekre lefordított munkáinak, továbbá díszokleveleinek és emléktárgyainak gazdag és érdekes kiállítása. A Jókai-fülkéből léptünk a tudomány területére, melyet épp úgy, mint a szépirodalmit, inkább csak jelképileg tudtunk bemutatni. Itt a *Magyar Tudományos Akadémia* és a *Nemzeti Múzeum* állottak szemben egymással, tudományos munkásságuk különböző ágainak emblémáival feltüntetve. A fülke négy sarkán a történelem, régészet, néprajz és földrajz jelképes trofeumjai voltak felállítva; e kis keretben teljesen jellemzően és sikerülten volt feltüntetve szépirodalmi és tudományos munkásságunk. Az eredeti gondolat és szemre való kivitele általános tetszést aratott és sok bámulót vonzott a magyar kiállításba.

Az *elemi és felső népoktatás* intézményeinek kiállítása számára két nagy fülke volt berendezve az emeleten. Ezen az egyenletesen beosztott területen az egész intézmény áttekinthető módon csoportosítva ízlésesen elrendezve volt bemutatva. Az egyik fülke iskola-szobának volt átalakítva. Magyar gyártású iskolabútorok, szemléltető falí-táblák és tanszerek képezték berendezését. A főfalon, mint iskoláinkban szokásos, a király és királyné arczképei, jobbról-balról tőlük Eötvös József báró első és dr. Wlassics Gyula jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszterünk arczképei. A nagy üveges szekrényben és vele szemben egy könyvállványon a tanszermúzeum kiállítását képező tanszerek voltak elhelyezve. Kitömött állatok, csontvázak, vegytani és physikai készülékek, a mennyiben azok az elemi oktatás felső fokán is előfordulnak, egy kis terménygyűjtemény, mint a földrajzi szemléltető oktatás kiegészítője, mértani rajzi sodronyminták, az asztalon *Zsigmundik* telluriuma, amott egy számoló-gép, a fülke eredeti rendeltetését azonnal szembetünően megmagyarázták. A falakon is csupa iskolai felszerelés, taneszköz volt egyúttal díszül és berendezésül elhelyezve. A legelemibb fokon levő tanítás eszközei, a falí olvasótáblák, a polgári jogok és kötelességek oktatásához szolgáló szent korona és a királyi hatalom jelvényei szépen kiegészitették egymást. Aztán ott volt látható Magyarország térképe, a magyar haza földrajzának tanitását szemléltető képek, Budapest és Fiume szines nyomású képei, egy gólyafészek apró lakóival, egy pusztai kép, gémeskúttal, mintha Alföldünkről akart volna egy kedves képet bemutatni. Az iskolaszoba egy másik részében a látogató csinos plasztikus modellben láthatott egy somogyi kisdedóvót, egyszerű de praktikus berendezésével, vele szemben egy díszes fővárosi iskolát, palotaszerű épületével, kényelmesen, szépen felszerelve. E két végső pont közé a látogató azután beleképzelhette azokat a számtalan fokozatokat, melyek iskolai épületünk és azok berendezésében találhatók. Ezekről a látogató könnyen alkothatott fogalmat magának; mert számos aquarellkép volt kiállítva azokról az újabb állami iskolaépítkezésekről, melyek a vidéken és a fővárosban iskoláink nagymérvű haladásáról tesznek tanuságot.

A polgári iskolák kiállítása, balról az Erzsébet-nőiskola kézimunkáinak szekrénye.

Egyik sarokban volt látható a *Piller*-féle iskolai víztartó, ivópoharakkal, ideális képet adva arról, hogyan gondoljuk a tanuló ifjuságot egészséges módon ivóvizzel ellátni iskoláinkban. Előtte az *Ében*-féle számoló gép, mely a tanférfiak figyelmét méltán lekötötte és megérdemelt kitüntetésben részesült. Felette a falon *Tóth M.* geologiai szemléltető taneszközei.

A másik fülke a népoktatásügyi intézetek magasabb fokának volt fentartva, a tanitó- és tanitónőképzőintézetek gazdag és változatos kiállításának. Mielőtt ezekhez értünk volna, a fülkék külső falai, melyek a folyosókra néztek, szintén tanulságos anyagot adtak a szemlélőnek. Az egyik oldalon a kisdednevelés, a másikon a polgári iskola volt bemutatva. A *kisdedóvás* rövid idő alatt rohamos haladást tett Magyarországon; nem csak a kisdedóvók szaporodtak és szaporodnak évről-évre, hanem gondoskodva van a kisdedóvók szakszerű kiképeztetéséről is. Mindkét irányú haladásunk fel volt tüntetve a kiállitáson. Egy nagy üveges szekrényben annyi gyermekjáték volt bemutatva, hogy játékbolt kirakatának is beillett volna. Szalma- és papirfonás, burgonyából és gyufából készült kedves apróságok, melyeket kicsiny

gyermekek ujjai rakosgattak össze s melyeket itt a világ minden részéből ide sereglett felnőttek szemlélgettek kiváncsisággal és érdekes megjegyzésekkel. Hasonló természetű, de gazdagabb és nagy választékban voltak kiállítva az eperjesi óvónőképző-intézet növendékeinek kézi munkái. Valóban gazdag képzelem és leleményesség kell ahhoz, hogy a gyermekjátékok ily sokféleségét kitalálják és kidolgozzák. Volt ott vegyesen egy másik nagy üvegszekrényben gyermekjáték és kézimunka papirosból, gyaluforgácsból, sásból, szalmából, gyufából, burgonyából, szárított növénymagvakból, dióhéjból, száraz levelekből, voltak babák papirosból és szövetből; lilíputi házberendezések és öltözetek. De ki győzné mindazt előszámlálni, mit ezek a gondos munkáskezek szépet és hasznosat összeállítottak és a világváros kiállítására elküldöttek. A kisdedóvónőképzők kiállították tanmeneteiket és iskolai épületük fényképeit is. Itt volt *Peres Sándor* hasonló jellegű kiállítása is.

A *polgári iskolák* intézménye Francziaországban ismeretlen s mint ilyen iránt nagy volt az érdeklődés. Meglepte a szemlélőket, francziakat és idegeneket egyaránt, ezen iskoláink magas fejlettsége és nagy száma. Látták a főváros néhány polgári iskolájának szép aquarelljeit, melyek Kimnach László művészi ecsete alól kerültek ki, látták azok berendezéseit feltüntető képeket és csodájára jártak azoknak a remek női kézimunkáknak, melyeket *Gőőz József* igazgató iskolája állított ki. Tetszettek ezek a munkák nemcsak remek kivitelüknél fogva, hanem eredeti magyar motívumaik miatt is. Ebben az osztályban ezek voltak az érdeklődésnek legkiválóbb tárgyai. Ezek vonzották nagyszámmal különösen a női látogatókat. Mindig voltak ott olyanok, a kik rajzoltak, vázlatokat készítettek s informáczíókat kértek arról, hol lehetne ezekből vásárolni. Polgári iskoláinkat a franczia collègekkel igyekeztünk nekik megmagyarázni. Hiányos ugyan az egybevetés; mert a franczia collègek tulajdonképen olyan középiskolák, melyeket a departementok és községek tartanak fenn s az állami lycéekkel azonos tantervet követnek; de a legtöbb collège nem igen áll magasabb színvonalon a mi polgári iskolánknál. Így az egybevetés nem éppen elütő. Itt akarom kiemelni azt, hogy Budapest fő- és székvárosa iskoláinak szépen kijutott az elismerésből.

A népiskolai kiállítás másik fülkéjében voltak *a tanítóképző-intézetek* elhelyezve. Ezeknek gazdag anyaga az egész területet elfoglalta. A gyűjteményes kiállítást a *tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesülete* rendezte a vallás- és közoktatási miniszterium támogatásával.

Kiállítva voltak iskola-épületekről fényképek, a tanárok munkásságát feltüntető kimutatások, az intézetek belélétére vonatkozó adatok és részletes tanmenetek, bemutatták a nevelést és iskolai életet, a köztartási állapotokat, a gyakorló iskolákat, azok tanmeneteit, a képzőintézetek történetét, szervezeti ügyeket és az egyesületi életet. *A budapesti állami felső-, nép- és polgári iskolai tanítóképző-intézet* és a vele kapcsolatos *tanítóképző-intézeti tanárképző* külön szerepelt mint kiállító, bemutatva belső berendezését, felszerelését, a tanárok irodalmi munkásságát, az épületet, könyvtára kathalogusát, rendszabályait, törvényeit és egyéb szervezeti dolgokat.

Itt állított ki az *Erzsébet-Nőiskola* is, mely a fülkének egy egész oldalát elfoglalta. Gazdag és érdekes volt az a gyűjtemény, a mit ennek a jeles intézetnek igazgatónője és tanári testülete bemutatott.

Az intézet növendékeinek rajzai és írásbeli dolgozatai kékszínű csíros kötésű albumokban a fal egész hosszában elnyuló asztalt foglalták el. A szakemberek nagy érdeklődéssel lapozták különösen a franczia dolgozatokat, melyekről elismeréssel nyilatkoztak. Egybevetették ezt az iskolát a sèvresi tanárnőképzővel, melylyel a mi Erzsébet-Nőiskolánk egy rangban áll. Meglepte őket az a felvilágosításunk, hogy a mi tanárnőképzőnk egy tekintetben lényegesen különbözik a francziatól, abban ugyanis, hogy a mienk nemcsak elméleti képzésben részesíti a tanárnőjelölteket, hanem alkalmat ad nekik alapos gyakorlati kiképzésre is, a mennyiben a tanárnőképzővel kapcsolatosan szervezett felsőbb leányiskolai gyakorló iskolában a jelöltnők szakszerű vezetés mellett és önállóan is tanítanak. Ebben a mi iskolánk egy lépéssel megelőzte a sèvresi iskolát, melynek nincs gyakorló iskolája. Volt az Erzsébet-Nőiskolának egy különös vonzóereje, egy üveges szekrénye, megrakva szebbnél szebb női kézimunkákkal, melyek eredetiségükkel, szép kivitelükkel sok idegen tanítónőnek vívták ki méltó elismerését. Voltak ott az egyszerű varrásban elért eredmény feltüntetésére fokozatos mintakendők a különböző öltések gyakorlására; továbbá női fehérneműek; nagyon változatosak és

A tudományos társulatok kiállításának egyik falrészlete.

szépek voltak a stílszerű hímzések, magyar motívumokkal: törülközők, tálczakendők, asztalfutók, terítők, tűfestéssel párnák, képkeretek és asztalfutók, rococo- és gobelin-hímzésű párnák, arab hímzésű zsebkendőtartó, lapos fehér hímzéssel párna és asztalfutó, keleti hímzésű milieu, à jour hímzésű törülköző; továbbá horgolással és hurkolással díszített terítők, tálczakendők, point de lace csipkék, terítők; különböző öltésű tálczakendők, terítők, párnák, milieuk és asztalfutók. Az ízlésesen kiállított női kézimunkákat az intézet felsőbb leányiskolájának növendékei készítették.

Az Erzsébet-Nőiskola kiállítása oly hatást tett, hogy a jury a legnagyobb kitüntetést, a grand prixt ítélte meg neki. Kiállítása fölött a falon volt Magyarország domborművű nagy térképe, mely a fülke pompás díszeül is szolgált. Volt a kiállításon egy más domborművű térkép is Fiume városáról és környékéről.

Ezen csoportbeli kiállítás kiegészítéseül s mintegy annak keretéül ki voltak állítva a népoktatás intézményének szervezetére vonatkozó törvények, azok végrehajtására vonatkozó utasítások, illetve azok rendszeres gyűjteménye; a népoktatási intézetekre vonatkozó összes tantervek egy összefoglalt kötetben; továbbá az ezredéves ünnepély alkalmából írt tanügyi monographiák.

Az egész intézmény működésének illusztrálására szolgáltak statisztikai graphiconok az elemi és népoktatás minden ágáról.

Az elemi és népiskolai kiállítás szervezése oly sikerültnek volt mondható, hogy a jury, mely teljes érdeme szerint méltatta az osztály magyar kiállítását, a legnagyobb díjjal tüntette ki a *Vallás- és közoktatási miniszteriumot, Budapest fő- és székvárosának* elemi és polgári iskolai kiállítását.

A *középiskolai kiállítás* rendezőjét az a gondolat vezette, hogy az egész intézmény egységes keretben szervezetileg úgy legyen bemutatva, hogy a szemlélő abból középiskolai oktatásunk történeti fejlődését és jelen állapotát egyaránt megismerhesse. Ezen elv kizárta azt, hogy a kiállításban egyes kiállítók tervszerűtlenül szerepeljenek. Egyes czégeknek és magánosoknak munkáját csak annyiban vettük igénybe, a mennyiben az az egységes keretbe beilleszthető s mint alkotó-rész felhasználható volt. Az így megalkotott keretbe illesztettük bele a középiskolai törvényhozás munkáját, a szervezetre vonatkozó szabályzatokat, a statisztikát; ebbe illeszkedtek bele az iskolaépületek képei, tervei, mintái, az iskolai felszerelés, a taneszközök és tantervek kiállítása, a tanítás menetének és eredményének bemutatása s végül a tanárszemélyzet alkalmazása és képeztetése. Röviden összefoglalva ez volt a keret és annak tartalma.

A középiskola is, épp úgy mint az elemi oktatásügy, két fülkét kapott a maga kiállítása számára. Nem volt sok, de czélszerű beosztással és minden helynek okszerű felhasználásával az összehordott gazdag anyagot jól lehetett elrendezni.

Az egyik fülke kis iskolai múzeummá volt átalakítva. Egyetlen szabadon álló fala iskolaépületek aquarelljeivel és fényképeivel volt díszítve. Az iskolaépítés terén újabb időben nagy haladást tettünk. Már a millenniumi kiállításon is gazdag gyűjteménye volt látható az iskolaépületek aquarelljeinek. A párisi kiállításon ezek közül néhányat s az azóta keletkezett újabb épületek képeit mutattuk be. A folyosó korlátján voltak ezek jobbára kifüggesztve, feltűnő helyen, hogy a szemlélőnek azonnal szemébe tűnhettek. A fülke falára csak válogatva jutott belőlük. Itt voltak a budai gymnasium, a budai reáliskola és a VIII. kerületi gymnasium épületei, meg a VI. ker. reáliskola új palotájának tantermeit és némely szertárát feltüntető képek. Középen feltűnt a Ferencz József-Nevelőintézet játékterét ábrázoló két szép aquerell, hóval borított tájkép, rajta az intézet növendékeinek korcsolyázó csoportja. A képek alatt kathedraszerű emelvényen volt kiállítva maga az intézet is, plasztikus modellben, melynek keresztszelvényében kicsinyítve hű képét láttuk az intézet tanuló-, dolgozó-, háló- és játszószobáinak. A modelltől jobbra volt kiállítva a szervezési munkálatok teljes gyűjteménye, a Ratio Educationistól kezdve a törvényalkotás, szervezés összes szabályzatai, utasítások és miniszteri rendeletek. A külföldi szakemberek, kik közül többeknek behatóan megmutattuk és megmagyaráztuk ezen értékes gyűjteményt, elismerésüknek adtak kifejezést a fölött, hogy Magyarország középiskolái, míly tervszerű és részletekbe menő szervezettel dicsekedhetnek. Itt voltak kiállítva továbbá a tanítás menetét és eredményét feltüntető rajzok és iskolai dolgozatok. A szabadkézi és mértani, ábrázoló és görögpótló rajzoktatás nagy albumai nem kerülték el a szakemberek érdeklődő figyelmét. Hogy az iskolai dolgozatok közül különösen a latin, a görög, franczia és német munkálatok iránt érdeklődtek az idegenek s ezeket behatóan meg is nézték, az a dolog természetéből következik.

Ennek a fülkének rendeltetése volt továbbá megismertetni a külfölddel a mi hazai tanszergyártásunkat. Kis helyen sokat állítottunk ki itten. A fülke egyik falát átlátszó nagy üvegszekrény képezte, rendkívül érdekes és gazdag természetrajzi gyűjteménynyel. A fülkéből és a folyosóról egyaránt látható volt a kiállítás, mely előtt mindig tömegesen állottak a látogatók. Az egész kiállításon nem volt ennél nagyobb és érdekesebb iskolai természetrajzi gyűjtemény. Voltak abban félig anatomiailag, félig természetben praeparált állatok, biologiai mozzanatokban megalkotott természetrajzi egyedek, szárazon elkészített és folyadékokban elrakott állatok, ez utóbbi készítés szerint leginkább hüllők és halak; csontvázak és kikészített díszpéldányok. Az állattani gyűjtemény kiegészítéseül voltak mesterséges növénypraeparatumok és egy kis ásványtani gyűjtemény. Ezen nagy szekrény mellett kicsiny, de dekorative is feltűnő másik természetrajzi gyűjtemény vonta magára a figyelmet. Halak, rákok, tengeri pókok és más csodás szörnyei Neptun birodalmának kerültek ott össze egy aquariumban, melynek háttereül a kiállító egy kis tengert is oda festett, mint quarneroi részletet, csalódást keltő távlatban, hogy kiállított állatai megfelelő keretben legyenek. Az aquariumot képező szekrény tetejét is szépen dekorálta mindenféle szárnyas népséggel, tengeri madarakkal, hogy a víz fölötti állatvilág is képviselve legyen rajta.

A fülke átellenes fala is épp úgy volt kiképezve tanszerkirakattá, mint a természetrajzi. Ott a természet, itt az élet, a kultura bemutatása; a történelem és a classikai műveltség tanításának egy kis múzeuma volt a vitrinába zárva. A plasztikai gípszminták gyűjteményében voltak a történelem előtti időbeli tárgyak, bronz- és kőbalták, antik minták, különböző oszloprendek, görög építészeti alakok és pedig Diana aegei temploma, görög színház, az athéni Akropolis a Parthenonnal,

görög edények, görög és római harczosok, a népvándorláskorabeli leletekből Attila kincse (a nagy-szentmiklósi lelet), avar sisak, hazánk területén talált római régiségek utánzatai, hazai kiválóságaink plasztikai ábrázolása, így Mátyás király és neje Beatrix mellképe (magas relif, egykori olasz mű), királyunk mellszobra (Strobl eredetije után) Arany János, Petőfi, Kossuth, Deák, báró Eötvös József, Vörösmarty és irodalmunk más jeleseinek mellszobrai. Az országház díszítéseül szolgáló szobrok kicsinyített hű másai egészítették ki a remek gyűjteményt, szemre is megnyerően csoportosítva.

E mellett a díszes kirakat mellett foglalt helyet egy szerény kis kiállítás, melynek tárgyai, mint amazzal rokonok, szintén a classika-philologiai oktatás szemléltetésére szolgálnak. Ezek a budapesti ev. ref. gymnasium tulajdonát képező római ostromszerek, faltörő kosok, ostromtetők, mozgó-torony és hajítógépek fából készítve.

A másik fülkébe vezető előtérben szép gyűjtemény volt kiállítva vegytani taneszközökből és a tanulók vegytani dolgozataiból. A taneszközök az állami üvegtechnikai intézetből valók, mely már a külfölddel versenyképes módon készíti a tanítás segédeszközeit. A maga nemében érdekes tárgyak gyűjteménye volt egy szekrényben kiállítva: egy kis iskolaorvosi múzeum, mindazon tárgyakból, melyeket az egészségtan tanára ezen tárgy szemléltető tanításánál haszonnal bemutathat. Anatomiai praeparatumok, mérges és ehető gombák, a közéletben használt és az egészségre káros hatású tárgyak, hygieniai intézményeink bemutatása képekben, szóval annyi és oly tanulságos szemlélhető eszköz volt ott, hogy csak azt tartanók kívánatosnak, ha ez a mintafelszerelés csakugyan meg is volna iskoláinkban.

A középiskolai kiállítás második fülkéje a felsőbb leányiskolák gyűjteményes kiállításának és tanszereink folytatólagos bemutatására volt szentelve. A fülke egész

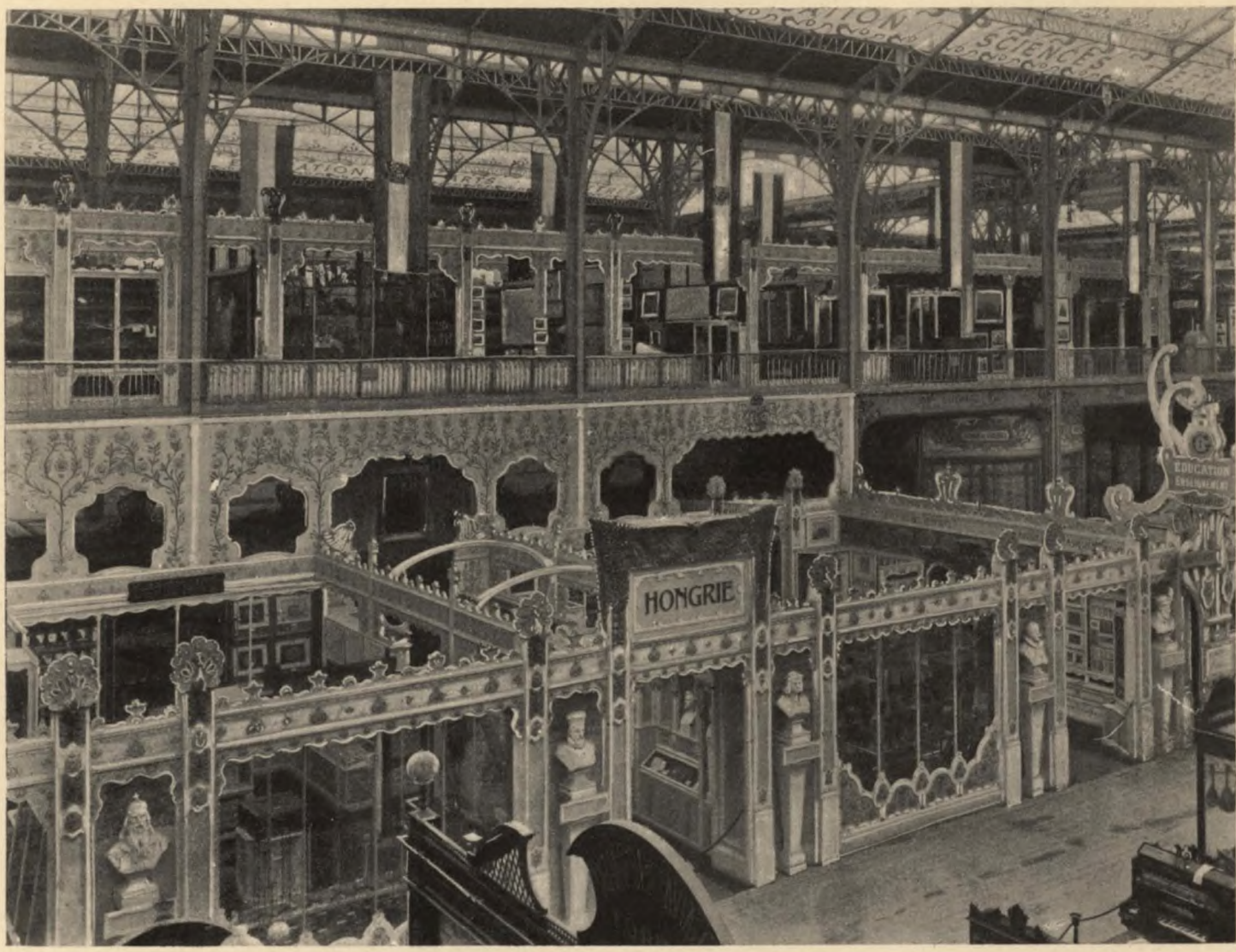

A tanügyi és közművelődési kiállítás egész területének teljes képe, a homlokrészről nézve.

falát a vallás- és közoktatásügyi miniszterium erkölcsi és anyagi támogatása mellett megjelent 34 földrajzi és történelmi térképből álló gyűjtemény, valamennyi oktatási fokhoz alkalmazkodó földrajzi kézi atlasz, történelmi atlasz és földgömbök, színnyomatú szemléltető képek s domborművű térképek foglalták el.

Ugyanitt volt kiállítva az *Erdélyi Kárpátegyesület* színnyomatú képeiből kettő és *Nadler Róbert* szép képe a Magas-Tátráról. Ki voltak még állítva skioptikonnal való vetitésre diapositiv földrajzi képek, tanitás czéljaira színes stereoskop felvételek, végül a történelem oktatására alkalmas szép diapositiv képek, melyek a magyar történelem főbb mozzanatainak feltüntetésére szolgálnak.

A tornajátékok nagy lendületet kezdenek venni Magyarországon; a német rendszerű tornászástól az egészségesebb és edzőbb szabadtéri játékokhoz kezdünk fordulni. Az iskola tornajátékaiból szép fényképfelvételek voltak kiállítva, melyek között nem egy teljesen új volt a külföldi szakemberek előtt is, a kik érdeklődéssel nézegették a kifüggesztett és albumba is foglalt képeket.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium a középiskolák minden irányú állapotának feltüntetésére tiz darab statisztikai grafikont készittetett, melyek a középiskolákat 1883-tól, a középiskolai törvény megalkotásától kezdve 1898-ig tüntették fel. E grafikonok a fülkék közötti falterületen voltak közszemlére kiaggatva.

A középiskolai kiállitást kiegészitették a felsőbb leányiskolák. Ezek kiállitásának rendezője néhány iskolaépület aquarell-képén kivül a tanitás menetét és eredményét feltüntető munkálatok kiállitására fektette a súlyt. A tanulók nyelvi dolgozatain kivül láthatók voltak ott rajzok és két vitrinában női kézimunkák. Ezek épp úgy, mint az Erzsébet-Nőiskola és a budapesti harmadik kerületi polgári és női ipariskola munkálatai magas színvonalán mutatták be a magyar iskolák női kézimunkatanitását. Ugyanolyan fajú és kivitelű munkák voltak ezek is, mint az előbb emlitett iskoláé is azokkal együttesen adták azt a fényes eredményt, melyet a jury szakértői elismeréssel kiemeltek, midőn a magyar női kézimunkákat helyezték első helyre. Ez inditotta a franczia közoktatásügyi minisztert is arra az elhatározásra, hogy a kiállitás tárgyaiból berendezendő tanügyi múzeum számára egy gyűjteményt szerezzen be ezen magyar női kézimunkákból.

Az elemi iskolai kiállitás egyik fülkéjének fala.

Ebbe a keretbe tartozott az *Országos Nőképző Egyesület* kiállitása, mely szerény mértékben mutatta be ugyan intézetének szervezését és munkásságát, de annál nagyobb méltánylást talált a jury részéről, mely nagy díjjal tüntette ki az egyesület sokirányú, közhasznú és kulturális tevékenységét.

Az iskola mai tökéletesitett taneszközeivel tanító szakember, de még a tanuló is mosolylyal tekint azokra a készülékekre, melyekkel csak egy félszázad előtt is a kisérleti tudományokat, a természettant tanitották. Mégis nagy érdekkel nézzük azokat az elavult, kezdetleges eszközöket, melyek a tudomány gyermekkorába visznek vissza minket. Ilyen eszközökből egy nagyon érdekes gyűjteményt vittünk el Párisba is, hogy azokkal a száz év előtti magyar középiskola taneszközeit bemutassuk. A magyarországi iskolák közül az ezelőtt 350 évvel alapitott sárospataki ref. kollégium volt az első, a melyben a természettudományokat kisérleti alapon tanitották. Simándi István 1709-ben külföldre utazott s az onnan bevásárolt segédeszközök képezik a 200 éves multú gazdag természettani gyűjteménynek alapját. Ezen eszközök a jelen század közepéig használatban voltak. Egyik-másik (a légszivattyú Leydenből 1708-ból) ma is használható. A gyűjtemény gyönyörű kivitelű mikroskopjának mását a British Museum nagy áron szerezte meg. A sárospataki iskolával egykorú debreczeni ref. kollégium physikatanára, Hatvani István, a mult század közepe táján külföldi tanulmányútjáról hazakerülvén, a physikát kisérleti úton tanitotta. A kollégium hatóságának áldozatkészsége birtokába juttatta őt mindazon kisérleti eszközöknek, a melyekkel abban az időben a physikát Európa-szerte tanitották. De mechanikust is képeztetett Hatvani számára.

Az ő mechanikusának a kiállitáson bemutatott készülékei becsületére válnának sok jelenkori mechanikusnak. Simándinak és Hatvaninak jól sikerült kisérletei varázserővel hatottak az eleven képzelődésű hallgatóságra; innen a sok ördöngős monda, mely Simándinak és különösen Hatvaninak, a magyar Faustnak a nevéhez fűződik. Bemutattunk továbbá a pozsonyi, váczi és marosvásárhelyi gymnasiumok régi érdemes eszközeiből is egyeseket, melyeket régi magyar tudósok nagy áldozatok árán szereztek vagy maguk készitettek (minő például a váczi gymnasium nagy légszivattyúja), hogy a tanuló értelméhez közelebb hozzák a természetet és annak tüneményeit. A nemzetközi juryben, mely a középiskolai kiállitás felett itélkezett, hazánkon kivül csak Anglia, Belgium, Oroszország és az amerikai Egyesült-Államok voltak a külföldiek közül képviselve.

Ausztria a kiállitásban sem vevén részt, a juryben sem lehetett képviselve. A jury ülésein és irányadó körökben a leghizelgőbb módon adtak kifejezést a magyar középiskolai kiállitás meglepő sikereiről. Kiemelték különösen rendszerességét és teljességét. Franczia ország után azonnal Magyarország tanulmányozását és elbirálását vették sorra; mert kiállitásunk rendezésével idő tekintetében is mi voltunk legelőbb készen. Mielőtt a részletes

tárgyalásba bocsátkoztak volna, a jury alelnöke indítványára a legelső nagy díjat (grand prix) ítélték oda a magyar *Vallás- és közoktatásügyi miniszternek*, a középiskolai oktatás terén felmutatott nagy sikerekért; nyomban utána egy második nagy díjat adtak a miniszternek a középiskolai leányoktatásért; később egy harmadikat ítéltek meg az *Országos Nőképző Egyesületnek* s egy negyediket az *Erzsébet Nőiskolának.*

A magyar kiállítással kapcsolatban annak szomszédságában volt rendezve *a horvát-szlavon tanügyi kiállítás,* melynek egy külön fülke állott rendelkezésére. Ez magában foglalta az elemi, közép- és felső oktatást. A fülke az ipariskolában készült bútorokkal ízlésesen volt berendezve; a kiállított tárgyak között voltak iskolaépületek aquarelljei, iskolaszervezeti törvények, szabályok; tanulók dolgozatai, tanárok irodalmi munkái, statisztikai graphikonok. Figyelmet keltettek az ipariskolák szép bútorai, kemény fából, ízléses vasalással. A horvát tartományi kormány kiállításáért többrendbeli kitüntetésben részesült.

A középiskolai kiállítás egyik fülkéjének fala.

Az 1735 óta fennálló *selmeczbányai kir. bányászati és erdészeti akadémia* az emeletnek külön fülkében rendezett kiállításában bemutatta tanítványainak és tanáraának munkásságát (ez utóbbiaké az 1867. év előtti időkből) s némely eredeti tanszereit.

A felsőbb oktatás csoportjába tartozó tudományos intézetekről már előbb röviden megemlékeztem; de hézagos volna ismertetésem, ha a felsőbb oktatás bemutatása előtt a magyar kiállítás egy díszes objectumát meg nem említeném. Az emeletnek egy exponált és közfigyelemre kitett helyén volt *Herman Ottónak,* az ornithologiai központi intézet főnökének érdekes kiállítása. Magyarország plasztikai kivitelű térképén feltüntette az érdemes tudós a madarak vándorlásának különböző zónáit. Egy másik nagyobbméretű térképen a madárvándorlás megfigyelő állomásai voltak feltüntetve. A drapériákkal és kitömött madarakkal ízlésesen díszített csoport vitrináiban az Aquila folyóirat 6 kötete volt kiállítva. Sok nézője volt ezen érdekes kiállításnak s unikumszámba ment ez a vonzó objectum.

Az emeleten, mint a harmadik csoport alosztályai foglaltak helyet a *nyomdászat, fényképészet,* a *könyvkereskedés és könyvkötés,* a *földrajz és kozmografia eszközei,* a *pénzek és érmek,* a *hangszerek* és a *színészet* kiállításai, melyek mindegyikében számottevően volt Magyarország képviselve. A *felső oktatás* a földszinten a terület legszebb részét foglalta el, a főkaputól jobbra és balra. Jobbra volt a műegyetem és a kolozsvári egyetem, balra a budapesti tudomány-egyetem bölcsészeti és orvosi fakultása. A felső oktatást természeténél fogva nem lehetett egységesen szervezetileg bemutatni. Az csak egyes tanárok és egyetemi intézetek munkásságának bemutatására szorítkozhatott. Az egyéni munka uralkodott tehát az ezen osztálybeli egész kiállításon. A tudományegyetem *bölcsészeti fakultása* a homlokoldal nagy üveges szekrényét s oldalterületet foglalt el. Nem sokan vettek részt a kiállításban, de a mi ki volt állítva, az a kiállítók tudományos munkásságának színe-java volt s elismerést és becsülést szerzett a magyar névnek.

Dr. Than Károly közel negyven esztendei tanári működésének didactikai segédeszközeit mutatta be előadási készülékeivel, melyek a chemia gyakorlati tanítását nagyban elősegítik. Többi készülékei vegytani minőleges és mennyileges mérések végzésére szolgálnak; ezek közül kiemelendők a többféle calorimeterek, melyek segélyével a kiállító a thermochemia, a chemiai energia terén végzett, híressé vált kísérleti vizsgálódásait végezte. Ezek eredményei képezik a magyar chemikusok tudományos búvárkodásának legfontosabb vívmányát. *Dr. báró Eötvös Loránd* már több mint egy évtizede behatóan foglalkozik oly kísérleti módszerek és eljárások kigondolásával és tökéletesítésével, melyek úgy a földnehézségi erőnek, mint a földmágnességi erőnek kicsiny, helybeli vagy időbeli elváltozásának lemérésére alkalmasak. Folytonos javítás és kísérletezés által e gyönyörű és elmésen szerkesztett eszközök egész sorozatát készíttette el a budapesti államilag segélyezett mechanikai tanműhely által, mely műszerek valamennyien a kiállítónak eredeti tervezetein alapulnak és a fent jelzett czélt oly tökéletességgel és pontossággal engedik elérni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1897. évi nagyjutalmát éppen ezen nagy sikereinél fogva ítélte oda báró Eötvös Lorándnak. A felsorolt és kiállított néhány eszköz a fent említett sorozatnak mutatványaiul szolgált; pontosságuk és érzékenységük a maga nemében eddig utólérhetetlen. A külföldi tudósok nagy érdeklődéssel szemlélték és tanulmányozták a preczíziós eszközöket. *Dr. Lengyel Béla* az utóbbi évek folyamán huzamosabban vizsgálta meg kísér-

letileg a calcium, strontium és baryum fémeknek electrolysis segélyével való előállítását, és hosszas próbálgatás után oly eljárást sikerült találnia, mely a nevezett fémeknek sokkal nagyobb darabokban s mennyiségekben való termeléséhez vezetett, mint a mílyeneket e fémekből eddig előállítani képesek voltak. A tudós tanár ezeket a fémeket állította ki. *Dr. Fröhlich Izidor* évek hosszú során át foglalkozott electromossági absolut mérésekkel, az e közben szerkesztett eredeti eszközei közül kettőt állított ki, melyek a segítségükkel végezhető mérések biztossága és pontossága tekintetében eddig másféle műszerek által nem voltak felülmulhatók. *Dr. Lóczy Lajos* kiállított tárgyaiban főleg saját vizsgálódásainak s hazánkban gyakorlatilag végzett kutatásainak és összeállításainak eredményeit, a magyar földrajzi tudomány és egyetemi tanításának jelenlegi állapotát kívánta bemutatni. Kiállította Magyarország geologiai, orotectonikai és hydrographiai térképét; a hegyek csoportjainak átnézeti térképét és egyéb földrajzi munkálatokat. *Lóczy Lajos dr. Koch Antallal* egyetemben kiállította Magyarországnak általuk együttesen készített geologiai térképét, mely a geologiai viszonyokat áttekinthető módon úgy ábrázolja, a mint Magyarország geologiája eddig még nem volt bemutatva. Végül *dr. Mágócsi-Dietz Sándor* új kivitelben mutatta be azokat az eredeti növénymintákat, melyeket elődе dr. Jurányi Lajos szerkesztett. A növénymínták papírból, üvegből, viaszból és parafinból készültek.

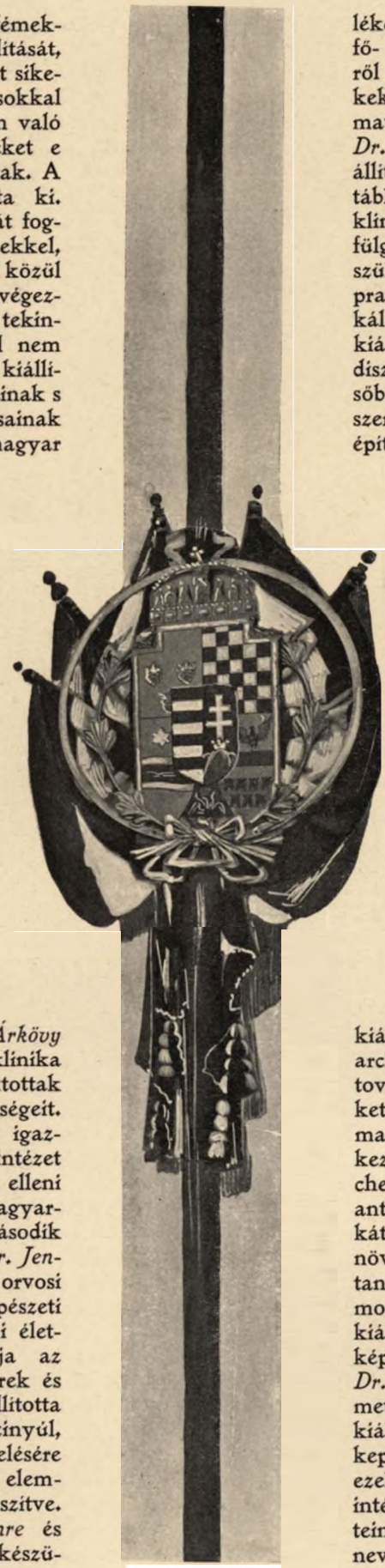

Az *orvosi fakultás* kiállításában *dr. Árkövy József* és *Hattyassy Lajos* a fogászati klinika munkálataiból gazdag gyűjteményt állítottak ki, bemutatva a fogak különböző betegségeit. *Dr. Hőgyes Endre,* a Pasteur-intézet igazgatója grafikai táblán feltüntette az intézet működésének eredményét, a veszettség ellení oltásokat és a veszettség statisztikáját Magyarországról. *Dr. Kétli Károly* az egyetemi második belgyógyászati klinika igazgatója és *dr. Jendrassík Ernő* együttesen állítottak ki orvosi készülékeket és a diagnosisnak fényképészeti eljárását. *Dr. Klug Nándor* az egyetemi élet- és felsőbb boncztani intézet igazgatója az intézetben készült és használt tanszerek és praeparatumok gazdag gyűjteményét állította ki. Voltak ott láthatók a béka, a házinyúl, a kutya szíve működésének megfigyelésére szolgáló elektromos készülékek, a hang elemzője, a fül és egyéb szervek kikészítve. *Dr. Morellí Károly, dr. Navratíl Imre* és *dr. Ónody Adolf* külön-külön gégészeti készülékeket mutattak be. *Dr. Nékám Lajos* a fő- és székvárosi bacteriologiai intézet részéről különféle szakbeli eszközökkel, készülékekkel és érdekes fényképfelvételekkel a dermatologia köréből gazdagitotta a kiállitást. *Dr. Schaffer Károly* histologiai készülékeit állitotta ki. *Dr. Schulek Vilmos* graphikai táblákban ismertette a budapesti szemészeti klinika munkásságát. *Dr. Tomka Sámuel* a fülgyógyászatból mutatott be anatomiai készülékeket. *Dr. Thanhoffer Lajosnak* boncztani praeparatumai érdekes és figyelmet keltő munkálatok voltak. A budapesti tudományegyetem kiállításának becses kiegészítője volt az a díszes album, melyet *dr. Tóth Lajos* a felsőbb oktatásnak miniszteriumi szakreferense szerkesztett, bemutatva abban az egyetemi építkezéseket fényképekben és ismertető leírásokban. Az orvosi fakultás kiállítását *dr. Pertik Ottó* tanár szervezte.

A *kolozsvári tudományegyetem,* a budapesti testvérintézettel versenyzett buzgóságban és munkásságban, hogy méltóan foglaljon helyet a népek nagy kulturális versenyében. Az egyetem természettani intézete kiállitott természetes, mesterséges és különféle aczélfajtákból előállitott mágneseket. Az állattani intézet kiállitott egy teljesen felszerelt microtom-asztalt Apáthy tanár micro-technikai eszközeivel, valamint az ő metsző- és festő-módszereinek feltüntetésével, különböző microscopiai készítményeket, anatomiai gyűjteményeket és micro-technikai czélokra szolgáló fagyasztó berendezést. A boncztani intézet kiállitott egy érdekes gyűjteményt a csontok architectonikáját előtüntető készítményekből, továbbá izülettani és edénytani készítményeket. A készítmények előállítását Davida tanár maga végezte intézeti személyzetének segédkezésével. A vegytani intézet kiállítása állott chemiai készítmények, illatos szinvegyületek, antiseptikus új gyógykészítmények és bükkfakátrányok termékeinek gyűjteményéből. A növénytani intézet kiállitotta az egyetem botanikai kertjének modelljét és kiállitott gombamodelleket. A törvényszéki orvostani intézet kiállítását stereoskopos képekből és más fényképekből összeállitotta *dr. Kenyeres Balázs. Dr. Klug Lipót* kiállitott 16 drb ábrázoló geometriai modellt. Az elmegyógyászati kóroda kiállitott az igazgató utasitása szerint készült kephalographot és egy psychographot és ezekhez szolgáló részeket. Az ásványföldtani intézet bemutatta Magyarország eruptiv kőzeteinek ritkább ásványait, továbbá Erdély nevezetesebb kőzeteinek és ásványainak gyűj-

teményét. Az élettani intézet kiállított kymographot, mesterséges légeztetési készüléket és chromographot.

A *budapesti kir. József-műegyetem* csoportos kiállításának központi része az intézet fejlődését, jelenlegi állapotát és tanulmányi eredményeit mutatta be négy forgó állványon. Láthatók voltak ezeken a műegyetemre vonatkozó legfontosabb statisztikai és egyéb adatok graphikonokban és táblázatokban; továbbá az 1846-tól 1882-ig elfoglalt épületek képei. További lapok a műegyetem jelenlegi saját nagyobb épületeinek és bérházainak képeit és alaprajzait mutatták; másokon a műegyetem nevezetesebb intézetei, gyűjteményei, előadó-, rajz- és szerkesztőtermei, laboratoriumai és műhelyei, valamint fontosabb külső gyakorlatainak képei voltak láthatók. Majd más lapokon a tervezett új műegyetem volt feltüntetve. A kiállítás ezen szakaszát kiegészítették a műegyetemre vonatkozó történeti és szervezeti munkálatok. A további forgó állványokon az építészeti, gépészmérnöki és mérnöki szakosztályok jelenlegi tanulmányi menetének az a része volt bemutatva, a mely kiállításon való szereplésre alkalmas volt. E végből a hallgatóságtól az 1898—1899-ik tanév folyamán készített eredeti rajzoknak, illetőleg tervezeteknek szakosztályonkint egy-egy gyűjteménye volt bemutatva, a mely mind a hallgatóság ismereteinek fokozatos fejlődését, mind a műszaki oktatás körét jellemzi. E gyűjteménynek a rajzoktatásra vonatkozó lapjain, helynyerés czéljából az eredeti rajzokat részben kisebb léptékű photographiák pótolták. A műegyetem csoportos kiállításának második része egyes tanárai szakszerű munkálkodásának amaz eredményeit tartalmazta, a melyek kiállításra egyáltalán alkalmasak voltak és a műegyetem rendelkezésére bocsátott szűk helyen kiállíthatók voltak. Kiállítottak: *Bodola Lajos* saját tervei szerint készült geodéziai műszereket; *Fölser István* graphikus dolgozatokat az ábrázoló és projektív geometria köréből, a melyeket hallgatói az ő vezetése alatt készítettek, magyarázó szöveggel együtt; *Kherndl Antal* és *Lipthay Sándor* szakirodalmi munkálataikat; *Nagy Dezső* a műegyetem mechanikai laboratoriumában hazai építő- és szerkezeti anyagokkal végzett szilárdságtani kísérleteinek egyes jellemző próbadarabjait; *Schuller Alajos* az általa szerkesztett önműködő higanylégszivattyút, telethermometert, elektromágneses hangvillát és érzékeny elektrometert; *dr. Wartha Vincze* a műegyetem chemiai technologiai laboratoriumában a saját eljárása szerint készített keramiai tárgyakat; *Wittmann Ferencz* a technikai phisikai előadásokhoz különböző jelenségek czélszerű objectív bemutatására szerkesztett készülékeit; *Zipernovszky Károly* az általa szerkesztett multipolaris dynamogépet, kétfázisú alternatort; különböző accumulatorokat; különféle szerelő- és biztosító-készülékeket; elektromos edzőkészülékek mintáját, ívlámpákat, elektromosan hajtott kocsik alvázát, nagy szilárdságú forgástestek előállítását elektrolithikus úton; elektromos hevítőkészülékeket, végre különféle rajzokat és fényképeket.

A felső oktatás kiállítását is kellően méltatta a jury, mely a nagy díjban (grand prix) a *vallás- és közoktatásügyi miniszteriumot*, a *műegyetem* gyűjteményes kiállítását és *báró Eötvös Lóránt*ot részesítette.

Az irodalmi kiállítás egy része, balról a háttérben az iparművészeti iskola kiállításának egy kis töredékével.

—

A magyar tanügyi kiállításnak volt egy fontos tényezője, mely nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a külföld a magyar közoktatásügy állapotáról alapos tájékozást szerezhetett. Ez az *Enseignement en Hongrie* czímű monographia, mely 35 ívre terjedve felkarolta és ismertette közoktatásügyünk minden ágát. Jelesen szerkesztett mű ez, melynek egyes részeit tanügyünk leghivatottabb munkásai írták. Méltó elismerést aratott e mű a külföldi szakemberek körében. — E nélkül kiállításunk csak felényi sikert tudott volna felmutatni; hiányzott volna az útbaigazító, magyarázó kalauz, mely tisztet e munka derekasan betöltötte. Azért hálával kell adóznunk *dr. Wlassics Gyula* miniszter úrnak, a ki ezt a jeles munkát nagy költség árán kiadta s ezzel a magyar tanügyi kiállítás sikerét nagyban előmozdította és biztosította.

A párisi kiállításon való részvételünk mindenesetre nagy erkölcsi haszonnal járt. A világ népeinek kulturális versenyében való mérkőzésünk a multra nézve megnyugtató, a jövőre nézve felemelő, bátorító és buzdító lehet. A kivívott elismerésnél nem kevésbbé értékes reánk nézve az, hogy megújult és megszilárdult az irántunk érzett rokonszenv és szereztünk újabb barátokat, új összeköttetéseket. Franczia barátaink sűrűn keresnek fel leveleikkel, melyek tele vannak az őszinte rokonszenv melegével.

Tanuskodnak ezek arról a nagy tiszteletről, becsülésről, melylyel a magyar nemzet iránt viseltetnek s tele vannak kivívott sikereink elismerésével, magasztalásával. Egy pár szemelvényt a sok közül nem lesz éppen érdektelen bemutatni. „Ha a kiállítás — írja a jury egyik kiváló munkása — győzelemnek mondható, úgy azzá teszi azt a kiállításon részt vett különböző nemzetek résztvételének fényes sikere. Ezen népek között nagylelkűsége, művészi hatalma és életrevalósága által

az első helyet foglalja el Magyarország, melynek győzelméhez tapsolni szerencsések voltunk. Sehol se találtunk nagyobb buzgóságot, hogy a mi nagy nemzetközi versenyünk fényesen sikerüljön, mint önöknél. Nem tudjuk igazán, mit bámuljunk jobban, vajjon a magyar pavillon csodás ízlését és architecturáját-e, mely a magyar nemzet multját varázsolja elénk, vagy a jelenkori kiállítást, mely az új nemzedék képzelhetlen munkásságáról és életképességéről tanuskodik. — Büszkék is voltunk mi franciák, hogy szemlélői lehettünk a fényes sikernek, melyet kivívott az a nemzet, melyet mi mindnyájan szeretünk s a mely hivatva van Európában olyan fényes szerepet játszani a jövőben, mint a minőben része volt a multban."

Egy másik levélből átveszem a következő sorokat: „Az elért sikert köszönhetjük az összes nemzetek együttes törekvésének és nemes versenyének, annak felmutatására, hogy mik voltunk a multban, mik vagyunk a jelenben és minők akarunk lenni a jövőben.

Ezen népek között, úgy az ő hősi multjának hagyományai által, mint minden téren felmutatott haladásának fényes bebizonyitásával, a közhit szerint tiszteletre méltó helyet (place d'honneur) foglalt el Magyarország. Ő ma a haladás előőrse, a mint a veszedelemben századokon át védője volt a czivilizácziónak. Tisztelet és elismerés a nemes magyar nemzetnek!"

Franczia barátaim egy harmadika, a kivel a kiállítás óta sürű összeköttetésben vagyok, a kiállítás megszűnéséről elmélkedve ezt irja egyik kedves levelében, mit e helyen újra közzéteszek: *„Quand on a beaucoup travaillé à une oeuvre, il semble qu'en finissant elle emporte un peu de vous-même. Après tout, le vra profit d'une Exposition ce sont les relations, qu'elle nous crée avec ceux qui pensent hors de notre pays, et cela, je l'espère, peut durer".* (Ha az ember sokat dolgozott egy munkán s ha az megszűnik, úgy tetszik, mintha az emberből magából is vitt volna el magával valamit. De utóvégre is, minden kiállításnak igazi haszna az összeköttetésekben van, melyeket létesitettünk s a melyek hazánkon túlra viszik gondolatainkat, s ezek, azt hiszem, megmaradhatnak.) Én is azt tartom, hogy ezek az összeköttetések, melyeket mi különösen franczia munkatársainkkal teremtettünk, kik nekünk új barátaink lettek, érnek annyit, mint a kiállításon kivívott sikerek.

Különösen nekünk, kik nagy nemzetek barátságára, rokonszenvére, támogatására rá vagyunk utalva. Mi megbecsüljük ezeket az érzelmi kapcsokat, melyek minket franczia barátainkhoz fűznek, s rajta leszünk, hogy ezek szorosabbra fűződjenek.

A kiállításból levonható tanulságokat pedig vegyük komolyan fontolóra.

A kiállításra fordított munkánk csak akkor lesz igazán eredményes, ha azt a jövőre nézve teszszük gyümölcsözővé.

Mások munkáját tanulmányozva, megbecsülve, a magunkéval egybevetve s az abból levonható tanulságot hasznunkra fordítva, ez adja meg valóban becsét a saját munkánknak, fáradozásunknak.

A magyar mindig rokonszenvezett a franczíával, a franczia intézményekkel, franczia szellemmel. Mindig elismertük és nagyra becsültük a franczia géniusz világra szóló hatalmát; szivesen mentünk mindig a franczia műveltség forrásához, hogy abból meritsünk magunknak éltető, üditő tápot és lelkesitő inspirácziókat.

A mostani kiállítás tanulságait is, reménylem, hasznunkra fogjuk forditani.

Dr. Erödi Béla.

A főbejárat a Jókai-kiállitással.

Reszelőkőszörűs Rákos-Keresztúron. Természet után rajzolta és fába metszette KOTÁSZ KÁROLY, MORELLI GUSZTÁV tanár növendéke.

György I K.

Az orsz. m. k. iparművészeti iskola

A az Esplanade des Invalídeson volt két hatalmas palotában felhalmozott iparművészeti munkák elég áttekinthető képet adtak az iparművészetnek *maí* fejlettségéről s arról a szerepről, mely a nagy világversenyben az egyes nemzeteknek jutott, a közel *jövő* iparművészetének alakulására az iparművészeti iskoláknak főleg a Champs de Mars óriási palotájában elhelyezett csoportjaiban lehetett következtetni, a melyek oly bő s tanulságos anyagot szolgáltattak az iparművészeti tanítással foglalkozó szakembereknek.

Sajnos, hogy ezek a csoportok szembeötlő hézagokat mutattak. Hiányzottak ugyanis a német iparművészeti iskolák teljesen, a melyekről pedig köztudomású, hogy az utolsó évtizedben gyökeresen átalakultak s hogy több olyan mintaintézettel dicsekedhetnek, mint például a strassburgi, a berlini, a nürnbergi, a karlsruhei iskolák s a melyeknek bizonyára előkelő hely jutott volna a kiállításon. — Annál teljesebben vonultak föl a franczia iparművészeti intézetek, a melyeket újabban szintén megfeszített erővel fejlesztettek, hogy azokban a mindenfelől fenyegető idegen versenynyel szemben, a franczia iparművészetnek kellően képzett friss erőket képezhessenek. És nevezetes, hogy ezeknek az iparművészeti iskoláknak alapítása s fentartása csak csekély részben terheli a franczia államot, mert a nagyobb városok majdnem kivétel nélkül egymással nemes versenyt fejtenek ki abban, hogy a maguk körében is méltó hajlékot állítsanak az iparművészeti oktatásnak.

Tervezte és mintázta SZŐDY SZILÁRD.
Kisplasztikai szakosztály.

A franczia iparművészeti iskolákban folyó tanításról és annak színvonaláról eltérők lehetnek az egyes itéletek, egyet azonban el kell ismernie minden elfogulatlannak, hogy a növendékek egyénisége, sajátos felfogása az iskolai díscíplína mellett is szabadon érvényesülhet s fejlődhetik. Ezt előmozdítják az egész vonalon tervszerűen alkalmazott iskolai pályázatokkal, a melyek révén az egyszerűbb, majd nagy készültséget igénylő művészi feladatokon a növendékek íz-

mosíthatják alkotó képességüket. — Ebben már régebben jó példával jártak elől az angolok, a kiknek iparművészeti iskolái még ma is első helyen állnak, bár szervezetük lényegesen eltér a kontinens hasonló intézeteinek szervezetétől. Hasonló szellemben vezetik a kiválóan gyakorlati irányú amerikai iparművészeti tanintézeteket.

Az angol iskolák üdvös befolyása egyébként az európai iparművészeti iskoláknál, melyek a haladást írták zászlójukra, majdnem kivétel nélkül szemmel látható. Így a kis Svájcz, a genfi iparművészeti iskolának kicsiny, de mind e mellett impozáns csoportjával típusát adta egy modern iparművészeti iskolának. Sőt a nyugoti kulturától meglehetősen félre eső Oroszország, a szentpétervári báró Stiglitz-féle, főleg azonban a modern irány nyomán haladó, moszkvai Stroganoff-iskolának magas színvonalával valósággal meglepte az érdeklődő szakférfiakat. De a legnagyobb átalakulást a bécsi iparművészeti iskola kiállítása mutatta, mely tudvalevőleg még néhány év előtt az elavult Storck-féle elveknek legbuzgóbb hirdetője volt, de ma már a radikális báró Myrbach vezetése alatt teljesen átpártolt a modernek táborába, a hol a legszélsőbb csoporthoz szegődött. És Bécsnek példáját követték, a kisebb osztrák iparművészeti emporiumok, nevezetesen Prága, melynek iparművészeti iskolája az új korszaknak beköszöntése óta szintén örvendetes haladást mutat.

Tervezte s festette FREYER MÓR, díszítő festészeti szakosztály.

Tervezte STIASNY ALADÁR, díszítő festészeti szakosztály.

Teljesen elmaradtak az olasz és spanyol iparművészeti iskolák. Azok még mindig ott tartanak, a hol a többi kulturállam már a hetvenes években volt. De az iskoláknak ezt az elmaradottságát meg is sínyli iparművészetük, a mely elzárkózván a megujhodás elől, szükségképpen elernyedt.

Ha már most fölvetjük a kérdést, hogy vajjon milyen helyet foglalt el e versenyben az aránylag még csak rövid idő óta fennálló iparművészeti iskolánk? akkor egyszerűen utalhatunk arra az elismerésre, a mely a leghivatottabb birálók részéről az intézetnek jutott, a midőn megszavazták annak az aranyérmet. Ez a méltán megérdemelt kitüntetés szolgáljon buzditásul az intézetnek arra, hogy a megkezdett úton tovább haladva, megvalósitsa mindazt, a mit újabb programmjában fölvett s a mivel el fogja érni, hogy a gyakorlati élet követelményeinek jövőben minden irányban meg tud majd felelni.

Jelenlegi szervezetében az iskola működése oda irányul, hogy rendszeres elméleti és gyakorlati oktatás utján a díszitő művészet és a művészi ipar különféle ágai számára képzett erőket neveljen, az iparosokat művészi irányban tovább képezze, továbbá, hogy az ipar-

Tervezte HARZ MIKLÓS, általános osz ály.

Tervezte IGRZ ISTVÁN, díszítő fest. szakosztály.

Tervezte TIRPÁK SÁNDOR általános osztály.

oktatás számára rajztanítókat és iparművészeti szaktanítókat képezzen.

Az iskola kiállítása három egymással összefüggő és eléggé kedvezően megvilágított, bár kissé szűk fülkét foglalt el, a melyekben alig lehetett az egyes szakosztályok tanítását jellemző tanmeneteket elhelyezni, a miért is ezeket részben fényképekben mutatták be, a melyeket több albumba gyűjtöttek egybe.

Az iskola legnépesebb szakosztálya a díszítő festészeti szakosztály is csak alig néhány négyszögméternyi területen állíthatott ki egyes kisebb méretű festményeket.

Az a néhány szemelvény azonban, a mely ennek a szakosztálynak jellemzésére szolgált, a növendékek helyes forma- és színérzékéről tett bizonyságot s jól esik konstatálnunk, hogy a munkákat immár egészséges modern szellem hatja át, és mentek a még sokfelől tapasztalható túlzásoktól. Sok becses munka akad az ebben az osztályban készült virág-csöndélet-, s tájképtanulmányok között, nemkülönben az eredeti tervezési gyakorlatok is, mint pl. a három fülkén végigvonuló szép fríz, mutatják, hogy a növendékek bírják a helyes alapot, a mely őket az önálló munkásságra képesíti.

A díszítő szobrászati osztálynak is hátrányára volt a szűk terület, a melyen nem mutathatta be teljes tanmenetét. Csak néhány fában, gipszben s kőben kidolgozott plasztikus munkának jutott hely, de ezek mellett, az említett albumokba foglalt fényképsorozatban a tanításnak fokozatos menete áttekinthetően volt feltüntetve.

Ebben voltak egyszerű gipszminták után mintázott és faragott ékítmények, nagyobbítások fényképek és grafikai vázlatok nyomán.

Ezzel egybekötve a gyűjtött formaismeretek alapján a tanítványok által tervezett egyszerű térkitöltések. Majd mintázási gyakorlatok természet (élő növény, állatok, emberi alak) után és összetettebb ékítmények tervezetei, figurális, építészeti s ornamentális motívumokkal.

A legérdekesebb részét a munkáknak az iskolai pályázatok alkalmával készült szobrászati tárgyaknak tervezetei képezték, úgy mint sírkövek, képkeretek, díszkapuk stb., a mely utóbbiak között számos jeles kvalitású munka akadt, mely bizonyságot tesz a növendékek alapos tudásáról s eredeti felfogásáról.

A kisplasztikai osztálynak alsóbb évfolyamaiban készült munkák jobbára megegyeznek a díszítő szobrászati osztály megfelelő évfolyamaival azzal az eltéréssel, hogy a mintázatok kisebb méretűek s az agyag vagy plasztilínát csakhamar a viaszk váltja fel.

Itt is részben plasztikus munkában, részben pedig fényképben bemutatott több önálló tervezet volt látható, úgy mint ezüst vagy bronzban való kidolgozásra szánt vázák, kandelaberek, virágtartók, stb., továbbá terrakotta-szobrocskák.

Az ötvösszakosztály elég áttekinthető csoportban mutathatta be a tanítás menetét, mely fémlemezekbe való véséssel kezdődik, míre az aczélban való metszés, és a damaszkozás következik, majd forgási

Tervezte s festette BATKY JÓZSEF, díszítő fest. szakoszt.

Tervezte EBERLING GYULA, díszítő fest. I. szakosztály.

Chéret után mintázta GRÓSZ ALADÁR, díszítő szobrászati szakosztály.

testek s egyéb dísztárgyak részleteinek mintázása és fémből való domborítása, később pedig az öntött munkáknak cizellálása.

Ezzel kapcsolatosan tanulják itt a növendékek újabban a zománczozásnak különböző módját is, a melyből szintén egy ügyesen összeállított külön tanmenet volt látható.

A munkák részben másolatok voltak, részben pedig a növendékek saját tervezetei után készültek.

A fametszők szakosztálya szintén teljes képét adhatta a tanítás menetének, a mely kezdetben kiváló jó fametszeteknek másolásából áll, majd eredeti rajzoknak, fényképezett festményeknek vagy tárgyaknak tónusos visszaadására tér át, míre aztán

Tervezte és mintázta SCHRAMEK JAKAB, kisplasztikai szakosztály.

LORÁNFI ANTAL tanár eredetije után mintázta EGRESSY DÁNIEL, kisplasztikai szakosztály.

Tervezte és mintázta SZAMOVOLSZKY Ö., díszítő szobrászati szakosztály.

a növendékek megtanulják eredeti rajzaikat, vagy kompozicziójokat fametszetben visszaadni.

Befejezésül két-, három- vagy több színű fametszeteket készítenek a növendékek, a mely nagy készültséget igénylő munkákból több valóban művészi kidolgozású reprodukczió került a kiállításra.

Művészi becsű munkákat állított ki még a rézmetszési szakosztály is, és pedig úgy a rézmetszeteket mint a rézkarczokat.

A két év óta fennálló lakásberendezési és iparművészeti rajzolók és tervezők szakosztályának munkái, csak csonka képét mutathatták ennek a nagyfontosságú szakosztály működésének, mert még csak az alsóbb osztályok alaktani dolgozataiból kerülhetett néhány szemelvény a kiállításra. A tulajdonképeni tervezési gyakorlatok a felsőbb osztályoknak lévén fentartva, ezekre csak az illető osztályok életbeléptetése után kerül majdan sor.

A felsorolt szakosztályokban a szakoktatás mellett egyes kiegészítő tantárgyakat tanulnak a növendékek, mint pl. az építési alaktant, az iparművészeti rajzot, az alakrajzot, a mely tárgyakból, a teljesség kedvéért szintén bemutattak néhány munkát.

Ezek között különösen kiemelhetjük az alakrajzi gyakorlatokat, élő modell után, a melyek értelmes, szabatos kidolgozásuk miatt bizvást kiállják a versenyt a művészi akadémiákban készült tanulmányokkal.

Végezetül felemlítendő, hogy az iskola előkészítő tanfolyamában készült díszítményi, szabadkézi perspektivikus, geometriai, figurális és építészeti rajzaiból kiállított néhány példány, ennek az osztálynak sikeres működését mutatta be.

Általában mondható, hogy iparművészeti iskolánk az egészséges haladás utján van. A modern törekvéseket az egyes szakosztályban, a vezető-tanár egyéniségéhez képest több vagy kevesebb hévvel karolják fel ugyan, de azoknak bélyegét a munkáknak túlnyomó része már szemmel láthatóan viseli. Örvendeni való az is, hogy a modern áramlatok közben az iskola különös gondot fordít arra, hogy a tanítványokkal megismertesse népies művészetünknek formakincsét s következetesen oda törekszik, hogy önálló alkotásaikon a nemzeti jelleg kidomborodjék. És ezzel megbecsülhetetlen szolgálatot tesz hazai iparművészetünknek, a melynek egészséges fejlődését csak úgy biztosíthatjuk, ha annak gyökereit a hazai talajba eresztjük. Így lesz a most még fiatal csemetéből majdan virágzó, terebélyes fa, a melynek gyümölcseiből érezni fogjuk a magyar földnek zamatját.

* * *

Részlet a díszítő szobrászati osztály csoportjából.

Tervezte és mintázta TRISZER JÁNOS, kisplasztikai szakosztály.

Részlet a kisplasztikai osztály csoportjából.

Ezzel vázlatosan jellemezni iparkodtam iparművészeti iskolánknak a párisi kiállításon szereplő csoportját. A szereplés — mint már említettem — nem volt dícstelen, daczára annak, hogy az iskola, a fokozattabb igényekkel, főleg pedig a gyakorlati élet követelményeivel számoló új szervezeti szabályzata alig egy-két év óta lépett életbe s az ennek nyomán megkívánt reformok, eddig csak részben voltak megindíthatók.

Tervezte és mintázta SZŐDY SZILÁRD, kisplasztikai szakosztály.

Ha pedig — a miben kételkedni okunk nincs — az iskola a tervezett reformokat s működésének kibővítését az egész vonalon életbe léptetí, szóval folytatni fogja fejlesztését a megkezdett helyes irányban, akkor biztosra vehető az is, hogy a több gyakorlatiasságot hangoztató, ma még itt-ott felmerülő kívánalmak majdan végképpen el fognak némulni.

Györgyi Kálmán.

HORNYÁNSZKY
VIKTOR
BUDAPEST